

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 12

ДЕЦЕМБАР 1955

ГОДИНА VII

Потпуковник **БОГОЉУБ ЂОРЂЕВИЋ**

МЕТЕОРОЛОШКИ РАТ

Навикли смо већ да позитивна достигнућа савремене науке и технике, убрзо после њихове појаве, доживљавамо и на војном пољу, у мање-више изопаченом облику. Тако је, например, бактериологија са својом хуманом наменом — да открива проузроковаче заразних обољења и да проналази средства за борбу с њима — добила и сасвим изопачену, нехуману улогу: да врши вештачко одгајивање проузроковача заразних болести (бактерија, вируса и сл.), да им повећава заразност и створи могућност за њихову ратну примену. Човечанство је тиме стављено пред могућност биолошког рата. На сличан начин искоришћена су гигантска достигнућа хемије, која нас је суочила са бојним отровима и хемиским ратом. Позитивна достигнућа атомистике, од чије се мирнодопске примене тако много очекује, почела су се озбиљније примењивати тек пошто су била реализована у виду атомских бомби, итд.

Код метеоролошког рата, који се у последње време наговештава као још једна могућност за масовно уништавање у евентуалном новом светском сукобу, имамо сличну појаву. У овом случају искоришћена је, односно инсистира се на искоришћењу метеорологије, а са њом још и физике и хемије, чија се достигнућа ионако много користе у војне сврхе.

Метеорологија је, као што је познато, наука о временским приликама. Као таква, она има, пре свега, привредни значај. Нарочито је важна за пољопривреду, а како ова претставља једно од најстаријих људских занимања, то је и сама метеорологија, као наука, прилично стара. Из давних времена датира и њен војнички значај, али је он постао изразит тек појавом ватреног оружја, услед разноврсних утицаја метеоролошких елемената на путању и лет зрна кроз ваздух, а тиме и на тачност гађања.

Појавом бојних отрова војнички значај метеорологије још више је порастао, јер њихова примена зависи у првом реду од метеоролошких услова (ветра, температуре, талога и сл.). Онога момента када су створене могућности за окуживање ваздуха проузроковачима разних заразних болести, метеорологија је добила сличан значај и за вођење биолошког рата. Самим тим она је постала веома важна и са гледишта противхемиске, односно противбиолошке заштите, јер се брижљивом проценом метеоролошких услова могу доносити релативно сигурни закључци о вероватноћи, опсегу и врстама хемиске, односно биолошке активности непријатеља, а следствено томе и о најцелисходнијим мерама заштите у датој ситуацији.

Вештачки дим, чија борбена примена у првом реду зависи од метеоролошких услова, још више је повећао војнички значај метеорологије. Појава пак ваздухопловства дала је метеорологији посебну улогу и са привредне и са војничке тачке гледишта. Коришћење ваздушног простора за саобраћај и борбу не би се могло ни замислити без тековина ове науке и њених свакодневних података. Изгледало је да је војничка вредност метеорологије појавом ваздухопловства исцрпљена. Међутим, савремени напори на пољу истраживања средстава за масовно уништавање показују да ће метеорологија, с војничке тачке гледишта, добити још већи значај, а вероватно и сасвим други смисао. Уствари, досада је сав војнички смисао познавања и коришћења метеорологије био у томе да се максимално искористе позитивни, односно изабегну негативни утицаји разних метеоролошких појава на борбена дејства појединих видова, родова војске и служби. За ту сврху данас, мање-више, све армије располажу посебном војном метеоролошком службом у саставу ваздухопловства, морнарице и сувоzemних трупа (код хемиских и артиљерских јединица). Сада се, међутим, чине покушаји у сасвим другом правцу: истраживачка делатност у неким армијама усмерена је на то да се и саме метеоролошке појаве (тачније речено, неке од њих) искористе у циљу уништавања. На такву идеју дошло се, као и у раније наведеним случајевима, на темељу првих резултата савремених напора да се на неки начин омогући вештачко изазивање киша у климатским подручјима која оскудевају у талозима те да се тиме побољша њихова привредна вредност.

Сврха метеоролошког рата, како га његови проповедачи замишљају, била би посве супротна: не побољшавати привредни положај економски слабих подручја (степа, пустара, тундри, пустиња), већ мењати климатски лик оних подручја која претстављају основу економије (специјално пољопривредне) моћи непријатеља. Другим речима: мењати климу, од плодних подручја правити неплодна, ширити пољопривредну пустош са свима њеним последицама и тиме убрзати слом непријатеља.

Замисао је, као што се види, необично смела, али заслужује највећу пажњу. Последице једног метеоролошког рата, ако би дошло до његове реализације, онако како се он замишља, биле би неминовно страховите. Јер, онемогућити непријатељу да пожње оно што је за-сејао, довести у питање прехрану његових трупа и становништва у

позадини, лишити га могућности за прехрану и одржање расположивог сточног фонда, а истовремено оставити без сировина његову прехранбену и осталу (од пољопривреде зависну) индустрију, то заиста значи постићи резултате, који се морају одразити и на крајњи исход рата. Стога није ни чудо што се већ данас, када се контуре једног метеоролошког рата тек могу назрети, појављују мишљења да би такав рат „по својој моћи далеко надмашио моћ атомског и биолошког рата“ (К. Ружерон) и да би због тога сва истраживања на пољу вештачког изазивања падавина требало „озбиљно контролисати, како би се избегле заблуде и злонамерне радње“ (Др Бернар Вонегут).

*

За вођење метеоролошког рата постоји једна једина практична могућност, а то је — да се непријатељска територија, односно изабрани делови исте, опустоше вештачким изазивањем суше или сувомразице у периоду када су кише или снежне падавине од одлучујућег значаја за развој биљног света на тој територији. Теориски се, додуше, може поставити још једна могућност за вођење метеоролошког рата, а то је — да се жељена пустош изазове путем обилних киша, у време када ове нису потребне у толиким количинама, и да се усевима на тај начин просто „угуше“ у води (на пример: у периоду исклијавања, хватања плода и сл.).

Да би се на извесној територији (метеоролошком циљу) изазвала суша или сувомразица, потребно је да се пре тога на неком другом подручју — са кога се ваздушне масе, бремените влажношћу, крећу у правцу метеоролошког циља — изазове вештачко пражњење облака. Треба, дакле, постићи то да се водени талози изазову пре но што дате ваздушне масе стигну изнад територије — циља, како би ова у изабраном периоду остала без талоба или их примила у тако малим количинама да је немогућ нормалан развој усева. У резултату таквих метеоролошких акција биће територија — циљ изложена или суши (за време топлих годишњих доба) или сувомразици (у току зиме). Суше, несумњиво, имају већи значај него сувомразице, јер захватају целокупни биљни свет изабране области (житарице, поврће, воће, шуме, пашњаке), па су њихове економске последице редовно катастрофалне. Али није мали ни значај сувомразица иако оне — с обзиром да се могу изазвати само зими, и то спречавањем снежних падавина изнад метеоролошког циља — наносе штету једино озимим усевима (пре свега пшеници, којој снежни покривач, као што знамо, претставља драгоцену заштиту од мразева).

За потпуно разумевање суштине метеоролошког рата битно је да се схвате, с једне стране, природна ваздушна струјања, а с друге, начини вештачког изазивања падавина.

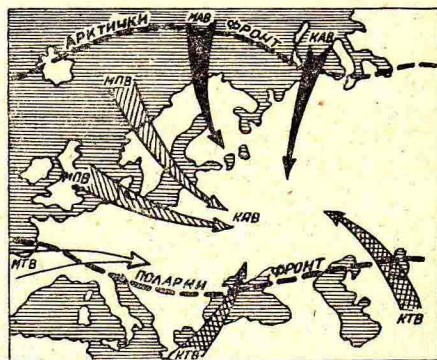
Ваздушна струјања настају услед неравномерне расподеле сунчане топлоте на разним географским ширинама земљине кугле и у различита годишња доба, а исто тако услед неједнаких физичких особина (нарочито неједнаког загревања) океана и континента. Она изазивају покрет огромних ваздушних маса с једних делова земљине

кугле на друге, а то је главни узрок свих промена времена. За разлику од сличних морских струја, ваздушна струјања су веома променљива: час настају, час нестају; често мењају свој правац кретања; понекад заузимају мали рејон да би у другој прилици захватила огромна пространства и прелазила на хиљаде километара; нека су топлија, друга хладнија, итд. Ваздушне масе у доњим слојевима атмосфере такође се међусобно разликују: једне су топлије, друге хладније, неке доносе влагу, друге суво и топло време и сл. Понете ваздушним струјањима, ваздушне масе се међусобно сударају, потискују једна другу, мешају се и мењају време сагласно својим физичким особинама. Када се у извесном рејону дуже задржи једна те иста ваздушна маса, онда ће време у њему имати мање-више сталан карактер и обратно — смена ваздушних маса повлачи за собом и промене времена. Размештај и главни путеви продирања ваздушних маса над Европом виде се на шеми.

С гледишта метеоролошког рата интересантне су само влажне ваздушне масе. Сем тога, важно је констатовати да ваздушне масе у свом кретању постепено мењају своја својства под утицајем нових услова. Арктички ваздух се, на пример, у свом кретању на југ постепено загревава, добија све више влаге и претвара се у поларни, а у даљем кретању може се претворити чак и у тропски. На сличан начин мењају се и поларне, односно тропске ваздушне масе. За наше разматрање најважније је како се мења влажност појединих ваздушних маса. У случају арктичког ваздуха, који је веома хладан и сув, видели

смо да његова влажност расте уколико више продире на југ. Сличну ситуацију имамо и код континенталног тропског ваздуха, који је такође сув, али, супротно од арктичког, врло топао. Морски ваздух, опет, услед дугог задржавања изнад океана, карактерише се великом влажношћу, јер се океани (на нашој шеми Атлантски) код високих температура јако испаравају. Међутим, продирући преко копна, влажност овога ваздуха све више опада. Са њом опадају и годишње количине талога у појединим областима.

Задржаћемо се на примеру Европе. Режим киша у њој очигледно највише зависи од Атлантског Океана, одакле их доносе западни ветрови, који преовлађују у зони између 40° и 60° северне географске ширине (зими — под дејством депресије са Исланда, лети

- КАВ: континентални арктички ваздух
- МАН: морски арктички ваздух
- МПВ: морски поларни ваздух
- МТВ: морски тропски ваздух
- КТВ: континентални тропски ваздух

— под утицајем антициклона са Азора). Западни ветрови диктирају режим киша (а и годишњих количина талога) све до Урала и Централне Азије, јер хладни арктички ветрови, као што смо видели, доносе мало влаге, док тропске монсуне заустављају бедема Хималаја и њима суседних планинских масива Јужне Азије. И заиста, ако бисмо преко напред наведене шеме Европе повукли једну праву линију од Француске, преко Москве и даље на исток, онда бисмо видели да годишња количина талога, почев са запада, утолико више опада, уколико се иде даље на исток. Тако бисмо у зони која обухвата већи део Француске и Источну Енглеску добили годишњи просек талога од око 800 мм воденог стуба, код Берлина свега 600 мм, на линији Москва — Стаљинград 500 мм, у Сибиру 250, итд. Ако би се сада ове количине талога на неки начин помериле за неколико стотина километара на запад, онда би то био метеоролошки рат, у конкретном случају против источно-европских земаља и Совјетског Савеза. *За метеоролошки рат битно је, дакле, да се линије једнаких падавина талога помере у супротном правцу од правца њиховог природног опадања под редовним климатским условима.*

Последице таквог померања биле би катастрофалне чак и ако би се годишњи просек талога извесних области свео само на половину. Предвиђајући могућност метеоролошког рата против Совјетског Савеза и источно-европских земаља, К. Ружерон у својој књизи „Будући рат“ предвиђа, на пример, да би житница СССР-а, Украјина, била претворена у полупусту степу чак и ако би се годишњи просек талога код Стаљинграда свео од 500 на 250 мм воденог стуба. А за то би, по његовом мишљењу, било довољно да се украјинска линија једнаких падавина помери за око 500 км. Он сматра да би систематском контролом киша на западу Европе, почетком зиме, било могуће да се тундра са севера СССР-а спусти на југ, а да се пустињске области са југа прошире на север, чиме би појас плодног земљишта између њих био саввим сужен, а сем тога, услед смањења падавина, још и јако ослабљен.

Јасно је да би се у метеоролошком рату постигли утолико већи резултати уколико би се контрола падавина (тачније речено — вештачко пражњење облака док су још изван територије која је узета као метеоролошки циљ) вршила систематскије и у дужем временском периоду. Међутим, за уништење једне жетве или само извесних биљних култура била би довољна и краћа контрола у периоду који је одлучујући за њен развој. То су пролећни и једним делом летњи месеци у Европи за већину култура. Уништење озимих житарица може се постићи и путем сувомразице, за чије би изазивање било довољно да се онемогуће снежне падавине почетком зиме. Ружерон, на пример, сматра да би Источна Европа практично остала без озимих житарица ако би се провела систематска контрола падавина на атлантским обалама у месецу новембру, а да би продужење те контроле у децембру и јануару просто преобразило Европску Русију, Сибир и Централну Азију, „јер снежни покривач не штити само жито, већ и тле и вегетацију целе природе коју оно носи“. У овоме, несумњиво, има много истине. Но, чак и ако Ружероновим предвиђањима припишемо

озбиљну дозу претеране фантазије, остаје ипак чињеница да би озиме житарице већим делом биле уништене, а то није мало.

Поставља се сада питање: како се може остварити контрола падавина и како се оне уопште могу вештачки изазвати да би се постигло померање зона једнаких падавина у жељену страну, без чега се о метеоролошком рату не би могло ни говорити? Да бисмо одговорили на ово питање, морамо се претходно потсетити на процес стварања кише и других падавина.

Као што знамо, влажност ваздуха настаје у процесу испаравања океана, мора, река и других вода на земљиној кугли, а исто тако у процесу испаравања са копнених површина, које су натопљене атмосферским талогом. Испаравање је, природно, утолико веће уколико је виша температура на којој се оно врши. Водена пара понаша се у ваздуху слично гасовима, тј. увек тежи да заузме извесну запремину, при чему врши одређен притисак. Та особина водене паре позната нам је под именом: напон паре. Он расте са повећањем количине водене паре у ваздуху и постепено достиже висину на којој пара засићује дати ваздушни простор на постојећој температури. Ако дође до презасићености ваздуха воденом паром за ту температуру, тада ће се вишак паре (при постојању још неких услова) кондензовати у виду капљица, а на температурама испод 0°C може доћи и до непосредног прелаза паре у чврсто стање (сублимација).

У природи постоји више узрока који доводе до кондензације, односно до сублимације водене паре. За наше разматрање битно је напоменути да се процеси кондензације и сублимације врше све до границе тропосфере (10—12 км изнад земље). Но, за њихово отпочињање није довољна само презасићеност ваздуха воденом паром.

Да би отпочела кондензација, потребно је извесно расхлађење ваздуха, а сем тога и присуство т.зв. језгра кондензације за која ће се ухватити прве микроскопске капљице влаге. Као језгра кондензације служе честице атмосферске прашине. Најактивнија језгра су т.зв. хигроскопске честице, које лако примају влагу. У развоју процеса кондензације, капљице које сачињавају облак толико се повећавају,¹⁾ да више не могу лебдети у ваздуху, већ у виду кише падају на земљу.

Процес сублимације сличан је процесу кондензације. Облаци који дају кишу (кумуло-нимбуси) обично су високи, а у њиховом горњем делу температура је испод нуле. То, међутим, не значи да се вода у њиховом доњем делу налази у виду течних капљица, а у горњем у виду снежних кристалића. Она је и на температурама испод 0°C сва у течном стању (често и на -10°C до -20°C). Да би отпочео процес сублимације, потребно је, као и код кондензације, јаче расхлађење водених капљица или појава ледених кристала — као језгара за почетак општег очвршћавања. Пошто се први кристали произведу,

¹⁾ Овај процес није довољно објашњен. Сматра се да знатан утицај на стапање малих капљица у велике има електрично пражњење облака, а када отпочне пад првих већих капљица, онда и њихово механичко дејство на ситније капи које им стоје на путу.

дотадашња стабилност облака престаје: водена пара, са капљицама које су суседне кристалима, прелази на настале кристале, услед чега се стварају пахуљице снега,²⁾ које, спуштајући се кроз облак, све више расту. Ако је температура ваздуха на њиховом путу ка земљи изнад 0°C , онда ће се оне у свом лету кроз ваздух истопити и пасти у виду кише (уколико до тога времена не испаре). Ако је пак температура ваздуха нижа од 0°C , онда ће пахуљице остати у чврстом стању, тј. падаће снег.

Из изнетог јасно произилази да само постојање водене паре у ваздуху, чак и када је овај презасићен њоме, није довољно за почетак падавина. Да би до њих дошло, потребно је да се претходно на неки начин изазове кондензација, односно сублимација водене паре. Под природним условима то често настаје, али и не мора настати. Време „бременито кишом“ често је остављало људе без кише када им је она била најпотребнија. Стога није ни чудо што је човек прегео да и на овом подручју савлада природу. И то је сасвим позитивно прегнуће, јер би постизање задовољавајућих резултата на путу његовог остварења могло само користити (наравно, под условом да не дође до њихове злоупотребе). Досад употребљена средства за вештачко изазивање падавина, иако нису довољно испитана, показују да овај подухват није утопија и да вреди наставити са испитивањима. Али се показало и то да се сва та средства могу користити и као оружје у истој мери као и за привредне сврхе.

Број средстава, која су досада испитана у вези са проблемом вештачког изазивања падавина, није велики. Према подацима из литературе, досада су вршена испитивања углавном са вештачким снегом (снег од угљичне киселине), течним ваздухом и јодидом сребра. Сем тога, вршена су и извесна испитивања са обичном водом путем простог шкропљења облака у летњим условима.

Вештачки снег (или како га још називају „суви лед“) добија се из угљичне киселине, која је у течном стању само на веома ниским температурама. Код нормалних температура и оних које владају у горњим слојевима тропосфере (до -50°C), угљична киселина је углавном у гасовитом стању (угљен-диоксид). У овом стању она се одликује способношћу да сублимише, тј. да из гасовитог стања непосредно прелази у чврсто стање (ледене кристале). Овај процес праћен је јаким снижавањем локалне температуре околне средине. Према томе, ако се гасовита угљична киселина на неки начин испусти изнад једног облака, она ће се одмах претзорити у ледене кристалиће и тиме ће се створити језгра за почетак кристализације течних капљица тог облака, тј. за стварање снега на раније изложени начин. За употребу угљичне киселине најпогодније су челичне боце, уграђене на авионима, а могу се применити и ракете. Испитивања са гасовитом угљичном киселином вршена су успешно у Америци, Аустралији и Белгији, а вероватно

²⁾ Физичко објашњење ове појаве лежи у томе, што је максимални напон водене паре, који одговара равнотежи лед — водена пара, на истој температури мањи од максималног напона који одговара равнотежи вода — пара.

су вршени опити и у другим земљама. Према подацима К. Ружерона, на једном опиту у Америци, са 20 кг готовог (зрнастог) угљичног снега створен је један страто-кумулус дужине 1900, ширине 1000 и дебљине око 800 м, што претставља прилично крупан резултат.

На истом принципу вршена су и нека испитивања са т.зв. течним ваздухом, али у недовољној мери, те је тешко судити о њиховим резултатима. Међутим, на основу онога што се зна о течном ваздуху, није искључена могућност и његове примене. То је, уствари, обичан ваздух, који је под огромним притиском преведен у течно стање. Ако би се тако добијени течни ваздух ослободио из посуда у којима се налази, онда би његов поновни прелазак у нормално гасовито стање био праћен снижавањем температуре околне ваздушне средине. То може довести до смрзавања течних капљица облака, тј. до стварања неопходних ледених кристала, или пак до убрзања процеса кондензације, што у крајњој линији даје исти резултат. Течни ваздух коришћен је и као експлозивно средство. За сврхе метеоролошког рата, уколико је довољно ефикасан, могао би се користити на исти начин као и угљична киселина.

Јодид сребра је чврста хемиска материја, која је, као и напред поменуто материје, такође способна да изазове смрзавање течних водених капљица у облацима, чија је општа температура испод 0°C . Само, да би се то постигло, потребно је да се ова материја претходно на неки начин распрши изнад облака (или у њиховом горњем слоју) у виду ситних честица. За решење овога проблема узет је познати принцип испаравања чврстих материја, који је примењен још у Првом светском рату за пуштање отровних димова путем отровно-димних кутија. Сличне кутије, напуњене јодидом сребра, а уграђене на авионима, могу се ефикасно применити код изазивања вештачких киша. Велики недостатак овога средства лежи у томе што је оно прилично скупо (око 40 долара килограм). Па ипак у литератури му се придаје велики, ако не и највећи значај. Разлог за то вероватно лежи у његовој ефикасности, односно способности да изазове смрзавање и у мањим количинама.

Поступак са обичном водом, која би се помоћу авионских прибора за поливање, или на неки други начин, прскала изнад облака, па тиме постигло „шкропљење“ истих, није још довољно испитан. Међутим, испитивања су вршена, а изгледа да су први резултати били задовољавајући. Недостатак овога начина вештачког изазивања кише лежи у томе што се може применити само када температура облака није испод 0°C . Али, зато му је велика предност у томе што је од свих напред наведених начина најјевтинији, и што се само прскање облака може вршити помоћу свих авионских прибора за поливање, без обзира на њихову намену (са приборима за задимљавање, за поливање бојним отровима, за уништавање инсеката и сл.).

*

Контуре једног метеоролошког рата тешко се могу сагледати у потпуности само на основу онога што је досада познато о истражи-

вачким напорима у циљу вештачког изазивања атмосферских талога. То нам онемогућава, пре свега, скоро потпуни недостатак података о томе да ли ће се у пракси моћи реализовати изазивање кише и снега на тако великим пространима, каква произилазе из концепције метеоролошког рата, а каква су неминовно потребна да би изабрани метеоролошки циљеви били довољно захваћени. Подаци из литературе (ако им је веровати) говоре да је то немогуће. Извесни писци иду чак тако далеко да метеоролошки рат везују углавном за један интерконтинентални рат, што значи да озбиљно рачунају са могућношћу његовог вођења са огромних подручја. На каквим се подацима заснивају њихови ставови тешко је тврдити. Стога се у оцену њихових погледа нећемо ни упуштати. Остаје, међутим, ипак чињеница да се метеоролошке појаве (као што су: кретање ваздушних маса, њихова влажност, топлота и сл.) одвијају по извесној општој законитости, коју за разне климатске области (односно континенте, државе, покрајине) диктирају такође законити услови (положај према сунцу и географска ширина, годишња доба, положај према океанима и морима, посебни утицаји датог копна и сл.). Та општа законитост може послужити као основа за планирање метеоролошких акција. С друге стране, постоји и чињеница да су напред изнети поступци за вештачко изазивање атмосферских талога физички потпуно тачни и могући. Питање је једино јесу ли они могући у великим размерама. Ако такву могућност допустимо, онда је јасно да би један метеоролошки рат имао заиста карактер интерконтиненталног рата. У локалном рату, на пример, између Аустрије и Мађарске, он би тешко био могућ, јер ниједна од ових страна не би могла довољно далеко одвући просек талога који је природа предодредила супротној страни.

Последице једног метеоролошког рата биле би бесумње катастрофалне по страну која је изабрана као метеоролошки циљ. Када би се такав рат могао реализовати онако како се и замишља, онда се данашњим мишљењима неких стручњака и војних писаца — који тврде да би последице метеоролошког рата биле исте или чак и веће од последица једног атомског или биолошког рата — не би могло много замерити. Иако непосредно срачунат против биљног света, метеоролошки рат, својим посредним дејством, треба уствари да погоди људе, и то двоструко: да их лиши артикала исхране и индустријских сировина биљног порекла и да их остави истовремено без одговарајућих артикала и сировина животињског порекла (јер би животињски свет, уништењем биљног, и сам био подвргнут уништењу). У комбинацији са биолошким оружјем (конкретно са вештачким проузроковачима разних биљних зараза), метеоролошки рат дао би бесумње још веће резултате.

Средства за вођење метеоролошког рата, у поређењу са другим средствима за масовно уништавање (на пример, атомским и хемиским) нису скупа и лако се добијају. За њихову примену постоји и солидна основа — у виду савремене авијације. Производња релативно простих ваздушних ракета, пуњених средствима за вештачко изазивање талога, такође не би претстављала никакву потешкоћу у данашњем добу диригованих пројектила. Најзад, када је већ реч о одликама, које би

могао примити један метеоролошки рат, треба истаћи и то да би се он, ако се успешно реализује по опсегу, могао водити и за време мира. Том особином досада је располагало само биолошко оружје.

Но, чак и ако дефинитивно пођемо од тога да ће метеоролошки рат бити могућ у размерама какве се замишљају, ипак морамо констатовати и многе његове слабости. Ту, пре свега, спада његова велика зависност од тога хоће ли се „испражњене“ ваздушне масе до краја кретати правцем који су имале у периоду када су биле подвргнуте вештачком пражњењу. На почетку смо истакли да се метеоролошки услови врло често, а понекад и веома нагло, мењају. Ако притом дође до општег скретања „посуљених“ ваздушних маса, онда ће метеоролошки циљ бити промашен. Може се, дакле, догодити да се последице датих метеоролошких акција одразе и на некој територији која економски уопште није интересантна, или чак на сопственој, односно савезничкој територији. Човек не може управљати кретањем ваздушних маса. Стога се такав рат може водити углавном противу великих земаља, односно против географски компактних група савезничких држава. Мање изоловане острвске земље, нарочито ако су доста удаљене од континенталног копна, мало кад могу постати посебан метеоролошки циљ.

Последице једном предузетих „метеоролошких операција“ не могу се контролисати у њиховом даљем развоју. Оне могу бити и веће од планираних, а могу се продужити и након завршетка рата. Окупирати пак тако опустошену територију значи не наћи ништа на њој, а сем тога треба преузети на снабдевање и њено месно становништво, односно преосталу сточу.

Најзад, питање је какав ће успех бити постигнут вођењем метеоролошког рата ако изабрани временски период (на пример, почетак зиме или пролећа) буде захваћен великом периодном навалом влаге. Неће ли у таквим случајевима, и поред све метеоролошке контроле ваздушних маса у изабраној зони, ипак стићи прилично влаге и до просторије која је била одређена као метеоролошки циљ. Питање је исто тако да ли повећани талози, који ће пасти над сопственом територијом, у резултату започете метеоролошке контроле, неће нанети штете и самом нападачу, ако се поменута контрола остварује над копном, итд.

Што се тиче вођења метеоролошког рата другом методом — изазивањем сувише великих падавина (киша) над изабраном територијом, са циљем да се усеви на њој „угуше“ у води — може се рећи да је он мало вероватан. Пре свега, он је врло ризикантан. Сувише велика влага, додуше, може оштетити усеве, али не све. Па ако их и оштети, то никада неће бити у мери какву даје суша. Када започета метеоролошка акција престане, влага ће се повући, а усеви поново опоравити. Она ће им касније, пошто се тле засуши, чак помоћи да се брзо опораве. Сем тога, такве метеоролошке акције морају се водити углавном над непријатељском територијом. Већ самим тим доведена је у питање њихова масовност. Можда зато ову могућност, која иначе теориски постоји, не би требало ни узимати као могућност.

Генерал у пензији **ЖИВКО СТАНИСАВЉЕВИЋ**

УТИЦАЈ АТОМСКОГ ОРУЖЈА НА ВОЂЕЊЕ РАТА НА КОПНУ

Историја ратне вештине забележила је доста случајева када су ови или они узроци повлачили за собом промене у начину вођења рата. Једно од највиднијих места међу овим узроцима заузимале су промене у наоружању. Појава малодимног барута и брзометног оружја (пушака и топова) имала је за последицу растресите борбене поретке, већу дубину бојишта, боље коришћење земљишта, итд., а исто тако је умањила значај хладног оружја и уздигла моћ ватре и важност индивидуалних особина бораца и нижих старешина.

У Првом светском рату нарочито се испољила велика моћ ватре (митраљеза, бацача и тешких артиљериских оруђа, а нарочито хаубица), док је авијација као ново борбено средство била још са slabим ефектом дејства (коришћена је само за ограничене задатке извиђања и митраљирања, борбе у ваздуху и слаба бомбардовања). У времену између Првог и Другог светског рата било је тако много размимоилажења у погледу начина употребе ваздухопловства, да се и у Други светски рат ушло са несређеним гледиштима по том питању. Слично је било и са употребом тенкова, тако да су поједине државе ушле у Други светски рат са великом разликом у гледању на питање: да ли да се тенкови употребе за потпомагање пешадије или претежно самостално у јачим групама.

На крају Другог светског рата дошло је до употребе атомског оружја.¹⁾ Ефекат двеју атомских бомби, бачених на јапанске градове Хиросимиу и Нагасаки, био је огроман и изгледало је да ће ово најновије борбено средство изазвати несразмерно већи утицај на начин вођења рата, него што су то учиниле појаве тенка и авиона.

У кратком раздобљу од 10 година од завршетка Другог светског рата вођени су нови ратови у Кореји и Индокини, али иако је атомска бомба постојала, до њене употребе није дошло. На тај начин, остао је у пракси неиспитан утицај који би могла вршити атомска бомба на вођење рата на копну. Циљ је овог чланка да се, имајући у виду познате ефекте дејства атомске бомбе, изнесу нека разматрања о могућем утицају нуклеарног оружја на евентуално вођење рата на копну уопште, а посебно на извођење неких ратних радњи.

¹⁾ Под атомским оружјем подразумевам нуклеарно и термонуклеарно оружје.

Утицај атомског оружја на вођење рата уопште

Помисао на огромна разарања која би могла да причини употреба атомског оружја, свакако ће у извесној мери деловати у правцу уздржавања од прибегавања рату за решавање спорних међународних питања. Да ли ће та помисао надјачати међусобна неповерења, која још увек владају међу постојећим блоковима, засада се не зна, али је свакако у току протеклих неколико година хладног рата постојање атомског оружја одиграло извесну улогу у спречавању рата. Претставници Атлантског пакта стављају у изглед употребу атомског оружја ако дође до рата, а друга страна им одговара да ће на употребу атомског оружја одговорити атомским оружјем. Један од претставника Атлантског пакта најављује да ће атомско оружје бити употребљено независно од тога да ли је друга страна почела рат атомским оружјем или не.

Доскора је у вођењу рата играла одлучујућу улогу *надмоћност у ратним снагама и средствима*. Данас, у условима употребе атомског оружја, тај елеменат нема исти значај, јер је и слабија страна у могућности да нанесе тешке губитке јачој страни. Зато се повремено и чују мишљења да се у једном евентуалном атомском рату тешко може говорити о победиоцу. Ова околност још више појачава моћ атомског оружја у спречавању рата.

Спрема за атомски рат стаје огромно и те издатке могу засада чинити само највеће државе. Малим државама, које не могу израђивати атомско оружје или се њиме снабдевати, остаје да се што боље припреме за одбрану од дејства овог оружја, те да на тај начин што боље осигурају ратне акције класичним оружјем.

Уништавајуће дејство атомског наоружања у односу на људство је врло велико, а нарочито би било осетљиво за држање са концентрисаним становништвом у великим градовима. То се најбоље види из овог примера. У Сједињеним Америчким Државама изведен је маневар под претпоставком да је извршен напад атомским бомбама на 41 варош, па се дошло до закључка да би се при стварном таквом нападу могло очекивати преко 5,000.000 погинулих и преко 2,000.000 повређених људи.

Евентуална употреба атомског оружја могла би испољити нарочито велики утицај на сам начин *отпочињања рата*. Познато је да је 1904 године Јапан напао Русију у доба затегнутих односа и без претходне објаве рата. 1939 године то је учинила Немачка при нападу на Пољску, објавивши јој рат путем радија, на неколико часова после отпочете ратне акције. 1942 године Јапан је напао САД изненадно, у току самих дипломатских преговора. Данас, у условима употребе атомског оружја, када и делови часова имају велики значај, агресорска страна би се још лакше могла полакомити на користи од изненадног и пре непријатеља почетог напада. Ако страна изненадно нападнута атомским оружје не би била припремљена за одбрану од овог оружја, нити би била у стању да одмах реагује, онда би она

могла претрпети катастрофу, па и изгубити рат — што је, међутим, већ при данашњем стању ствари мало вероватно.

Да би се једна земља обезбедила од тешких последица изненадног напада нуклеарним оружјем, потребно је да у доба затегнутих међународних односа предузме низ мера које ће јој гарантовати пуну ратну готовост. Те мере би обухватале:

— добро организовану извиђачку и обавештајну службу;

— држање у пуној бојној готовости свих видова војне силе, у јачини одређеној према јасно утврђеним улогама које оне треба да изврше;

— рашчишћено питање о надлежности за употребу расположивог атомског оружја;

— детаљно разрађен план отпочињања рата са јасно одређеним циљевима који би се имали постићи у почетној фази рата;

— добро организовану противатомску, противбиолошку и противхемиску заштиту;

— добро организовану противавионску одбрану са применом најновијих техничких средстава за благовремено откривање непријатељских бомбардера и диригованих пројектила и борбу са њима.

Да би се по издржаном почетном удару атомским оружјем могло успешно наставити даље вођење рата, потребно је унапред предвидети мере којима би се могле парирати последице изазваног атомског напада, са којима се мора рачунати, као што су:

— знатан део сувоземних комуникација био би покварен, а објекти на њима уништени, те би саобраћај и железнички и друмски био у великој мери поремећен, што би захтевало добрим делом надолуну саобраћаја транспортним авионима и хеликоптерима;

— многи индустријски објекти (а нарочито војне индустрије) били би порушени, те би се при даљем вођењу рата морало рачунати са смањеним производним капацитетима, па и са смањеним ратним средствима;

— духовне снаге народних маса такође би претрпеле велике потресе, те би за даље успешно вођење рата имале услова првенствено оне земље чије народне масе осећају да њихова земља води праведан рат, као и оне које имају и других повољних услова за то.

Огромна уништавајућа моћ атомског оружја и способност савременог ваздухопловства да атомске бомбе пренеси до најудаљенијих крајева непријатељске државе, учинили су да се код неких писаца јави помисао о великом смањењу значаја сувоземних снага у условима рата атомским оружјем, па чак и о могућности њиховог потпуног елиминисања из склопа оружаних снага у евентуалном будућем рату. Међутим, очигледно је да су оваква схватања погрешна. Истина је да је ваздухопловство онај вид данашњих оружаних снага који је у стању да најбрже реагује на агресорски напад, да оно може при избореној надмоћности у ваздуху најбрже и најефикасније да уништава непријатеља и у најудаљенијим крајевима његове територије, као и да може најнепосредније, на самом бојишту, да садејствује копненим снагама. Зато је значај ваздухопловства у савременом рату неоспорно

порастао, али не у толикој мери да би се копнена војска и морнарица могле занемарити.

И раније је било извесних претеривања у погледу придавања већег значаја овом или оном роду војске, односно овом или оном виду оружаних снага, па тога има и данас. Тако је на Западу, где се рачуна са јачом техником, било таквих претеривања у погледу ваздухопловства те је и његова улога у рату истицана изнад улоге других видова оружаних снага које су му подређиване. Али како су се временом умањивале разлике у војно-техничкој моћи супарничких држава и блокова, то су се постепено и отупљивале ове и сличне крајности. На Истоку преовлађује мишљење да тежиште рата засада још лежи на копненим снагама, али се при томе неуморно ради и на јачању ваздухопловства и морнарице (нарочито подморница). Међутим, не сме се губити из вида да би држава без довољно снажне копнене војске и у савременом рату била изложена врло великом ризику.

За почетну фазу евентуалног будућег рата могуће је планирати дејства до ситних детаља, али треба имати у виду да би због употребе атомског оружја могло доћи до великих поремећаја у самом почетку, тако да би се наметала потреба не само за иницијативом него и за брзом и умешном импровизацијом разних мера од стране руководиоца и за остварење тих мера од стране извршилаца. Према томе, будући рат у свом почетном делу могао би носити обележје громовитости, док би у даљем току имао карактер изнуравања. Уопште узев, према степену ангажовања борбених снага и материјалних средстава, према учешћу становништва, као и последицама које би изазвала употреба атомског оружја, будући рат би свакако био тоталнији од свих досадашњих ратова. Истина, по овом питању постоји и супротно мишљење, наиме, да би атомско оружје скратило трајање рата и умањило број и разноврсност употребљених ратних средстава, тако да будући рат не би имао карактер тоталности.

Утицај атомског оружја на извођење ратних радњи на копну

Према ономе што је досада објављено могло би се закључити да је питање утицаја атомског оружја на извођење појединих ратних радњи изашло из фазе студија и да су у појединим армијама у овом погледу већ утврђени конкретни поступци. На прописивању тих поступака свакако се ради и даље, али је несумњиво да се много од тога држи у тајности, а у јавност се пуштају само неке општије ствари. Но, очигледно је да у погледу начина вођења рата атомско наоружање (у вези са доскорашњим међународним неповерењем) намеће значајне новине. Док су пре појаве атомског наоружања јачине мирнодопских армија одмераване с обзиром на потребе обуке и тежњу да се убрза прелаз из мирнодопског у ратно стање, дотле у условима постојања атомског наоружања (и затегнутих међународних односа) јачине армија у миру морају бити подешаване још и према захтеву да су у стању да на изненадни напад могу моментално одговорити против-

нападом — другим речима, да би могле примити на себе и издржати почетни ударац.

С обзиром на начине дејства нуклеарног оружја, операције копнене војске морају носити обележје брзих покрета у циљу извршавања најцелисходнијих маневара. Зато се данас и тражи да копнене снаге буду што покретљивије и састављене од мањих брзопокретних јединица оспособљених за самостално решавање задатака. У погледу стратемиске покретљивости поједини војни писци иду толико далеко да разматрају могућност преноса пешадиских дивизија ваздушним путем како би се могла вршити брза појачања снага на разним деловима ратишта, као и да би се могле изводити операције и тамо где би оне биле искључене ако би се пребацивање вршило сухопутним комуникацијама.

Поред овога, при извођењу операција у условима употребе нуклеарног оружја устаљени борбени поступци морали би се прилагодити утицајима дејства нуклеарног оружја, као што су:

— местимично велики губици код људства и тешки психолошки потреси; већа дубина бојишта; местимично већи прекиди у борбеним порецима; временски прекиди у могућности прелажења преко просторија тучених нуклеарним оружјем; отежано одржавање жичних веза и сл.

Да би се, пак, и при оваквим околностима могао примити удар и водити наметнути атомски рат, потребно је, на првом месту, да се учини све што је могуће да би се умањило дејство непријатељског атомског напада. У том циљу би требало применити читав низ мера, као што су:

1) у времену међународне затегнутости држати у стању пуне ратне приправности: ваздухопловство, противавионску одбрану, обавештајну, осматрачку и извиђачку службу, као и извесне тачно одређене делове сувоземних и поморских снага;

2) расположиве оружане снаге морају бити модерно опремљене и довољно јаке (пешадија у што већој мери моторизована и тако организована да је омогућено здруживање и код јединица нижег степена — бригада, пукова);

3) ваздухопловство мора бити довољно снажно, а нарочито ловачка авијација (како за пресретање непријатељског ваздухопловства тако и за обезбеђење трупа на земљи);

4) у све ратне припреме, а нарочито у погледу извођења ратних радњи, уносити што већу тајност;

5) трупе морају бити темељно упознате са дејством атомског наоружања и заштитом од њега и добро увежбане у извођењу борбених дејстава у условима употребе нуклеарног оружја;

6) избегавати већа окупљања трупа, почев од извођења мобилизације па на даље за све време рата; а ако се то понекад мора чинити, онда за то у најширем обиму користити природне заклоне, а ним тога концентрације трупа обезбедити средствима ПАО и снажним ваздухопловством;

7) све борбене радње, а нарочито маршеве изводити ноћу, сем случајева крајње нужде;

8) припремити довољно средстава за ваздушни транспорт како би се у што већој мери могле заменити железнице и аутомобилски транспорт, јер ће железничке комуникације и друмови бити у великој мери онеспособљени за саобраћај;

9) фортификациски радови се морају изводити у приметно јачој мери но досада, и то како у припреми земље за рат, тако и у току извођења борбених дејстава;

10) санитарска служба мора бити добро организована и развијена и у најнижим јединицама, укључујући у њу и поједине борце.

Све ове мере имају одбранбени карактер, било да се примењују при нападу или у одбрани.

Уколико би и бранилац прибегаво офанзивној употреби нуклеарног оружја, и да би у томе имао успеха, он би, слично нападачу, тежио:

— да предухитри противника или да бар реагује на најбржи могући начин;

— да оствари надмоћност већом применом офанзивних дејстава на више праваца и целисходним избором објеката и момената, за почетак напада;

— да обезбеди хармонично садејство свих видова оружаних снага;

— да створи што веће просторно и временско поље дејства за своје нуклеарно оружје, јер је ово отежано када се супротстављене копнене снаге нађу једна близу друге;

— да што више приближи своје полазне базе за напад;

— да обезбеди савршену службу обавештавања и извиђања;

— да оствари интимну комбинацију нападаћих и одбранбених акција, а понекад и отступних покрета у времену општег напада.

Ратови су досада били од животног значаја за ратујуће стране, а при употреби атомског оружја тај је значај несразмерно већи.

Приликом примене нуклеарног оружја у дефанзивном смислу треба имати у виду да би и браниочева ватра као и досада играла највећу улогу при одбранбеним поступцима и да се без обимне примене фортификације одбрана не би могла замислити. Неоспорно је да би се употреба нуклеарног оружја морала одразити и на дубину браниочево одбране. Наиме, израда више одбранбених положаја по дубини, долазила би до јачег изражаја него у току два последња светска рата, још и са том разликом што би се са више положаја могло једновремено дејствовати. Савремено бојиште све се више продубљује, како због израде већег броја положаја, тако и због потребе за изразитијим маневровањем резерви при активним радњама, у којима би тенковске јединице заузимале видно место.

ДА ЛИ ЈЕ УГРОЖЕН ОПСТАНАК КЛАСИЧНЕ АРТИЉЕРИЈЕ ПОЈАВОМ НУКЛЕАРНОГ ОРУЖЈА

Појавом нуклеарног оружја појавили су се и разни војни теоретичари са различитим концепцијама о физиономији евентуалног будућег рата. С обзиром на реперкусије које би ово ново оружје имало на вођење операције — боја, неки од њих сматрају да би тај рат био статички, други — крајње маневарски, трећи — територијалан, итд. Углавном, може се рећи да се иде из једне крајности у другу.

Под утиском изванредно снажног дејства пројектила са нуклеарним и термонуклеарним пуњењем (атомских бомби, диригованих пројектила, граната атомске артиљерије, хидрогенских бомби итд.), појавили су се међу овим теоретичарима и такви људи, — углавном присталице „техничких чуда“, или они који немају довољно искуства из проблематике класичних ратова, — који сматрају да је за решавање свих проблема операција и рата довољно имати и употребити атомску бомбу.

Наиме, приписујући *свемоћ* нуклеарном оружју, неки теоретичари занемарују, па чак и потпуно елиминишу, поједине видове и родове досадашње класичне организације оружане силе. Тако су се поново појавиле присталице Дуетове теорије, чијем творцу признају далековидост. Они су мишљења да је довољно имати снажну авијацију која ће понети и сручити атомске бомбе на противничку страну, па да противник падне на колена. На тај начин, они занемарују све остале чиниоце који делују у рату, па чак и човека, као и основне принципе који у борби доводе до уништења противника и освајања територије.

Међу родовима војске који су пали у немилост код ових теоретичара налази се и *класична артиљерија*.

Разматрајући „свемоћ“ нуклеарног оружја, његову погодност за извршење појединих задатака у току извођења операција и досадању улогу класичне артиљерије, покушајмо да осветлимо оправданост оваквих гледишта, као и перспективу и улогу класичне артиљерије у евентуалном атомском рату.

У нуклеарном оружју противници су добили у своје руке једно од најснажнијих досада познатих средстава за међусобно уништавање и никоме још досада није пало на памет да омаловажи рушилачку и убитачну моћ тога новог оружја. Међутим, сама његова примена у рату и уклапање у механизам вођења операције нису тако једно-

ставни, јер оно, уствари, претставља нож са две оштрице. Ниједно од досадањих класичних оружја не изражава толико своје дејство на онога ко га употребљава и не присиљава га да води толико рачуна о заштити сопствених трупа при тој употреби колико је то случај са нуклеарним оружјем. Зато је овај феномен компликовао и ограничио употребу нуклеарног оружја (бар засада), захтевајући одређене тактичке услове за његову примену и на тај је начин створио извесне проблеме у вођењу атомског рата, који ни до данас нису решени.

Но, и поред тога што је нуклеарно оружје створило извесне нове проблеме у вођењу операција, оно је ипак олакшало или решило неке од оних проблема који су се појављивали у прошлим, класичним ратовима. Тако, например:

— Више нису потребне огромне концентрације артиљериских оруђа (више хиљада цеви на ужем простору) да би се постигао жељени ефекат, као што је то био случај у Другом светском рату, а што је претстављало врло уочљив и пробитачан циљ за непријатељску авијацију, јер, према теориским прорачунима аутора неких страних армија, један атомски топ 280 мм по снази експлозивног дејства замењује 5.000 топова средњег калибра класичне артиљерије.

— Време дејства на непријатељске циљеве ради постизања одређеног ефекта сведено је на минимум, јер (према истим прорачунима страних аутора) атомски топ 280 мм може да испали за један сат 6 граната, а да би се постигао исти експлозивни ефекат у истом временском размаку са класичном артиљеријом потребно је 35.000 топова средњег калибра. То значи да оба наведена момента не само повећавају могућност изненађења, него умногоме олакшавају и проблем снабдевања артиљериском муницијом, који је задавао огромне тешкоће у Другом светском рату када је требало снабдевати велике артиљериске масе.

— Више није потребно упућивање великих бомбардерских формација ради уништења значајних циљева у непријатељској позадини. Довољно је само неколико авиона добро обезбеђених ловачком авијацијом, који ће понети атомска пуњења одговарајуће моћи и сручити их на одређене циљеве. Или се чак овај исти задатак може решити употребом диригованих пројектила великог домета са атомским пуњењем. Другим речима, умањени су губици којима су обично биле изложене велике бомбардерске формације.

— У неким страним армијама овим је решен и проблем армиске артиљериске групе. Досада су у тим војскама команданти армија могли да утичу на ток операција само авијацијом (чија је употреба зависила од атмосферских услова) и резервама у живој сили. Садањим додељивањем армијама оруђа са диригованим атомским пројектилами великог домета, команданти армија добили су једно ефикасно средство којим могу успешно да утичу на ток операција.

Из ових неколико примера може се донети општи закључак да се ово ново оружје показало као погодно за даљна дејства, тј. за дејства у дубљој тактичкој, оперативној и стратегиској позадини противника. Зато су неке државе већ и извршиле његову поделу у так-

тичком, оперативном и стратегиском смислу. Тако, например, високе војне инстанције (фронтови, групе армија, итд.) располажу атомским и хидрогенским бомбама, армије — диригованим пројектиlima великог домета са атомским пуњењем, а корпуси — атомском артиљеријом (атомским топовима 280 мм са дометом од око 30 км).

Сва ова оружја намењена су да пруже посредну помоћ — подршку својим нижим ешелонима у току вођења операција. Тиме је вођење боја атомским оружјем само делимично решено. Остао је још да се реши и проблем непосредне помоћи — подршке осталим родовима оружја, чије је задатке досада, уствари, извршавала класична артиљерија. Баталјони, пукови и дивизије чекају своја нуклеарна средства која ће их моћи следити и непосредно потпомагати у току извршења њихових задатака, без опасности по њих саме. Траже се техничка и научна решења за конструкцију нуклеарног оружја мањег калибра и мање моћи, која би се могла употребљавати за непосредну подршку ових нижих ешелона. Тенденције ка решењу тога проблема постоје, иако перспективе у том погледу нису баш најповољније. Постоје границе и закони у погледу критичне масе, које, изгледа, није тако лако савладати, те ни до данас није нађено решење у том смислу. Но, то су, углавном, нагађања при којима је тешко дати конкретне закључке. Зато би било много корисније да се размотри како би изгледао механизам непосредне подршке са досада реализованим нуклеарним оружјем, а коју је иначе извршавала класична артиљерија. А да би се могло тачније одговорити на ово питање, потребно је размотрити неке од особина овог новог оружја.

Иако је његова моћ огромна, која по учинку свог рушећег и убитачног дејства превазилази сва досадања класична оруђа, ипак је та огромна снага ограничена на мањи или већи радијус дејства. У оквиру самих радијуса дејство се смањује идући од „О“ тачке према периферији, где свој ефекат на живим бићима показује тек доцније, тако да ће увек бити делова противничких снага који ће избећи ефикасно дејство нуклеарног оружја и бити способни да наставе борбу.

Производња ове врсте оружја је компликована и врло скупа, тако да циљеви, против којих ће се употребити ова средства, својом вредношћу и значајем треба да оправдају утрошак тих средстава.

При употреби овог оружја мора се водити много рачуна о сигурности сопствених трупа, јер се зона сигурности креће од око 2—5 км (зависно од јачине бомбе, степена утврђености трупа, конфигурације земљишта, итд.).

Експлозије на малим висинама и на земљи спречавају моментално коришћење њиховог ефекта, те је потребно сачекати извесно време (од десетак минута до више часова или дана) док се не смањи радиоактивно дејство на терену изазвано експлозијом.

Непрекидност дејства и брзина реаговања овог оружја у борби, према искуствима страних армија, представљају врло компликован проблем. Пре свега, сами циљеви треба да оправдавају примену атомских пројектила и да њихова примена против дотичних циљева не изазива опасност за сопствене трупе нити сметњу за продужење опе-

рација. Зато се пре примене самих пројектила морају извршити извесне припреме и радње, тако да се временски размаци од постављених захтева за тучење циљева па до њихових извршења крећу од 1 до 20, па и више часова.

По својој конструкцији ова су оруђа обично гломазна и тешка, те им је маневарска моћ доста слаба. Ово је нарочито карактеристично за атомски топ 280 мм, чије су димензије велике, тежина са тракторима око 80 тона, и који је везан за кретање по добрим и широким путевима, где питање мостова претставља посебан проблем.

Да погледамо сада како се наведене особине овог оружја могу одразити на извођење саме непосредне подршке осталих родова војске. Питање артиљериске припреме и запречне ватре размотриће се као посебан проблем.

Борбена дејства, у којима јединице имају потребу за непосредном подршком, врло су динамична, као на пример: уклињавања, опкољавања, борбе на блиским отстојањима и сва остала дејства у којима се има сталан контакт са противничким снагама. При томе се ситуација брзо мења и често пута долази до мешања сопствених и противничких јединица. Средства која непосредно подржавају дејства јединица у оваквим ситуацијама треба да дејствују, обично на захтев трупа, брзо и, такорећи, непрекидно. С друге стране, и јединице које се подржавају треба да искористићавају ефекат тог дејства, такорећи истовремено са експлозијом зрна. Тада се обично дејствује на разне циљеве, као што су: поједини топови, митраљези, пушкомитраљези, па чак и снајпери, и то добро и солидно заклоњени, тј. циљеви против којих су се пешадиска оруђа показала као немоћна, а који по својим особинама нису вредни утрошка једног атомског пројектила. Међутим, познато је из прошлих ратова да су баш овакви циљеви понекад били у стању да прикују и веће јединице за по неколико часова, и поред тога што су све те јединице имале на свом расположењу и класичну артиљерију.

Ако упоредимо особине и услове под којима изражавају своја дејства досада реализована нуклеарна оружја са особинама и приликама под којима се изводе борбена дејства јединица којима је неопходна непосредна подршка, онда ћемо, мислим, доћи до закључака којима нису потребни неки посебни коментари.

Извођење артиљериске припреме и запречне ватре нуклеарним оружјем претставља заиста прилично компликован проблем. Та се компликованост нарочито огледа у опасности за сопствене трупе, тако да је неопходно стварање одговарајућих зона сигурности, које обухватају прилично велике просторе. Повлачења или размицања сопствених снага испред делова фронта који ће бити изложени дејству артиљериске припреме по мом мишљењу, тешко су изводљива. Повлачењем сопствених трупа у зоне сигурности створили бисмо повољне услове за примену нуклеарног оружја не само за себе него и за противника, тако да би се поставило питање ко ће га пре употребити. Неприметно повлачење или размицање сопствених снага на таква удаљења била би неизводљива зато што би једна од основних брига

противничких страна била да не дозволе једна другој остварење тих погодних момената. Зато ће се оне, такорећи, просто залепити једна за другу и узајамно се пратити као сенке. Поред тога, поставља се и питање одбране већих међупростора, који би се морали поседати извесним деловима снага ако ни због чега другог, а оно због спречавања могућности инфилтрације и продора противничких снага. Сви војни теоретичари слажу се у схватању да би у будућим ратовима, услед тежње за деконцентрацијом снага, чешће долазило до појава међупростора него досада. Међутим, да ли је могућа њихова одбрана нуклеарним оружјем после инфилтрације непријатеља у те међупросторе? Изгледа ми да није, јер би при томе већ дошло до мешања противничких снага. Она би, по мом мишљењу, била могућа само онда када би се непријатељ навукао у међупросторе, из којих би се извукле сопствене снаге, али је то тешко изводљиво, поготово ако се има посла са опрезним противником.

Коначно, шта би било ако би једна од противничких страна, која нема нуклеарног оружја или га има мање од свог противника, одмах или после извесног времена прешла на вођење територијалног рата, чак и после инвазије своје земље (користећи повољне политичке услове у земљи и наклоњеност народних маса)? У оваквим приликама дошло би до међусобног прожимања противничких армија на истим територијама, тако да би се поставило питање каква би средства подржавала борбу ових узајамно испреплетених јединица.

Према томе, на постављена питања могло би се одговорити:

1) да досада реализована нуклеарна оружја не могу у блиској будућности елиминисати класичну артиљерију, пошто има још много задатака које ће само она моћи успешно решавати у рату и 2) да би се и у евентуалном будућем рату морала усклађивати дејства свих оних фактора који и иначе у нормалним условима делују у људском друштву, при чему би човек играо можда још пресуднију улогу него икада досада.

Потпуковник **ВЛАДИСЛАВ ПЕРУНИЧИЋ** и
Мајор **МИХАИЛО ЛАЗАРЕВИЋ**

О ПРОТИВТЕНКОВСКОМ УПОРИШТУ

Противтенковско упориште (ПТУ), као елеменат противтенковске одбране (ПТО), треба, начелно, да се организује у оном рејону који затвара неки нарочито важан и од тенкова јако угрожен правац, или и више праваца који се стичу ка томе рејону, са циљем да спречи дубљи продор јачих тенковских снага нападача и њихово избијање у рејоне чије држање знатно доприноси сигурности система одбране у целини (рејони браниочевих других ешелона — резерви, артиљериских група виших јединица, важних саобраћајних чворова на ланцима дотура итд.). Исто тако, ПТУ, повезано са системом природних и вештачких препрека, треба да каналише кретање продирућих тенковских формација да би се што више олакшала употреба браниочевих резерви или створила могућност браниоцу за извођење замишљеног маневра (противнапада или противудара) у циљу преузимања иницијативе. Зато га најчешће треба организовати у међупростору два појаса и у оперативној дубини браниоца.

ПТУ треба да буде елеменат борбеног поретка корпуса или армије, а изузетно и дивизије (ако дејствује на изразито маневарском земљишту на одвојеном правцу, ако за то постоји потреба и ако дивизија располаже потребним средствима за његову организацију). Његово језгро треба да образује ПТ артиљерија (најмање један ПТ артиљериски пук самоходне или моторизоване артиљерије 90 — 100 мм), првенствено формацијска, а по потреби и придата. Уколико упориште треба организовати у оквиру дивизије, онда дивизију треба ојачати најмање једним ПТ артиљериским пуком.

Потреба организовања ПТУ

Пошто је начин употребе тенкова од стране нападача један од најважнијих чинилаца који треба имати у виду при организацији ПТУ, то ћемо се укратко осврнути на то како су поједине армије употребљавале своје тенковске снаге у прошлом рату и операцијама у Корреји и Индокини.

Карактеристично је да су Немци своје тенкове масовно употребљавали за пробој на два до три отсека фронта једновремено, и то ешелониране у борбеном поретку са тешким тенковима и јуришним топовима у првом ешелону (до 100 тенкова на 1 км фронта), са циљем

да разбију систем одбране и што пре избију у оперативну дубину браниоца. Овакав маневар био је условљен солидно организованом ПТО браниоца, нарочито на Источном фронту. Отуда није случајно што нам искуства са Источног фронта показују да су ПТУ организована и на првом одбранбеном појасу и да се у том случају рејон ПТУ углавном поклапао са одбранбеним рејоном батаљона на тежишту резервног положаја, тј. да се организација ПТУ ближила организацији ПТ утврђеног рејона. Међутим, такав начин употребе тенкова био је карактеристичан само за почетне операције, јер су се касније, проширењем нападне основице, појављивали већи међупростори у борбеном поретку браниоца, тако да су били могући обухватни маневри тенковским снагама, координирани са дејством моторизоване пешадије (подржане мањом групом тенкова и јуришних топова) са фронта у циљу пробоја. Ово је условљавало организовање ПТУ на већој тактичкој дубини (у међупростору два узастопна појаса, па и на узастопним појасевима у дубини одбранбене зоне), са задатком да се онемогући намеравани маневар нападачевим тенковима, да се обезбеди маневар браниоцевих других ешелона и да се једновремено заштите ватрени положаји артиљерије која треба својом ватром да гарантује успех противнапада. То значи да су постојање и организација ПТУ били потпуно оправдани при оваквом развоју обостраних операција.

Руси су, нарочито у операцијама после Стаљинграда, своје прве ешелоне подржавали мањим снагама тенкова НПП и пробој непријатељске одбране вршили првим ешелоном уз велико ангажовање артиљерије (по 200—300 оруђа на 1 км фронта), док су за експлоатацију успеха пробоја обично формирали покретну групу (као посебан елемент борбеног поретка виших јединица), састављену од тенковских и мотострељачких јединица.

Оваква тактичка концепција Руса условљавала је еластичну маневарску одбрану коју су Немци примењивали. У овом периоду Немци су организовали т.зв. „јежеве“ (комбинација пешадиских делова, инжињерских препрека солидно брањених ПТ ватром јуришних топова и покретног тенковског језгра). Ово је, уствари, био адекватан елемент ПТУ, само са изразитијом активношћу, коју је наметала физиономија задржавајуће одбране.

Слично овоме су и нападне операције Англо-Американаца на Западном фронту, које су се одликовале масовном употребом тенкова на релативно уским фронтovima, условиле примену дубоког система браниоцеве ПТО. Иако је физиономија тих операција условљавала примену дубоке ПТ одбране, ипак се она нарочито афирмирала на Источном фронту, одакле је углавном и потекла идеја за образовање ПТУ.

Савремено гледање на употребу тенковских јединица дошло је донекле до изражаја и у операцијама у Кореји и Индокини. Тако су у Корејском рату тенкови употребљавани углавном на ове начине:

— били су обе стране употребљавале тактичке тенковске групе јачине до батаљона (са десантима на тенковима и мањим транспортерима), које су изводиле самосталне акције провлачењем кроз међу-

просторе у борбени поредак непријатеља и избијале погодним правцима на важне раскрснице и чворове у ближој — тактичкој дубини одбране, и чије су акције, углавном, парирани елементима ПТ одбране борбених поредака првог ешелона и акцијом ближњих ПТР;

— или су употребљаване јаче тенковске групе (уз подршку десанта) против браниочевих бокова и незаштићених крила, чије су акције парирани употребом ПТ средстава из састава тактичких резерви (других ешелона), при чему је долазило (нарочито код Северно-корејаца) и до организације ПТУ према искуствима са Источног фронта;

— или је вршен фронтални пробој браниочевих положаја и његова експлоатација јачим тенковским снагама, нарочито у случајевима када је било немогуће да се изврши ма какав други маневар. Најзад, комбиновани напад (са фронта и у бок браничевог распореда), који је давао најбоље резултате, најчешће је примењиван, тим пре што га је омогућавао карактер обостране одбране и земљишта.

Правилним организовањем ПТ упоришта, односно снажног отпора артиљериских средстава и пешадиске заштите, обједињених системом препрека, омогућава се браниоцу не само да изврши успешан противнапад, већ и да обезбеди један од бокова свог другог ешелона. Уколико се правилније организује систем ватре у ПТУ, утолико се успешније може осујетити општи маневар нападача и створити повољнији услови за преузимање иницијативе и прелаз у опште наступе после извршеног противнапада.

Кад не треба организовати ПТУ

Ако браниоцу нису јасне намере нападача или ако му земљиште у одбраненој зони не нуди повољне услове за организацију ПТУ, онда је уместо организовања ПТ упоришта боље задржати јаке ПТР (у корпусу-армији), које се, по потреби, могу делити на две групе. Ако би бранилац, с обзиром на солидност организације своје одбране (широка мрежа фортификациских објеката, јаке топографске тачке које нападач мора савлађивати фронталним нападом) и процену осталих околности, дошао до закључка да нападач својим првим ешелоним не може извршити пробој на већој дубини, тако да би био приморан да за пробој ангажује јаче тенковске снаге, онда је природно да се резервни браниочев положај јаче организује у ПТ смислу, да би систем ПТО првог одбранбеног појаса могао пружити што већу упорност. У овом случају било би нужно да се батаљон на тежишту резервног положаја ојача одговарајућим артиљериским ПТ средствима (за артиљериско језгро) и да му се додели више инжењерских ПТ препречних средстава. Он би, на тај начин, организовао јачи БПТЧ, који би се разликовао од стандардног БПТЧ (који би се и иначе организовао ако се очекује јаче ангажовање нападачевих тенкова на томе правцу) не само по већој количини борбених средстава, него и по начину организације система ватре. У овом случају би се поступило противно досадашњим схватањима, према којима се јединице

другог ешелона и резерви на првом појасу одбране, начелно, не ојачавају ПТ средствима, већ организују ПТО својим формацијским средствима. У командном погледу, овај ПТ чвор би и даље остао у рукама команданта јединице која организује резервни положај, с тим што би се садејство морало организовати у два степена у оквиру првог ешелона (јер би овај чвор имао задатак да омогући и маневар другог ешелона и тенковске резерве дивизије на првом појасу) као и у оквиру више јединице — корпуса (у складу са намераваним маневром његовог другог ешелона). Иако би организација оваквог БПТЧ била адекватна организацији ПТУ на резервном положају, ипак сматрамо да би и даље требало да задржи свој досадашњи назив, јер је и по задатку и по начину командовања ближи БПТЧ него ПТУ.

Избор рејона за ПТУ

Зависно од тактичке употребе нападачевих тенкова, бранилац ће, свакако, предузимати мере да свој борбени поредак што боље обезбеди у ПТ смислу и да олакша своја активна дејства. А те мере, природно, могу бити целисходне само ако се буду заснивале на правилној процени вероватног маневра нападачевих тенкова и на умешном коришћењу земљишта и ПТ средстава.

Ако нападач не би располагао погодним нападним правцима за масовну употребу тенкова у првој етапи, он би, вероватно, тежио да зада одлучујући удар живом силом, подржаном јаком артиљериском ватром, ангажујући своје тенкове само у мањој мери — као тенкове НПП — да би јаче тенковске снаге употребио тек доцније, у циљу искоришћења извршеног пробоја првог браниоачевог појаса. У овом случају бранилац би, у складу са предвиђеним маневром и погодностима земљишта, морао да организује ПТУ негде између првог и другог појаса или на другом одбранбеном појасу у циљу спречавања дубљег продора нападача и успешне интервенције свог другог ешелона. Другим речима, организовањем ПТУ на овом месту бранилац може спречити не само брзо избијање нападачевих тенкова у позадину првог или у рејон другог ешелона, него и покушај нападачевог маневра за тактичко (оперативно) окружење браниоца. Ако би нападач за експлоатацију успеха свог првог ешелона увео покретну групу (ПГ) или тенковску резерву (случај када се тенковска дивизија држи у резерви са овом намером), онда би ПТУ требало организовати на другом одбранбеном појасу. Према томе, правилан избор рејона за ПТУ и његово организовање снагама које ће бити у стању да се успешно супротставе нападачевим тенковима могу имати пресудан значај за стабилност одбране у целини.

Заштита ПТУ

У случајевима када се ПТУ организује у међупростору првог и другог појаса или позадњих појасева, неопходно је да се у њему, поред језгра (ПТ и СА артиљерије у јачини од најмање једног пука), налазе и одговарајућа средства заштите, тј. пешадиске снаге јачине

до једног батаљона, потребна инжињериска ПТ средства и нужна средства противавионске (ПА) одбране. Јачина ПА средстава зависила би од величине рејона у коме се организује ПТУ, од јачине расположивих ПА средстава у саставу артиљериског језгра и од могућности ПА одбране упоришта помоћу ПА средстава која бране суседне објекте. У сваком случају, ПТУ треба обухватити планом ПАО корпуса или армије, пошто оно претставља веома важан и осетљив објекат, тим пре што ће нападач свакако тежити да свој маневар оствари и уз моћну подршку авијације. При томе треба имати у виду да су авиони, који са малих висина лансирају дириговане пројектиле на принципу „ваздух-земља“, веома осетљиви на успешно дејство лаке ПАА.

Командовање ПТУ

Командовање ПТУ треба да буде у рукама најстаријег старешине. То ће редовно бити командант артиљериског језгра, пошто су остала средства, као што смо већ навели, само средства заштите. Међутим, садејство ПТУ са јединицама првог ешелона и осталим елементима борбеног поретка (други ешелон, тенковска резерва, ПТР армије или корпуса) организовао би командант корпуса, односно армије, уз учешће осталих старешина.

Ако би се ПТ упориште организовало на другом појасу, онда би његова организација спадала у компетенцију команданта армије, с тим што би се командовање у том случају морало еластично поставити, тако да би командант армије одредио средства и рејон у коме ће се организовати ПТУ, док би командант дивизије, који организује други појас, изводио организацију ПТУ и руководио његовом употребом, аналогно ономе што је речено при разматрању организације јачег БПТЧ на првом појасу.

Могућности ПТ средстава у језгру упоришта

Овде се поставља питање: која ПТ средства (моторизована ПТ артиљерија или самоходна) треба да сачињавају ПТ језгро упоришта?

Пре но што дамо одговор на ово питање, осврнућемо се на начин његовог решења у појединим савременим армијама. Познато је да у формациском саставу корпуса и армије САД нема ПТ јединица. Међутим, Американци у саставу свог корпуса имају једну или две оклопне дивизије (зато што сматрају да је тенк најбоље ПТ средство) и што своју ПТ одбрану базирају више на дејству резерви него на сталним оруђима у систему ПТ чворова и рејона. У пешадиском пуку, поред бестрајних оруђа 57 до 106 мм, они имају и 20 тенкова наоружаних топом 90 мм, а у органском саставу дивизије још и тенковски батаљон од 53 тенка (наоружана топом 90 мм). Супротно томе, Енглези у саставу корпуса имају ПТ пук од 64 оруђа 76,2 мм, а у дивизији оклопни ПТ пук од 36 тенкова, од којих 12 тешких, наоружаних топом 120 мм. Судаћи по овоме, они своју ПТ одбрану заснивају претежно на вучној, моторизованој ПТ артиљерији. Совјети у саставу корпуса

имају један пук СА, с тим што се и њихови пукови у другом ешелону дивизије, као и дивизије у другом ешелону корпуса, могу ојачавати самоходном артиљеријом и тенковима. Из овога произилази да се код њих организација ПТ елемената борбеног поретка виших јединица махом базира на самоходној артиљерији. С друге стране, може се видети да и Швајцарска базира ПТ одбрану на самоходној артиљерији, јер је недавно произвела самоходни лафет за нови ПТ топ калибра 90 мм. Ова самохотка се на опитним вежбањима показала врло ефикасна, а уз то је и врло јевтина (на пример, за један енглески тешки тенк „Центурион“ може се добити 10 оваквих самохотки).

Иако је доскора преовлађивало гледиште да је моторизована ПТ артиљерија најподеснија за ПТУ, ми сматрамо да би самоходна оруђа калибра 90—100 мм (као корпусна, односно армска ПТ оруђа) била најпогоднија за артиљериско језгро у ПТУ, и то из ових разлога:

— прво, СА је жилавија у борби, располаже оклопом који јој гарантује извесну заштиту, способнија је за маневар у оквиру ПТУ који је неопходан (за батерију „мамац“, и батерију која би се у погодном моменту поставила на основицу „ромба“ или „потковице“ ради стварања ватреног „цака“);

— друго, оваква артиљерија у језгру лакше би избегла удар нападачевих диригованих пројектила „ваздух-земља“ у случају да недовољна ПА одбрана артиљериског језгра није у стању да спречи непријатељску авијацију у употреби ових пројектила.

У Другом светском рату на Источном фронту било је доста случајева да су у ПТУ, поред тешких оруђа, улазиле и батерије СПА топова (случајеви код Туле, Москве и Стаљинграда). Иако СПА оруђа располажу неограниченим хоризонталним пољем дејства и великом почетном брзином, ипак она, без обзира на то што су моторизована, као и моторизована вучна ПТ артиљерија, по нашем мишљењу, нису погодна за употребу у ПТУ. Моторизована артиљерија је осетљивија од самоходне, теже се маскира, иако има мању силуету од СА, зато што захтева више простора за размештај вучних возова и што има мању брзину интервенције и маневра, јер јој је потребно извесно време за закачињање за вучни воз и скидање са истог. Због тога сматрамо да је СА најпогоднија за образовање артиљериског језгра ПТУ.

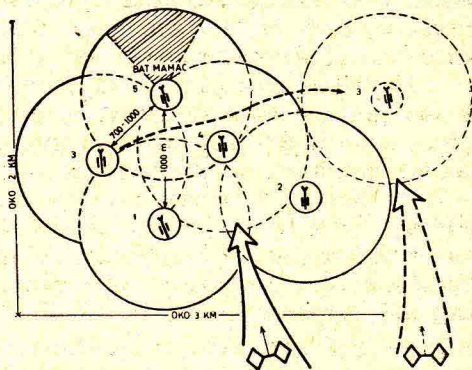
Ватрени систем у ПТУ

Ако размотримо досада устаљени распоред ПТ средстава у оквиру артиљериског језгра, видећемо да се батерије постављају као у ПТ рејонима (са организацијом система ватре као у ЧПТР) на међусобним удаљењима 700—1.000 метара по фронту и дубини, са распоредом у виду трапеза или ромба, с тим да се једна батерија (пета батерија у ПТ пуку), као батерија „мамац“ или „изазивајућа“ батерија, поставља у борбеном распореду у теме троугла, на удаљењу од 1 км од основице. Ова батерија имала је задатак да прва отвори ватру и скрене на себе пажњу нападачевих тенкова и тиме омогући осталим (дотада неактивним) батеријама да успешном бочном или косом ватром

ликвидирају нападачеве тенкове увучене у ватрени џак (види скицу бр. 1). Овакав распоред могао је да гарантује успешан систем ватре на просторији од 3 км по фронту и 1—2 км по дубини, наравно, под претпоставком да ће „изазивајућа“ батерија успети да намами нападачеве тенкове у ватрену клопку. Међутим, ако нападач покуша да изманеврује припремљену клопку на једном од бокова борбеног поретка упоришта, онда се знатно смањује зона успешног дејства по фронту и по дубини. Из овога

се може извући закључак да ПТУ, нарочито ако се организује у простору између узастопних појасева, мора имати ПТ језгро јаче од једног ПТ пука СА, да би имало извесне батерије као резерву, која би ступила у дејство у моменту када нападачеви тенкови буду изводили маневар на једном од бокова ПТ упоришта, постављајући се тако да подржи одбранбену основицу упоришта.

Овај маневар у оквиру ојачаног БПТЧ могла би да врши једна од неангажованих батерија, аналогно маневру ватрених група које се нормално организују у БПТЧ. Према томе, и ова потреба за маневром показује да је СА најподеснија за артиљериско језгро ПТУ.

Слика 1 - Нацелни распоред батерија у PTR

Организација ПТУ при одбрани у нарочитим приликама

Организација ПТУ може се корисно примењивати и у задржавајућој одбрани, при одбрани реке, при повлачењу, у одбрани на широком фронту и др. видовима одбране у нарочитим приликама.

Као што смо видели, искуства из Другог светског рата су показала да је била оправдана примена ПТУ у виду „јежева“, које су Немци често употребљавали у задржавајућој одбрани. Притом је било карактеристично да је под овим условима ПТУ губило ону крутост коју иначе има у условима отсудне одбране. По нашем мишљењу, ПТУ у задржавајућој одбрани морају бити еластичнија и од система „јежева“ и у погледу ватреног система и у погледу употребе ударних делова (тенковских јединица). Зато ПТ оруђа у њима треба обавезно да буду самоходна, јер је СА у могућности не само да избегне удар управљен на ПТУ него и да се брзо постави на оном правцу у коме је напад тенковима јаче усмерен.

Да би се еластичност и маневар средстава унутар упоришта у задржавајућој одбрани загарантовали у највећем степену, морају се вршити детаљнија планирања. У овом случају, може се сматрати да би организација покретног језгра од средњих тенкова била целисходна, слично као и код немачких „јежева“. Ово покретно језгро би могло

бити јачине до вода тенкова, који би имали већу ударну моћ и који би могли лакше маневровати на угроженом крилу упоришта и штитити маневар осталим самоходним ПТ средствима у упоришту.

Организација ПТУ при повлачењу требало би да уђе у систем запречавања, док би артиљериска ПТ средства у упоришту била првенствено намењена за заштиту препрека. У случају јачег ангажовања нападачевих тенкова, артиљериско језгро у ПТ упоришту морало би да буде спремно да и по цену жртвовања омогући повлачење главних снага. Јасно је да би и при томе ПТ оруђа лакше и успешније извршавала свој задатак ако би била самоходна.

Ако би при одбрани на широком фронту постојала потреба за већом упорности на извесном отсеку фронта, онда би организација ПТУ, чак и на мањој дубини главног појаса (у рејонима отпорних тачака међу — и преградних положаја), била веома корисна, нарочито ако ка једном од крила брањеног отсека претстоји маневар другог ешелона армије у циљу интервенције против истакнутих нападачевих снага. Овај би случај наступио ако први одбранбени појас није главни.

Познато је да између многих мишљења по питању „тактичке заштите“ од дејства *нуклеарног наоружања*, углавном, доминира оно према коме борбени поредак треба организовати тако да се остављањем међупростора и ешелонирањем по дубини загарантује његова растреситост и да у исто време тај поредак буде тако покретљив да се у датом моменту, у циљу противнапада и спречавања продора нападача, може лако и брзо прикупити. При томе се сматра да ојачани батаљон треба да претставља основну ћелију борбеног поретка, с тим да гро снага и технике буде тако груписан да не претставља рентабилан атомски циљ, али да својом покретљивошћу гарантује брзо прикупљање и извођење офанзивних дејстава против нападача. С друге стране, очекује се да ће нападач брзо дејствовати својим атомским средствима, тежећи да захвати објекте на што већој дубини у оквиру свог нападног задатка.

С обзиром на овакав начин борбених дејстава, може се поставити питање: да ли је целисходно организовати ПТУ у условима атомског ратовања? Мислимо да јесте, пошто ПТУ, као елеменат одбране, не претставља рентабилан циљ за нападачево дејство нуклеарним оружјем. Пре свега, класичним распоредом средстава у ПТУ, који гарантује солидан систем ватре (батерије постављене у виду „ромба“ или „потковице“, на међусобним растојањима и отстојању од 700 — 1.000 м), обухваћена је максимална површина од око 300 хектара (3 × 1 км). Међутим, површина дејства једног „А“ зрна (при полупречнику експлозије од 650 — 1.600 м) била би 133 до 804 хектара. Узимајући у обзир неминовно растурање зрна, као и малу вероватноћу да ће се центар експлозије поклапати са средиштем циља, очигледно је да би за уништење ПТУ требало употребити већи број „А“ зрна, тако да би и ПТУ претстављало нерентабилан циљ за ово оружје. Међутим, при томе треба полазити од вероватних нападачевих тежњи. Ако би нападач, на пример, дошао до закључка да ће уништењем ПТУ омогућити продор својих јачих снага у дубину система одбране, он би

и питање рентабилности гађања овога циља, свакако, друкчије поста-вио. Зато, и у овом случају, правилном организацијом ПТУ треба оне-могућити нападачу да лако дође до података о месту и организацији ПТУ. Једна од мера у овом циљу била би да батерије у саставу ПТУ поседну ВП тек после извршеног напада „А“ зрнима, тј. кад нападач покуша да искористи резултат напада. До тога времена би се бате-рије (које би безусловно морале бити самоходне) налазиле на очеку-јућим ВП, који морају бити распоређени на већој површини (по фронту и дубини).

Поред тога, правилно постављено ПТУ, по своме месту у брани-очевом поретку, фортификациској организацији и распореду сред-става у њему, може онемогућити намеравану брзу интервенцију нападачевих оклопних снага на већој дубини распореда браниоца и послужити као „ватрена клопка“ за нагомилавање ових снага и ства-рање могућности браниоцу да интервенише својим „А“ средствима и покретним резервама, јер се ситуација битно мења ако се противници већ налазе у „чврстом загрљају“. Најзад, интервенција само ПТР и тенковским снагама против нападачевих брзих оклопних средстава могла би да буде неблаговремена, пошто и они могу бити примамљив и рентабилан циљ за „А“ дејство нападачеве тактичке авијације. Поред тога, ПТР у покрету може бити такође изложена дејству на-падачеве артиљерије, на којој ће и даље лежати главни терет непо-средне подршке.

У погледу места ПТУ, у условима употребе нуклеарног оружја, сматрамо да ће веће ешелонирање борбеног поретка браниоца, а такође и већа дубина задатака нападача, налагати организацију ПТУ на већој дубини, тј. између појединих појасева одбране или на позадњим појасевима.

ОБРАДА ОБАВЕШТАЈНИХ ПОДАТАКА И ПРОЦЕНА НЕПРИЈАТЕЉА

Обрада обавештајних података и процена непријатеља не спада искључиво у домен обавештајног отсека (одељења), већ је то ствар која се мора непрекидно налазити у центру пажње и команданта и свих чланова његовог штаба. Истина, обавештајни отсек (одељење) непосредно одговара својој команди за тај рад, кроз који се и огледа значај и улога обавештајних официра, али је, с друге стране, дужност сваког команданта и сваког штаба да у том погледу пружи свој допринос и тиме што више помогне у доношењу правилне и тачне процене непријатеља, јер од тога, у крајњој линији, умногоме зависи и успех борбених дејстава.

У обавештајни отсек (одељење) сливају се сви обавештајни подаци који су на разне начине и под различитим околностима прикупљени од разних органа извиђања. При томе често може изгледати да ти подаци немају међу собом никакве везе, а није редак случај да и противрече једни другима. Очигледно је да се тако несређени и необрађени подаци не могу давати на коришћење команданту и осталим органима који су за њих заинтересовани, већ се претходно морају средити и обрадити, и то, углавном, из два разлога:

1) Из масе несређених обавештајних података не би било могуће потпуно искористити сваки податак у оној мери у којој он то заслужује, јер би низ чињеница о којима они посредно или непосредно говоре остао незапажен, тим пре што би се утицај неких чињеница, које моментално изгледају неактуелне, могао испољити у ближој или тек у даљој будућности.

2) Што би због недовољне обраде и коришћења обавештајних података долазило до непотребног расипања снага и средстава која служе за њихово прикупљање. Само детаљном обрадом обавештајних података Војна обавештајна служба (ВОС) може постићи реалан успех.

Да би се при обради обавештајних података могло ићи логичним редом, који ће омогућавати најдетаљнију анализу у што краћем времену, потребан је одређени систем у раду, само ни ту не треба ићи у крајност и придржавати се неког шаблонског поступка у свима ситуацијама.

Разврставање и евидентирање обавештајних података

По пријему обавештајних података одмах треба приступити њиховом разврставању по правцима (отсецима) фронта и непријатељским

објектима (артиљерији, тенковским јединицама, инж. радовима итд.). У нижим јединицама разврставање се може вршити само по непријатељским објектима, пошто те јединице дејствују на релативно уским фронтovima. Приликом разврставања све обавештајне податке треба одмах евидентирати и унети у обавештајни дневник, а све оно што се може и графички приказати, унети и на радну карту, са циљем да се убрза и олакша рад на њиховој даљој обради.

У току разврставања и евидентирања упознаје се садржина обавештајних података и утврђује њихова потпуност, хитност и благовременост. Ако су подаци непотпуни, те се услед тога не могу донети закључци о питањима на која се они односе, одмах треба предузети мере (уколико то ситуација дозвољава) да се они надопуне, дајући одговарајуће задатке органима за прикупљање обавештајних података. Ако то није могуће, обавештајни подаци, иако непотпуни, неће бити сасвим бескорисни, јер се даљом обрадом нових података и њиховим међусобним упоређивањем може доћи до елемената који су првобитним подацима недостајали.

У процесу обраде треба да имају првенство они обавештајни подаци на основу којих команде треба одмах да предузму извесне мере. Али, ако би неки податак стигао са закашњењем, то, начелно, не би смело да има за последицу престанак његове даље обраде, јер понекад баш такви подаци могу послужити за успешније расветљавање ситуације, доводећи моментални ток догађаја у везу са тим задоцнелим податком.

Наведене радње у обради обавештајних података временски су практично неодојиве. За њих се може рећи да су увод у праву обраду тих података, јер се у току тих радњи не захтева нека нарочита анализа података, већ се само омогућује приступање њиховој свестранијој студији.

Процена обавештајних података

У оквиру обраде обавештајних података, процена сваког податка има велики значај, јер од правилности процене зависи крајњи закључак о степену веродостојности обрађених података, од чега, у крајњој линији, зависи да ли ће се наставити са њиховом даљом обрадом или их треба одбацити.¹⁾

Да би се установило да ли су обавештајни подаци тачни или не, морају се најпре веома пажљиво проценити њихови извори и услови добијања, јер ће непријатељ стално настојати да нас дезинформише подмећући разна документа, ширећи контрадикторне вести, итд. Иако, наравно, има извора у чију се веродостојност не може сумњати, као што су радиогониометри, аерофотоснимци, ухваћени радиоизвештаји непријатеља и др., ипак би било погрешно сматрати да и подаци до-

¹⁾ При овоме се не мисли да ће лажни подаци одмах бити потпуно одбачени. Њихова се обрада наставља, али она добија други смер, а један од основних циљева у томе јесте да се открије како и на који начин непријатељ покушава да нас дезинформише, итд.

бијени преко веродостојних извора увек морају бити тачни. Тако, на пример, радиогониометри могу са приличном тачношћу открити рејоне у којима се налазе непријатељске радиостанице, али то још увек не мора да значи да се ту налазе и КМ. У Другом светском рату Савезници су у току припрема за инвазију на Нормандију, у циљу да обману Немце у погледу отсека за искрцавање и одговарајућег груписања снага, поред осталих предузетих мера, нагомилали велики број радиостаница преко пута Калеа које су међусобно саобраћале, у чему су потпуно и успели. То значи да се само на основу оцене извора не сме доносити коначан суд о степену веродостојности и поузданости обавештајних података које они дају, већ се мора приступити њиховој даљој процени упоређивањем са подацима којима се већ располаже, и то првенствено са онима који посредно или непосредно говоре о непријатељским објектима који су од највећег интереса.

У чланку „Обрада обавештајних података“ (ВД, бр. 8 од 1953 год.) каже се да се обрада обавештајних података завршава у овој фази, као што се то види из следећег текста (стр. 42, став V):

„Према томе, тек после упоређивања података (а претходно је извршена само оцена извора из кога је податак добивен — примедба П. В.) обавештајни органи могу рећи да ли је неки податак тачан, вероватан, сумњив или лажан. *А таква оцена даје му могућност да команди поднесе одређена обавештења*“ (подвукао П. В.).

Међутим, моје је мишљење, да тада обавештајни официр још ни из далека није спреман да поднесе команданту одређена обавештења, већ само да му једноставно да своје мишљење о степену веродостојности тих података. Обрада података ће се само изузетно завршавати на тај начин, а у највећем броју случајева њихова обрада тек тада треба да уђе у своју најважнију фазу, у којој највише долази до изражаја војностручна спрема и способност лица која раде на њиховој обради. Ако би обавештајни официри свели своју обраду података само на утврђивање степена њихове веродостојности, онда би се они претворили у регистраторе догађаја код непријатеља, а не и у активне учеснике у општој процени ситуације.

Проучавање обавештајних података

Када се установи да се на обавештајне податке (који се обрађују) може ослонити, тада треба приступити њиховој чисто војностручној обради, да би се ушло у њихову суштину и утврдило њихово право значење, тј. да би се у њима открили и они елементи које нестручна лица не би могла да уоче. На пример: Добијен је податак да се у рејону X налази 12 артиљерских оруђа калибра 105 мм. Подвргавајући тај податак обради може се оценом извора из кога је он добивен, и упоређујући га са осталим подацима који говоре о том истом објекту, доћи до закључка да ли је тај податак тачан или не. Међутим, приступајући утврђивању значења тог податка најпре га треба довести у везу са непријатељском формацијом, тако да се може доћи до закључка да се ту ради о одређеној непријатељској јединици — арт. дивизиону 105 мм. Затим треба установити којој јединици тај

арт. дивизион припада и то на основу података о нумерацији и распореду непријатељских јединица на том фронту. Даљом анализом и на основу познавања непријатељске тактике и начина дејства моћи ће се оценити да ли тај дивизион улази у састав ПАГ-а или ДАГ-а. Наредним упоређивањем тога податка са осталим расположивим подацима, укључујући ту и анализу скорашњих непријатељских дејстава и процену земљишта, могла би се расветлити и друга питања, на пример, где је тежиште непријатељске одбране, какве су могућности и намере непријатеља, итд. То значи да тек тада овај податак може претстављати нешто конкретније, а не само постојање 12 артиљеријских оруђа 105 мм.

Иако коначне закључке о процени непријатеља доносе команданти јединица, који често и правилније од обавештајних официра оцењују извесне податке у погледу њиховог значаја и процене непријатељских могућности и намера, ипак, то не значи да обавештајни официри треба да воде рачуна само о прикупљању података и оцени њихове веродостојности и да њихово проучавање препуштају командантима. Напротив, они треба да изнесу својим командантима резултате до којих су дошли проучавањем података, јер ће им једино тако олакшати доношење одговарајућих закључака. То значи да ће обавештајни официри у таквим случајевима бити активни учесници у општој процени ситуације и доношењу одлука.

Обавештајни податак тек у фази проучавања, односно одређивања његовог значења, почиње да добија своју праву вредност за команду. Сада се тек обрада обавештајних података доводи у завршну фазу, и то само у ужем смислу. На крају овог процеса може се уочити разлика између обрађених и необрађених обавештајних података, која је у првом реду последица индивидуалних способности, војног образовања и искуства органа који раде на њиховој обради.

У наведеном чланку је у једном примеру из нашег НОР-а илустрована разлика између необрађеног и обрађеног обавештајног податка, али без анализе, која би иначе била веома корисна. Ево тог примера:

„Средином 1944 године наша 26 дивизија, која се налазила на о. Вису, извршила је напад на о. Брач. Штаб дивизије имао је обавештење да се на о. Брачу налазе два батаљона 738 пука 118 немачке пешадиске дивизије, а на Пељешцу и о. Корчули 750 пук ове дивизије. Један батаљон 738 пука и извиђачки батаљон 118 дивизије налазили су се на обали од Омиша до Подгоре.

После напада 26 дивизије на о. Брач и њеног повлачења на о. Вис, Штаб дивизије је добио податак од теренске обавештајне службе да је на о. Брач стигло око 6.000 Немаца са обале. Међутим, Обавештајни отсек дивизије донео је закључак да је податак о доласку тих 6.000 немачких војника на о. Брач нетачан и да су Немци могли пребацити на о. Брач једино извиђачки батаљон 118 дивизије, што се касније и потврдило“ (стр. 38, став III и IV).

Овде се не види на основу чега је Обавештајни отсек 26 дивизије могао закључити да су Немци на о. Брач могли пребацити једино Из-

виђачки батаљон 118 дивизије. Једини би одговор на то питање могао бити да је тај закључак донесен на основу ранијих података о распореду јединица 118 немачке дивизије. Међутим, ти подаци ипак нису дозвољавали да се донесе један тако категоричан закључак. Зар се исто тако није могло закључити да је на о. Брач пребачен батаљон 738 пука за који су постојали подаци да се, као и извиђачки батаљон, налази на обали? Тај би закључак био много логичнији од првог, нарочито због тога што се знало да је 738 пук (без једног батаљона) на о. Брачу. Иако се из наведеног примера види да је овај закључак био правилан, пошто је он касније потврђен, ипак то, по мом мишљењу, претставља само пуку случајност. У конкретном случају, Обавештајни отсек 26 дивизије требао је најпре да на основу изнетих чињеница и новог податка који је обрађивао донесе неколико могућих претпоставки — од којих је највероватнија могла да буде да је на о. Брач пребачен Извиђачки батаљон 118 дивизије — а затим да постави одговарајуће задатке теренској обавештајној служби у циљу провере те своје претпоставке. Међутим, из примера се види да се обрада наведеног податка сводила само на утврђивање његове веродостојности, а не и на процену његовог значења, тј. да се утврди какав је био циљ пребацивања тога батаљона на о. Брач. Према томе, наведени пример, уствари, не показује довољну разлику између обрађеног и необрађеног обавештајног податка.

Обавештајна процена ситуације

Пошто се утврди општи значај обавештајних података, може се рећи да је њихова обрада завршена само у ужем смислу, јер оног момента када се приступи проучавању података са циљем да се утврди њихово посебно значење почиње *обавештајна процена ситуације*, или, како се обично још назива, *процена непријатеља*. Према томе, обавештајна процена ситуације није нека радња сама за себе, већ део процеса обраде обавештајних података. То је потпуно логично када се зна да сви нови обавештајни подаци утичу на неки начин на текућу процену ситуације, јер се на основу њих већ створени закључци мењају или потврђују. На тај се начин обавештајна процена стално ревидира.

Суштина и циљ процене обавештајних података састоји се у проналажењу значења сваког појединог податка понаособ и у одређивању његовог места у склопу свих осталих података, јер тек то даје њихову праву вредност у односу на непријатеља у конкретной ситуацији и омогућује да се дође до што јасније слике о стању код непријатеља, о његовим могућностима и намерама.

Обавештајни официри морају бити увек спремни да на захтев својих команданата изложе своју обавештајну процену. Они ће то бити у стању само онда ако обраду података не схвате уско и ако буду стално у курсу догађаја. Обавештајни официри морају увек да буду добро упознати са ситуацијом и задацима сопствених јединица како би њихова обавештајна процена непријатеља била управљена баш на те задатке и како би омогућили својим командантима да увек доносе најцелисходније одлуке. Међутим, дешава се да наши обавештајни

официри, нарочито у нижим јединицама, приликом излагања своје обавештајне процене, само констатују стање код непријатеља, без неког дубљег размишљања о његовим могућностима и евентуалним намерама. А треба имати у виду да сваког команданта, да би донео што целисходнију одлуку, итекако интересују баш те могућности и намере, а не само његов распоред, уређење земљишта, јачина, морал, итд.

Пошто непријатељ, обично, у свакој ситуацији може да дејствује на неколико начина, то обавештајни органи морају настојати да утврде све те могућности и да разматрањем и међусобним упоређивањем сваке поједине варијанте непријатељског дејства, у односу на задатке сопствених јединица, дођу до закључка о томе која је од тих варијанти највероватнија. Они морају тежити да тај закључак безусловно почива на конкретним чињеницама, а не на разноврсним нагађањима. Поред тога, никад не треба потпуно одбацити и остале, мање вероватне варијанте непријатељског дејства, јер је боље да команданти, приликом процене ситуације, имају у виду све непријатељеве могућности. У противном, доношење одлука само на основу релативно највероватнијих намера непријатеља понекад може бити штетно, па и ризично.

Обавештајни органи морају бити апсолутно објективни и не треба да раде под утиском извесних предрасуда и да узимају у обзир и износе само оне елементе који иду у прилог тим предрасудама.

Ако обавештајни органи не могу одмах донети закључке о стању, могућностима и намерама непријатеља на основу података који показују да је заиста код њега (у целини или појединим објектима) могло доћи до извесних промена, онда они треба да поставе једну или више радних претпоставки, које ће се у даљем процесу рада потврдити или оповргнути. Тако, на пример, на маневру у Шумадији 1949 године осматрачи 13 сд „Плавих“ известили су да „„Црвени“ од јутрос имају на себи шлемове и ранчеве, а јуче их нису имали“. На основу овога податка, Обавештајни отсек дивизије је узео две радне претпоставке: или су војници у току ноћи добили шлемове и ранчеве или је извршена смена непријатељских јединица. Прикупљеним подацима потврђена је у току дана ова друга хипотеза.

Обавештајни органи у току рада доносе своје закључке по низу питања на основу неоспорних чињеница, али, ипак, увек остаје читав низ неразјашњених питања која их присиљавају да стално постављају све нове и нове радне претпоставке, од којих ће се неке потврдити а неке оповрћи.

Без обзира да ли обавештајни органи о извесном податку о непријатељу могу моментално дати тачан суд или само вероватну претпоставку, они су дужни да о свима појавама, које указују на то да би евентуално код непријатеља могло доћи до извесних промена, обавештавају своје потчињене, суседне и претпостављене команде, не чекајући дефинитивно потврђивање или демантовање својих претпоставки.

ЗАПОВЕСТИ РОДОВА ВОЈСКЕ И ЗАПОВЕСТ ЗА ПОЗАДИНУ

Сложеност савременог боја (операције) наметнула је опширније борбене заповести и другу бројнију борбену документацију, чија обрада захтева знатан утрошак времена и ангажовање скоро свих органа команде. С обзиром на ограничено време које стоји јединицама на расположењу, услед брзине којом се одвијају савремене операције, ово неоспорно отежава рад на припреми и извођењу боја, а може се неповољно одразити и на сам његов исход. Стога није чудо што се у свим армијама јавља тежња за смањивањем броја и скраћивањем и упрошћавањем појединих докумената, а тиме и за упрошћавањем борбене документације уопште. И у нашој Армији досада је у овом погледу много урађено и још се увек настоји да се што више упрости и смањи не само општевојна документација, него и документација родова, позадине и позадинских служби.

Разумљиво је да се у смањивању и упрошћавању документације може ићи само до извесних граница. Међутим, понекад се у овом погледу претерује тако да се јављају и предлози чије би усвајање могло имати штетних последица по командовање, припрему и извођење, па и сам исход боја (операције). Тако се, на пример, предлаже укидање појединих неопходних борбених докумената или њихово укључивање у друге; или обједињавање у један докуменат два или више борбених докумената који се морају одвојено оформљавати и издавати, итд. Пошто се у једном чланку не може размотрити питање борбене документације у целини, ограничићу се само на питање борбене заповести,¹⁾ заповести родова и заповести за позадину.

И поред наше праксе да се одвојено од борбене заповести издају заповести родова и заповест за позадину, често се чују мишљења да заповести родова и заповест за позадину не треба издавати посебно, него да питања која садрже ова борбена документа треба обухватити

¹⁾ Назив „борбена заповест“ употребљавам да би се у излагањима у чланку јасније разликовала ова заповест од заповести родова војске и заповести за позадину, док ће о правилности овога назива бити посебно говора.

у борбеној заповести. Тако, дакле, у погледу начина издавања борбене заповести, заповести родова и заповести за позадину постоје углавном два супротна мишљења: једно да треба издавати само борбену заповест, у коју би се укључиле и све одредбе које регулишу рад родова и позадине, и друго да, поред борбене заповести, треба издавати и засебне заповести за све родове и позадину.

У прилог првог мишљења наводе се ови разлози: издавањем само једне заповести смањило би се број докумената и постигло извесно упрошћење борбене документације. Сем тога, избегло би се закашњавање у давању потребних података и упутстава за рад родовима војске и позадини потчињених јединица, до кога може доћи ако се одвојене заповести за родове и позадину не доставе потчињенима као прилог уз борбену заповест. Међутим, ако се има у виду не само основни задатак борбене заповести и елементи које она мора да садржи, него и оно шта све треба да обухвате заповести родова и заповест за позадину, доћи ће се до закључка да је ово мишљење неодрживо. Јер, ако би борбена заповест, поред онога што редовно садржи, обухватала и све елементе из заповести родова и позадине, она би била прегломазна и непрегледна и не би испуњавала свој основни задатак, који се поставља борбеној заповести, тј. да буде кратка и јасна. Сем тога, њена техничка обрада, на којој би морао радити већи број лица, захтевала би више времена, због чега би потчињени на пријем борбене заповести често морали дуже чекати.

Поред тога, уношење података за рад родова и позадине у борбену заповест морало би се, у извесној мери, вршити у скраћеном обиму како борбена заповест не би била предуга, а то би ишло на уштрб потпуности и неминовно доводило до издавања допунских наређења, којима би се, како у припремном периоду тако и у динамици боја, морала регулисати поједина питања која се односе на рад родова и позадине. Ово би, у крајњој линији, у пракси претстављало посебно издавање заповести родова и позадине, али на један несређен, несистематски и неплански начин, што би се могло негативно одразити на рад родова и позадине, па и на сам исход боја (операције). Истина, биће случајева да ће се, и при издавању борбене заповести одвојено од заповести родова и заповести за позадину, понекад морати издавати допунска наређења, али ће то бити само за регулисање оних питања која би тек искрсла, односно која се при издавању заповести нису могла предвидети и регулисати.

На овај начин, уместо да се постигне упрошћење борбене документације издавањем само једне заповести, фактички би се усло-

жио рад, јер би, с једне стране, неминовно долазило до издавања допунских наређења, а, с друге стране, спорије би се оформљавала и издавала борбена заповест, јер би се тај посао брже обављао ако се ради истовремено (паралелно) на више места.

Ако се поред борбене заповести издају и засебне заповести за родове и позадину, онда се у потчињеним командама подаци из заповести родова и заповести за позадину могу брже и лакше ставити на расположење начелницима родова и позадине и тиме им омогућити да брже отпочну рад. Ово зато што су ове заповести оформљене као засебни прегледни документи, који се могу много лакше и брже користити него у случају ако би сви елементи у погледу рада родова и позадине били обухваћени једним документом, јер би се борбена заповест морала преписивати, или би начелници родова и позадине морали узимати из ње податке.

Ако би се издавале заповести родова и заповест за позадину, борбена заповест не би била оптерећена детаљима за рад родова и позадине, него би у њу, поред општевојних одредби, ушли само најпотребнији елементи који служе као основ за организацију и рад родова и позадине, што би потчињеним старешинама у великој мери олакшавало рад.

Најзад, бојазан да се уз борбену заповест не прикључи нека од заповести родова или заповести за позадину (зато што се заборавило или што није била готова до издавања борбене заповести) мора отпасти, јер се ово не може десити у команди, у којој је правилно организован рад, где сви савесно врше своје дужности и где постоји контрола рада.

Према свему изнетом, сматрам да су убедљиви разлози који иду у прилог гледишту да поред борбене заповести треба издавати и засебне заповести за све родове и позадину, а да се разлози за издавање само једне борбене заповести не могу одржати. Уједно треба напоменути да заповест за извиђање и борбену заповест за ПАО (која се у неким армијама издају као засебни документи), по моме мишљењу, не би требало увек издавати као засебна документа, јер се сви потребни елементи из службе извиђања и ПАО могу много пута без већих тешкоћа укључити у борбену заповест, односно заповест за артиљерију. Зато би само у изузетним случајевима заповест (наређење) за извиђање или за ПАО требало издавати као засебне документе (на пример, при предузимању извиђања у циљу припреме неке акције, при ПАО трупа на маршу и сл.).

А сада бих се укратко осврнуо на неке моменте који се односе на издавање заповести. Пре свега, сматрам да све заповести родова

и заповест за позадину треба обавезно прикључивати уз борбену заповест а не експедовати их непосредно потчињеним јединицама. У том циљу на крају борбене заповести требало би назначити шта се уз њу прилаже (на пример, прилози: заповест за артиљерију, инжињерију, везу и позадину).

У погледу назива ових докумената сматрам да команда јединице треба да издаје само једну заповест која треба да носи назив „заповест“, а не „борбена заповест“ или „општа заповест“, јер се и друге заповести односе на претстојећу борбу. А да би се овај најважнији (општевојни) докуменат разликовао од осталих, сматрам да родови и позадина треба уместо „заповести“ да издају „наређења“, на пример, „наређење за артиљерију“, „наређење за инжињерију“, „наређење за везу“ и „наређење за позадину“. Ова наређења разликовала би се и по садржини и по називу од „претходних наређења“ или „допунских наређења“.

По питању потписивања заповести (наређења) родова и позадине такође нису изједначена гледишта, и у пракси (у разним армијама,²⁾ па и код нас) ова документа потписују различите старешине. Тако, заповест за артиљерију и инжињерију потписују начелници артиљерије, односно инжињерије, заповест за везу начелник штаба и начелник веза, заповест за позадину командант јединице и командант позадине, итд. Сматрам да је нелогично да исту врсту докумената, која се израђују и издају у једној команди, под истим околностима и са истим циљем, потписују различите старешине. Све заповести родова и позадине, по моме мишљењу, треба да потписују или

²⁾ У Армији САД издају се, поред борбене заповести, заповести родова (осим за тенкове) и заповести за позадину као засебни документи. Борбену заповест потписује командант јединице, заповест за позадину командант јединице и командант позадине, заповест за артиљерију командант артиљерије, заповест за инжињерију командант јединице и начелник инжињерије, а план веза начелник веза. Заповест за позадину експедује се потчињеним јединицама непосредно или се прикључује уз борбену заповест, заповест за артиљерију шаље се увек непосредно, а заповест за инжињерију и план веза прикључује се редовно уз борбену заповест.

У Британској армији се издавање, потписивање и експедовање заповести врши слично као и код Армије САД.

У Совјетској армији издају се: борбена заповест, заповести за позадину, артиљерију и везу и наређења за инжињерију, извиђање и ПАО. Борбену заповест потписује командант јединице; заповест за позадину командант јединице и командант позадине; заповест за артиљерију командант артиљерије и начелник штаба артиљерије, а одобрава је командант јединице; заповест за везу начелник штаба и начелник веза; наређење за инжињерију начелник штаба и начелник инжињерије; наређење за извиђање начелник штаба и начелник обавештајног одељења, и наређење за ПАО начелник штаба и начелник Оперативног одељења. Све заповести (наређења) родова и заповест за позадину експедују се јединицама непосредно, тј. не прикључују се уз борбену заповест.

командант јединице или начелници родова, односно позадине (сваки своју), а не да једне потписује командант, друге начелник штаба, а треће начелници родова. Иако начелник штаба руководи организацијом веза, ипак заповест за везу, по мом мишљењу, треба да потписује начелник веза, као што заповести за артиљерију и инжињерију потписују начелници артиљерије и инжињерије.

У погледу питања да ли заповести родова и заповест за позадину треба да потписују начелници родова, односно позадине, или командант јединице, мишљења сам да је оправданије да то чине ови први. Ово зато што је командант у организационом процесу (до издавања заповести и наређења за родове и позадину, кроз предлоге начелника родова и команданта позадине, у току извиђања, планирања и организације садејства) упознат са могућностима родова и позадине, и што је предлоге начелника родова и позадине већ разматрао (усвојио, допунио или одбацио). Заповести родова и заповести за позадину резултирају из рада до издавања борбене заповести, заснивају се на утврђеним могућностима родова и позадине, и у њих се могу унети само они елементи које је командант усвојио и одобрио. Зато, дакле, заповести родова (такође и везе) и заповест за позадину, које потпису одговарајући начелници, не могу садржати у себи оно са чим командант није упознат или што командант није одобрио. Поред тога, командант се на овај начин растеређује од послова у вези са потписивањем заповести родова и позадине, чиме добија и у времену, а начелници родова не губе време за долазак до команданта ради потписивања заповести.

Да би се сигурно обезбедила усклађеност поставки у заповестима (наређењима) родова војске и позадине са поставкама у борбеној заповести, по моме мишљењу, требало би да начелници родова и позадине своје потписане заповести (наређења) доставе најпре начелнику штаба јединице, да их овај прегледа и провери њихову сагласност са борбеном заповешћу. То значи да би ове заповести (наређења) требало предавати оперативном одељењу (отсеку) ради прикључења уз борбену заповест и експедовања потчињеним јединицама, тек пошто их начелник штаба овери својим потписом.

Овако решење истакнутих питања било би, по моме мишљењу, најцелисходније и најпрактичније.

НАРЕДБОДАВАЦ И КОМАНДА

Наредбодавац (и помоћни наредбодавац) свакако врши једну од најважнијих функција у области материјалног пословања.¹⁾ Међутим, његово место и улога у томе пословању, у односу на поједине органе у команди и на јединицу као целину, нису досада теориски довољно разматрани. Зато је, по моме мишљењу, потребна једна шира анализа ових питања, а нарочито анализа права (и дужности) наредбодавца (и помоћног наредбодавца) која су садржана у њиховом т.зв. „наредбодавном праву“, или која из њега произилазе.

Ово је потребно и због тога што је обично с једним лицем, односно положајем, повезано више различитих дужности, па је, у пракси материјалног пословања, често тешко одвојити функцију наредбодавца (помоћног наредбодавца) од осталих његових дужности. Због тога су ова питања у исто време и организационог карактера, а не само ствар прописа о материјалном пословању. У овом ћу чланку тежиште излагања усмерити на наредбодавца и помоћног наредбодавца, дакле не на команданта (начелника) и његовог заменика (помоћника) уопште већ на њихове функције у области материјалног пословања.

Обично се каже да наредбодавац стоји на челу материјалног органа. Одмах се уочава да овде није употребљен термин „команда“ („управа“) већ „материјални орган“, који није адекватан свакој, већ само одређеној команди²⁾. Због тога се и не каже да наредбодавац стоји на челу команде, иако је то редован случај када је команда једновремено и материјални орган. Из ових разлога, не би било могуће објаснити место и улогу наредбодавца, а нарочито помоћног наредбодавца, ако се претходно не разјасни оно што као најглавније треба знати о материјалном органу.³⁾

Материјални органи су, по моме мишљењу, све команде јединица (самосталног батаљона, пука и др.), све управе установа (школа, болница, радионица, гарнизоних интендантура и др.) и све органи-

1 Где год је реч о материјалном пословању треба подразумевати и финансиско пословање.

2) Кад је реч о команди мислим и на управу одговарајуће самосталне установе. При томе уопште не третирам питање централног материјалног органа, пошто оно има многе специфичности које захтевају посебну анализу.

3) У тексту се употребљавају термини „материјални орган“ и „команда“, према томе шта тачније одговара његовој садржини.

зационе јединице унутар једне команде — установе (општи отсеци — одељења и др.) које извршавају део предрачуна прихода и расхода путем свог материјално-финансиског плана, односно које самостално⁴⁾ материјално послују у границама закона и других прописа. Према томе да ли те команде, управе и организационе јединице, поред осталих радњи материјалног пословања, непосредно чувају, оправљају и издају, односно троше и правдају материјална средства, или их само планирају, набављају, врше дистрибуцију и издају упутства за материјално пословање — материјални органи се обично деле на управне и извршне. Први могу водити само оперативну материјалну евиденцију, а други су обавезни да воде материјалне књиге — инвентаре (картотеке) и одговарајућа материјална документа уз њих. Ове дефиниције, наравно, нису свеобухватне, јер у пракси могу постојати и извесна отступања, али су то све само изузеци а не и правило.

Употреба термина „материјални орган“ је неопходна ради означавања квалитативне разлике између команди које материјално послују и оних које то не чине. Међутим, поставља се питање: да ли је потребна деоба материјалних органа на управне и извршне? У прилог мишљења да ову деобу не треба вршити иде чињеница да стварно постоје многе радње материјалног пословања које врше сви материјални органи (на пример, набавке). Моје је мишљење да је, и поред тога, подела на управне и извршне материјалне органе ипак оправдана и потребна, јер између њих такође постоји и знатна квалитативна разлика у обиму и начину материјалног пословања, без обзира што су им неке радње и заједничке.

Постоји и мишљење да је сваки материјални орган у исто време и извршни (у односу на свој виши материјални орган) и управни (према нижем материјалном органу). Ово је мишљење, уствари, једноставно тумачење речи „извршни“ и „управни“, по коме извршни материјални органи извршавају материјално пословање, а управни само управљају њиме. Међутим, оваквим се објашњењем не може потпуно разјаснити суштина оба материјална органа.

Све команде не морају једновремено да буду и материјални органи (на пример, команда батаљона — дивизиона, управа неког школског центра и др.), док у извесним командама, које као целине нису материјални органи, могу изузетно неке њихове организационе јединице бити материјални органи (на пример, општи отсеци — одељења команди корпуса и др.). На први поглед изгледа да би најцелесходније било када би сваки степен командовања у исто време био и материјални орган, јер би се тиме понајбоље обезбедило да све командантове одлуке буду у складу са материјалним могућностима. Али, с друге стране, то је у неким случајевима скупље и некономичније, како у односу на материјална средства, тако и у односу на

⁴⁾ Под самосталним материјалним пословањем подразумевам право на самостално доношење одлука о раздужењу и задужењу подређених материјалних органа, о утрошку, расходовању, раздужењу — отпису, накнади, итд. — све у границама постојећих прописа.

транспорт, смештајне просторије и др. У неким би случајевима то чак могло имати и негативан утицај на основни задатак јединице.

Обим и развијеност материјалног пословања су различити у појединим јединицама⁵⁾, чије су команде материјални органи. Док се, например, у пуку обично врше све радње материјалног пословања, почев од планирања материјалних потреба и набавке материјалних средстава, евиденције, смештаја, одржавања, па до употребе и потрошње тих средстава, догле се у једном слагалишту она само евидентирају, чувају и издају, а у другим се органима само врши њихова набавка и дистрибуција, итд. Па ипак, у појединим материјалним органима постоје извесне сличности, било по обиму или начину вршења материјалног пословања, било по начину евидентирања материјалних средстава.

Ове последње даје могућност да се материјални органи могу степеновати (I, II, III и IV степен), при чему би се као основ за одређивање степена узимале команде тактичких и здружених јединица које материјално послују, док би се све остале јединице и установе, које на исти или сличан начин послују, сврставале око ових основних. Према томе, под појмом степена материјалног органа требало би схватити већи број различитих формациских категорија које на исти или сличан начин материјално послују (IV степен, например, може обухватити команду пука, самосталног батаљона, управу школе и др.). Степен, донекле, означава и границе до којих се могу протегнути права (и дужности) старешина — наредбодаваца материјалних органа одређеног степена (на пример, у погледу доношења решења за расхоровање опреме, контроле материјалног пословања, устројавања и вођења материјалног књиговодства, начина снабдевања нижих јединица и др.), без обзира на величину јединице и њену основну намену. Најзад, при изради прописа о материјалном пословању, и уопште у пракси, много је једноставније оперисати са степенима него за сваки конкретан случај набрајати формациске јединице и установе. На први поглед изгледа да би се овоме могло приговорити да поједине јединице и установе истог степена могу имати различито материјално пословање или, обратно, да две или више јединица (установа) које припадају различитим степенима могу имати исто или слично материјално пословање. Међутим, дубља анализа показује да све јединице — установе истог степена имају много заједничких елемената који их нужно и природно сврставају у исти степен. Отуда, мислим, постоји и практична потреба за степеновањем материјалних органа.

Овде би требало нешто рећи и о т.зв. помоћним материјалним органима (о којима раније уопште није било говора, иако су и тада материјално пословали). Помоћни материјални органи су редовно организациони делови унутар једне самосталне јединице (на пример, команде чета, батерија, самосталних водова у пуку, одељења и др.), којима се сва средства додељују по разрезу или на требовања, тако да самостално не послују, већ воде књиге задужења, односно дневнике

⁵⁾ Кад год је реч о јединици, мислим и на одговарајућу установу.

радионица. Сва материјална средства, која се налазе код помоћних материјалних органа, налазе се једновремено (по врстама и количини) и у инвентару материјалног органа. А пошто се инвентар материјалног органа само привремено раздужује тим средствима, то и књиге задужења, уствари, претстављају само помоћне књиге материјалног органа.

Помоћни материјални орган редовно стоји као посредник између материјалног органа и људства које користи (или оправља) материјална средства. Због тога помоћни материјални органи увек непосредно врше задужење људства. Они се не степенују, јер сви, без обзира на њихову различиту структуру и намену, послују на исти или сличан начин. Сам термин „помоћни материјални органи“, можда, није најсрећније изабран, али је чињеница да органи који иако материјално самостално не послују, али који у процесу материјалног пословања претстављају трансмисију између материјалних органа и људства, морају добити одређено место и јединствен назив као вршиоци одређене радње у материјалном пословању.

Поставља се питање: да ли, у смислу онога што је досада речено, поједина одељења или отсеци у командама имају својство материјалних органа. Моје је мишљење да они, по правилу, немају то својство, иако врше део материјалног пословања у команди, која је као целина материјални орган. Њихови начелници, и то сваки појединачно, такође могу бити овлашћени да врше неке конкретне радње из „наредбодавног права“ (на пример, да закључују уговоре и др.) у односу на јединицу — установу као целину. Због тога они могу добити по таквим питањима својство помоћног наредбодавца, о коме ће доцније бити речи.

У разним командама, као материјалним органима, видно се истичу четири категорије лица одговорних за материјално пословање. То су: наредбодавац, рачунополагач, књиговођа и контролор, мада све ове категорије не морају једновремено да постоје у једном истом материјалном органу.

Наредбодавац, свакако, има једну од најважнијих дужности у материјалном пословању једне јединице. Његово место и улога у армији имају унеколико специфичан карактер у односу на наредбодавце других државних органа и установа. Због тога се, као и због чињенице да у командама постоји и функција т.зв. помоћног наредбодавца, оправдано постављају питања: шта је, заправо, наредбодавац, у чему се у суштини састоји његова функција и ко је стварни наредбодавац у једној јединици? Покушаћу да изнесем своје мишљење о томе.

По општим прописима, наредбодавац за извршење предрачуна прихода и расхода државних органа и установа редовно је лице које стоји на челу тих органа или установа. Старешине установа у својству наредбодавца могу одређена овлашћења у погледу извршења предрачуна прихода и расхода писменим решењем пренети на помоћне наредбодавце. На бази тих општих прописа у армији се поје-

диним старешинама јединица и установа редовно дају својства наредбодаваца за онај део предрачуна који они извршавају.

Прописима у армији обично се дају само опште дефиниције по којима је наредбодавац старешина материјалног органа који има право и дужност да у границама закона, уредаба, правила, прописа и др. набави материјал, прими га и унесе у касе, односно складишта радионица, завода и установа, или да га из истих изда или расходује. Ова кратка и сажета дефиниција захтева ширу анализу, али се из ње ипак види да би срж функције наредбодаваца чинило право наређивања пријема и трошења материјала и новца у границама закона.

Аналогно постојању материјалних органа разних степена, постоје и различита права (и дужности) наредбодаваца, а, као што ћемо доцније видети, и помоћних наредбодаваца, па се она морају посебним прописима диференцирати. Али ипак, кад је реч о месту и улози наредбодаваца (и помоћног наредбодавца) у склопу команде, постоје извесна начела која би могла да важе за све наредбодавце (и помоћне наредбодавце), без обзира у којој се команди они налазе.

У разјашњавању ових питања може се поћи од поставке да су дужности команданта било кога командног степена садржана у неколико главних функционалних категорија кроз које се испољавају његове дужности, права и власт. То су штабни, политичко-просветни и материјално-финансиски послови, који су у суштини одавно постојали, без обзира на промене унутрашње организационе структуре појединих команди, само су се временом по обиму стално усложавали. Према томе, материјално-финансиско пословање претставља једну од главних командантових функција, у случају када је његова команда у исто време и материјални орган. Међутим, команда се може много лакше ослободити овог пословања него од осталих наведених командантових дужности.

Да би командант (старешина материјалног органа) могао да обавља функцију материјалног пословања нису довољни само интерни војни прописи, који важе за остале његове дужности већ и такозвани општи административни (управни) прописи. Они у основи регулишу управљање и руковање материјалом и новцем за све органе државне управе (мада по начину руковођења тим пословима у армији могу постојати и извесне специфичности) а тиме и наредбодавно право, чија се суштина састоји у самом праву и акту располагања материјалом и новцем.

Спровођење овога права у пракси, кад се тиче новца, врло је једноставно и јасно, пошто је условљено само одређеним административним прописима и поступцима. Међутим, његова примена у односу на материјална средства условљена је још и низом аката и радњи из других командантових функционалних дужности.⁶⁾

⁶⁾ На пример, за пријем материјала мора се одредити комисија; за његово чување треба обезбедити одговарајуће просторије; за рад у слагалишту мора се одређивати радна снага; чување материјала је везано за одређивање страже; издавање материјала повезано је са потребном обуком; за манипулацију са њим неопходно је формирати посебне јединице — установе којима треба руководити, итд.

Због овога је чест случај да се све наведене и многобројне друге радње које су у посредној или непосредној вези са материјалом, сврставају у категорију наредбодавног права, што може да доведе до неспоразума, нарочито у односу на рад помоћног наредбодавца, о чему ће доцније бити речи.

Конкретна права (и дужности) наредбодавца врло су обимна и значајна за јединицу. Њихова правилна примена у знатној мери утиче на целокупан њен живот, рад и обуку. С друге стране, та права повлаче утрошак новчаних и материјалних средстава, а, у одређеним случајевима, издавање и обуставу личних материјалних и новчаних примања. Навешћу само нека од важнијих права (и дужности) наредбодавца уопште, не ограничавајући се при томе на наредбодавца материјалног органа одређеног степена. Само наредбодавац има право ангажовања кредита, одобравања набавки материјалних средстава, вршења исплата створених обавеза, доношења решења о расходовању инвентарских предмета и потрошног материјала, затим о накнади држави причињене штете, као и право давања војне имовине на послугу, спровођења контроле материјалног пословања и разрешења дужности руковалаца материјалних средстава. Једино он може да нареди да се материјална средства у оквиру читаве јединице примају, издају и занављају.

Баш због своје огромне важности, напред наведена и друга права наредбодавца, морају бити строго прецизирана у односу на врсту материјалних средстава и количину новца. Тако, на пример, наредбодавац у дивизији не може донети решење о расходовању опреме у неограниченој вредности. Напротив, обим и величина тих права сваком су наредбодавцу увек ограничена законским и другим прописима. Зато само онај наредбодавац неће погрешити у својој раду, нити доћи до материјалне одговорности, који буде водио рачуна о овој чињеници. То практично значи да сваки наредбодавац материјалног органа треба у својим наредбованим актима (наредбама, решењима, одобрењима и др.) увек да се позива на конкретан закон, уредбу, правило, пропис и дато овлашћење.

Задаци и послови наредбодавца су у већини такве природе да захтевају његову готово сталну присутност у команди. Они, поред тога, захтевају и стално праћење привредних мера савезних, републичких, среских и општинских органа. Услови рада наредбодавца добрим делом су везани за стање тржишта. Пред наредбодавцем стоје толики послови, често и специфичне природе, да би га они, ако би се њима искључиво бавио командант јединице, знатно одвојили од осталих питања командовања. Из тих разлога, у материјалним органима треба редовно да постоји формацијом предвиђено лице — помоћни наредбодавац — на кога се преноси највећи део командантових права (и дужности) као наредбодавца.

Улога, начин рада и однос према органима команде помоћног наредбодавца⁷⁾ као материјалног органа свакако су питања која за-

⁷⁾ Употребљавам устаљени термин, мада су могући и другојачији називи.

служују анализу. Неки стари прописи⁸⁾ о материјалном пословању предвиђали су да се „помоћници старешина материјалних органа, уколико и где постоје по формацији, могу овластити да доносе одлуке по одређеним питањима материјалног пословања, а у границама надлежности старешине тога материјалног органа, у коме случају врши функцију помоћног наредбодавца“. Оваква и слична одредба, као општа и начелна, разумљиво, не може да да одговор на многа питања која интересују команду, односно материјални орган. Зато ћу покушати да то детаљније објасним.

Да би помоћни наредбодавац могао правилно да врши своју дужност и да стварно растерети команданта као наредбодавца по многобројним конкретним радњама материјалног пословања, нужно је да и он и командант, као и сви остали органи, правилно схвате и између његову улогу, а нарочито да се односе према њој у границама прописа. Моје је мишљење да се наредбодавно право помоћног наредбодавца не установљава простим преношењем истог од стране команданта као наредбодавца материјалног органа само његовом иницијативом и по његовом нахођењу и овлашћењу. Напротив, то се право, у општим поставкама, може дати помоћном наредбодавцу само законским прописом — уредбом, а затим га треба конкретизовати прописима централног материјалног органа. Веома је важно имати ово у виду и правилно схватити, јер из тога излази да командант не би био овлашћен да наредбодавно право помоћног наредбодавца сужава или проширује. Мислим да би било сасвим неправилно када би један командант укинуо право помоћном наредбодавцу да наређује, например, издатак материјалних средстава, а други му га проширио, например, и на доношење решења за накнаду штете. Овако нешто било би противно и начелу јединствене доктрине која мора да постоји у свакој армији. У вези с тим, поставља се питање: да ли би командант, кад оцени да му је помоћни наредбодавац недовољно способан за извесне послове, могао ове да узме у своје руке или да их пренесе на неко друго лице и да од њих ослободи помоћног наредбодавца? Мислим да би то било неправилно и да би створило различиту ситуацију у истоименим јединицама (на пример пуковима) у погледу улога помоћних наредбодавца. Правилно би било да се у таквом случају достави писмени предлог претпостављеном старешини на решење. Ово ниуколико не би сужавало права команданта, већ би их, напротив, сводило у границе законитости. Али, свакодневна пракса показује да помоћни наредбодавац не би често могао да реализује своје наредбодавно право ако се оно путем овлашћења не би проширило и на нека друга права која га условљавају⁹⁾. Из тих разлога сваком помоћном наредбодавцу треба дати (путем посебних прописа или овлашћења) и друга права која су нужна за потпуно и целисходно вршење наредбодавног права.

⁸⁾ Види Закон о администрацији бјв. од 1940 године.

⁹⁾ На пример, „голо право“ би било право наређивања пријема материјала ако не би била одређена и комисија за његов пријем.

Теориски узето, послови, које повлачи наредбодавно право, могу се у целини пренети на помоћног наредбодавца, тако да би он, у том случају, дејствовао стварно као наредбодавац у пуном смислу. Међутим, ти послови се могу само делимично или већим делом пренети на помоћног наредбодавца, с тим да се команданту оставе извесни послови који се сматрају важнијим и ближим осталим његовим командантским дужностима. По моме мишљењу је најбоље да се извесни послови из наредбодавног права оставе у искључивој надлежности старешине материјалног органа (на пример, доношење решења за накнаду штете, расхоровање извесних материјалних средстава и давање војне имовине на послугу), а да се остали послови из наредбодавног права могу преносити на помоћног наредбодавца који би по њима дејствовао као наредбодавац. На тај начин, командант не би, ни формално ни стварно, престао да буде наредбодавац по одређеним питањима, иако постоји помоћни наредбодавац. То је и најбољи начин да се очува интересовање и одговорност старешине материјалног органа и да се спречи могућност да старешина „дигне руке од материјалног пословања“. То значи да постоји не само општа одговорност команданта за материјално-финансиско пословање као старешине јединице, него и конкретна његова одговорност као наредбодавца, а затим и као носиоца надзорне власти за она питања која су пренета на помоћног наредбодавца. Поред тога, било би од особите важности да се доследно спроводи принцип по коме се наредбодавно право помоћног наредбодавца не би могло даље преносити ни на које друго лице у материјалном органу. Изузетак би се могао направити само у материјалном органу I степена, тако да би наредбодавно право, у случају ма какве отсутности помоћног наредбодавца, обављао сам старешина материјалног органа. Овакав би случај био и у оним материјалним органима код којих помоћни наредбодавац, из било којих разлога, не би био постављен. Моје је мишљење да би сасвим погрешно радили они команданти, нарочито код извршних материјалних органа, који би у таквим случајевима одредили заступника помоћном наредбодавцу, а још би неправилнији био поступак оних помоћних наредбодавца који би сами себи одредили заступника за време своје отсутности. Мислим да би при овоме, поред осталог, требало имати у виду да је наредбодавно право везано за утрошак материјала и новца и да оно не трпи „ad hoc“ одређивање лица које би га вршило. Ово, наравно, не значи да се многе дужности, које, поред вршења наредбодавног права, има помоћни наредбодавац, не би могле пренети на друго лице.

Баш због тога што се наредбодавно право прописује и наредбодавцу и помоћном наредбодавцу, ови су одговорни првенствено пред законом за исправност својих наредбодавних (управних) аката.

Надлежност помоћног наредбодавца по свима питањима по којима је овлашћен протеже се на све органе који у односној јединици материјално послују. То је природно ако се има у виду да су и наредбодавно право и она друга права и дужности помоћног наредбодавца, стварно права старешине материјалног органа, која су са ко-

манданта пренета на њега као помоћног наредбодавца. Отуда сва права заменика (помоћника) команданта (начелника) за позадину као помоћног наредбодавца, треба да се протегну на све делове команде уколико они материјално послују, као и на њене подређене јединице. Тако долазимо до тога да би заменик за позадину имао право да наређује свима организационим јединицама, командама и установама које материјално послују. На тај би начин све њихове старешине функционално биле подређене заменику за позадину по питањима која произилазе из његовог наредбодавног права, док би организационо, односно по свим другим питањима, били потчињени својим старешинама. Да не би било неспоразума, заменик за позадину би морао строго да води рачуна да не прекорачи ту надлежност и да не наређује по питањима која њему не припадају, па и кад су у вези са материјалним пословањем.

Моје је мишљење да је потребно правити разлику између наредбодавног права које има заменик за позадину у својству помоћног наредбодавца и оних других права (и дужности) којима се условљава вршење наредбодавног права, иако, наравно, између њих постоји врло уска повезаност. Јер, само је на тај начин могуће утврдити која још овлашћења заменик треба нужно да добије и јасно сагледати његово место и улогу у склопу команде. Право помоћног наредбодавца је да регулише, на пример, како ће се водити књиге задужења, како ће радити комисије у конкретним случајевима и сл., док би право одређивања комисија за пријем материјала, иако је у директној вези са материјалним пословањем, спадало само у надлежност старешине материјалног органа, и то у групу личних односа. Наведени случај са комисијама говори баш о томе да би помоћни наредбодавац морао или да има овлашћење по свима питањима из других функционалних категорија командантових, која непосредно условљавају вршење његовог наредбодавног права (на пример, да одређује комисије, радну снагу и др.), или би старешине материјалних органа, или од њих овлашћена лица, морали строго водити рачуна да благовремено удовољавају захтевима помоћног наредбодавца по наведеним питањима, баш као што би чинили и себи самима. У противном, помоћни наредбодавац би био лишен могућности да врши своје „право“, нарочито у односу на материјал.

Линије којима командант спроводи остале своје функционалне дужности не морају, а то често није ни дозвољено, да се поклапају са линијом којом он спроводи своју функцију као наредбодавац (на пример: област — дивизија, пук — чета). Због тога је и помоћни наредбодавац дужан да се у спровођењу свога наредбодавног права строго држи тих линија и да се, према томе, не појављује као наредбодавац тамо где то стварно није.

Помоћни наредбодавац је уствари помоћник команданта по одређеним питањима на кога се у суштини преносе послови старешине команде која материјално послује. Отуда би било, по моме мишљењу, неправилно када би неки командант свога заменика (помоћника) сматрао као старешину потчињеног му по вертикалној линији, у каквом

се положају налази, на пример, командант пука према команданту дивизије. Ради тога, мислим да би правилно радио онај старешина материјалног органа који би основна питања материјалног пословања решавао заједно са својим помоћним наредбодавцем, тако да се овај последњи самостално јавља више као реализатор онога што је заједнички са командантом постављено, при чему иступа са пуним ауторитетом старешине јединице.

Данас се више и не би могло поставити питање да ли је неопходно посебно лице за ту функцију, пошто је непобитно потврђена чињеница да су заменици команданта за позадину, односно помоћници начелника установа — као помоћни наредбодавци — умногоме растерили своје команданте и пружили им могућност да тежиште рада усмере на питања дисциплине, наставе и васпитања својих потчињених. С обзиром на све обимније материјално пословање јединица, услед све разноврсније технике и повећања потреба у личним и заједничким средствима у вези са начином снабдевања, сада се оправдано може поставити питање: да ли се помоћним наредбодавцима, осим материјалног пословања, могу давати и други задаци који нису са њима у директној вези (на пример, штабни послови и др.) или би такви задаци спадали у надлежност других командантових помоћника.

Једна команда није прост математички збир органа са њиховим дужностима, већ синтеза која увек значи нов квалитет. Свака функционална делатност једног органа протеже се кроз све делове из којих се састоји команда. У свакој од тих функционалних делатности, а кроз њих и у свакој непосредно нижој јединици, како по вертикалној тако и по хоризонталној линији, морало би се осетити присуство команданта. Зато је сваки орган у једној команди носилац одређене проблематике за јединицу као целину (на пример, помоћник за политичко-просветни рад). Исто је тако и помоћни наредбодавац носилац проблематике материјалног и финансиског пословања у односу на целу јединицу.

Према томе, у мирнодопским условима, помоћном наредбодавцу у принципу не би требало давати дужности и из других функционалних категорија за један део команде (на пример, по питањима наставе), да се у пракси не би догодило да он постане референт — референту (у наведеном примеру наставном органу). Ово, наравно, не значи да он, поред функције помоћног наредбодавца, не би могао бити задужен за поједина конкретна питања, у односу на начелнике служби.

Из досада изложеног могли би се извући следећи закључци:

Материјално пословање у ширем смислу садржи све радње, почев од планирања материјалних потреба, затим набавке, пријем, смештај, чување, издавање, одржавање, занављање, оправке, утросак и расходовање материјалних средстава и њихово правдање, као и вођење материјалног књиговодства, контролу материјалног пословања и утврђивање причинене штете.

Материјално пословање врши материјални орган, а материјални орган је свака команда јединице (односно управа установе), која вршцује део предрачуна прихода и расхода путем свога материјално-

финансиског плана, односно која самостално материјално послује у границама закона и других прописа.

Разне команде које имају исто или слично материјално пословање треба сврстати у одређене степене при чему би се за основу узимале команде тактичких и здружених јединица.

У циљу растерећења команданта (старешине), као материјалног органа, већег броја задатака по материјалном пословању — својство наредбодавца у том погледу редовно треба дати посебном лицу, као помоћном наредбодавцу. Да би ову функцију могао успешно да обавља обично му треба дати овлашћења да у име команданта решава и друга питања која условљавају вршење његовог наредбодавног права.

Права (и дужности) помоћног наредбодавца садржана у његовом „наредбодавном праву“ прописују се законским прописима и прописима централног материјалног органа, а не простим преношењем овлашћења од стране појединих старешина материјалних органа. Отуда проширивање и сужавање наредбодавног права помоћног наредбодавца треба да врше само органи који су га и установили. Она друга овлашћења која условљавају вршење „наредбодавног права“ могли би давати помоћном наредбодавцу непосредно старешине материјалних органа.

Надлежност помоћног наредбодавца по свима питањима, по којима је он овлашћен, протеже се на све органе који у односној јединици материјално послују. По тим питањима он би имао право да наређује овим органима, а они дужност да његова наређења извршавају, иако у организационом погледу не би морали стајати у односу претпостављеног и потчињених.

Према месту и улози помоћни наредбодавац (заменик за позadinу) био би у суштини један од помоћника командантових са унапред прописаним „наредбодавним правом“ и са датим овлашћењима од стране команданта којима се обезбеђује спровођење тога права.

Помоћни наредбодавац је потчињен команданту, а за своја наредбодавна акта био би одговоран пред законом и старешином материјалног органа као пред надзорном власти.

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Потпуковник **МИЛОЈЕ СЕКУЛИЋ**

ОПСАДА СИГЕТА 1566 ГОДИНЕ*)

У лето 1566 године, велика војска турског султана Сулејмана II Величанственог, у офанзиви према Бечу, опсела је и напала и мали утврђени угарски град Сигет. Међутим, малобројни браниоци Сигета, храбри синови хрватског народа, под командом прослављеног јунака Николе Шубића Зрињског, јуначки су јој се одупрли. Најзад, они су у тој неравној борби подлегли — изгинули, али су турску војску задржали пуних пет недеља, нанели јој тешке губитке и приморали је да одустане од даљих навелико планираних операција.

Турска освајања у Европи до опсаде Сигета

Турска је за владе султана Сулејмана Величанственог (1520 — 1566) била на врхунцу своје моћи.¹⁾ Енергични и ратнички настројени Сулејман је у току своје 45-годишње владавине водио многе ратове и извршио велика освајања у Азији, Европи и Африци. Тако је у Европи, вешто користећи несређене политичке прилике у Угарској и њену војничку слабост, у својих пет ратних похода, предузетих у раздобљу између 1520—1543, освојио Београд, допро до Беча, посео Будим и највећи део Угарске (између Тисе и Блатног Језера) претворио у турски пашалук, а Ердељ и Источну Угарску у своју вазалну кнежевину, док је Аустрију приморао на плаћање данка. Поред тога, он је освојио и целу Јужну Хрватску (испод Сења, Оточца и Бихаћа) и Славонију источно од Чазме и Ђурђевца и придружио Турској и, на тај начин, свео Хрватску „на остатке остатака некада моћног краљевства“. Овим освајањима Сулејман је створио турској војсци изванредну стратегијску основицу у Дунавском басену и осигурао јој моћна упоришта — ослонце за предузимање даљих офанзивних операција у циљу потчињавања остатака Угарске, заузимања Беча и разарања Аустрије.

*) У историској литератури позната је као „Друга опсада Сигета“. Његова прва опсада била је 1556. Тада је Сигет безуспешно опседао будимски Али-паша.

¹⁾ У првој половини XVI века Османлиско Царство обухватало је целу Југоисточну Европу, Предњу Азију и скоро читаву Северну Африку.

Шести и последњи Сулејманов поход на Угарску

Решен да завлада остацима Угарске и разори Аустрију, Сулејман је као повод за рат узео упад трупа аустриског цара Максимилијана,²⁾ улето 1565, у подручја његовог вазала Ивана Ситисмунда Запоље. Под изговором да је Аустрија овим актом прекршила раније склопљени мир с Турском, Сулејман је наредио будимском Арслан-паши и темишварском Хасан-паши да притекну Запољи у помоћ. Истовремено је наредио босанском паши Мустафи Соколовићу да упадне у Хрватску, а Ферхат-бегу у Славонију.

Док су турске пограничне паше водиле незванично рат с Аустријом, Сулејман је вршио опсежне припреме „на копну и мору“ за свој шести ратни поход на Угарску, у току кога ће доћи до опсаде Сигета. Колику је важност Сулејман придавао претстојећем походу може се ценити по томе што је, и поред старости и физичке изнурености, одлучио да лично предводи турску војску. Уствари, турском је војском у овом походу командовао и операцијама руководио новопостављени велики везир Мехмед-паша Соколовић,³⁾ одлучни поборник превентивног рата с Аустријом и протагониста турске експанзије у Европи.

По завршеним припремама за рат, Сулејман је 1 маја 1566 године кренуо из Цариграда с војском од 150.000 људи и 300 топова. После дугог и напорног марша, добро познатим операциским правцем — преко Једрена, Пловдива, Софије и Ниша — турска војска је на челу са султаном стигла у Београд средином јуна. Након краћег одмора, он је с војском прешао у Земун, где га је с великом помпом и богатим даровима дочекао и поздравио његов вазал Запоља.

Припреме цара Максимилијана за рат

Пошто је увидео да је рат с Турском неизбежан, цар Максимилијан је исто тако почео да се припрема за рат. Он је наредио утврђивање престонице — Беча, прикупљање трупа и предузео друге потребне мере у вези са одбраном својих земаља. Међутим, како није имао довољно трупа и новчаних средстава за вођење рата, Максимилијан је затражио помоћ од немачких staleжа и неких европских владара.

Увиђајући претстојећу турску опасност, немачки Државни сабор (Рајхстаг), римски папа и шпански краљ пружили су Максимилијану помоћ у новцу и трупама. С мањим бројем бораца притекли су му у помоћ и неки италијански херцози. С овим трупама и трупама из Чешке, Горње и Доње Аустрије и Угарске Максимилијан је успео да прикупи око 40.000 људи — пешака и коњаника. Поред ових снага, он је у неким својим тврђавама (као, на пример, у Ђули, Кошицама,

²⁾ Максимилијан је био уједно и угарско-хрватски и чешки краљ.

³⁾ Пореклом је Србин из околине Вишеграда. Допринео је обнови Пећке патријаршије (1557). Био је велики везир од 1565—1579. За време владе свога таста, Сулејмановог наследника судтана Селима, био је готово неограничени господар у држави.

Нитри и другим) имао доста јаке сталне посаде, а у Сигету сталну посаду јачине 2.500 — 3.000 људи. Ову посаду су претежно сачињавали борци и старешине хрватске народности,⁴⁾ под командом бившег хрватског бана Николе Зрињског, кога је још цар Фердинанд именовao за ратног капетана Угарске на десној обали Дунава и поверио му одбрану Сигетске тврђаве.

Претпостављајући да ће Турци тежиште своје офанзиве усмерити према северозападном делу Угарске и Бечу, Максимилијан је за њихову одбрану концентрисао своје главне снаге (око 30.000), и то на простору између Алтенбурга и Коморана (Комарно), док је за одбрану Хрватске, Славоније и Међумурја одредио слабије снаге (око 10.000 људи), под командом надвојводе Карла. У састав ових снага ушле су и трупе Војничке Крајине (граничари).

У склопу Максимилијановог ратног плана, Зрињски је добио задатак да упорном одбраном Сигета привуче на себе и задржи што јаче турске снаге и да, на тај начин, главнини Максимилијанове војске створи време за извршење концентрације и припреме за одбрану Северозападне Угарске и Беча. Дакле, браниоцима Сигетске тврђаве у претстојећој офанзиви турске војске била је додељена другостепена улога. Међутим, стицајем околности и својом упорном одбраном, они су учинили да је Сигет у овом рату одиграо прворазредну — одлучујућу улогу.

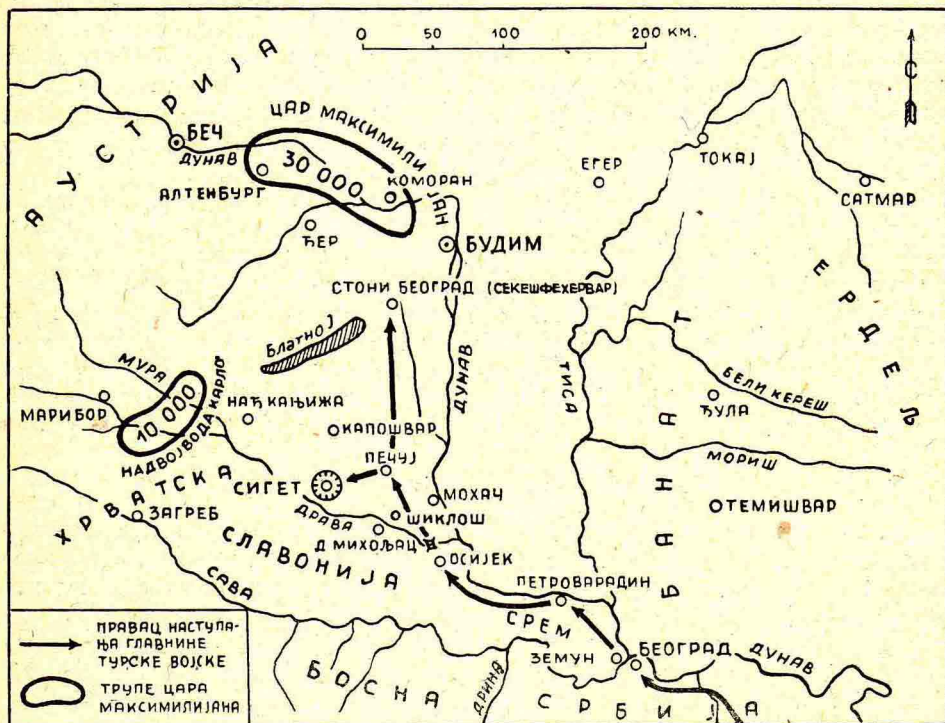
Долазак турске војске под Сигет

По наводима савременика Сулејман је намеравао да са главнином војске наступа према Егеру (јакој тврђави на североистоку Угарске), са циљем да га заузме, а затим да се, с ослопцем на њега, окрене према западу и предузме одлучну офанзиву на Беч. На овоме маршманевру Сулејман је, ради обезбеђења левог бока своје главнине од напада Максимилијанових трупа, благовремено упутио Мехмед-бега Таралију у правцу Печуја. За заузимање Ђуле послао је Пертав-пашу са 27.000 пешака и коњаника, док је ликвидацију осталих угарских тврђава у заплави Тисе (Токаја и Сатумара) ставио у задатак Запољи.

Сходно овом ратном плану, Сулејман је из Земуна кренуо главнину према Егеру, заправо ка Петроварадину, где је за њен прелаз преко Дунава био подигнут понтонски мост. Међутим, он је одустао од овог свог плана када је био извештен да је један одред Зрињског 17 јуна разбио код Шиклоша Мехмед-бега Таралију. Према наводима савременика, Сулејман је, бесан због овог догађаја и киван на Зрињског због његових ранијих упада у турска подручја, обуставио даљи покрет главнине према Егеру и кренуо ка Сигету, с намером да га узгредно на путу ка Бечу разори. Зато је и вратио претходницу главнине која је на путу за Егер већ била прешла Дунав. Но, по свој прилици, Султан се на ову промену правца дејства своје главнине

⁴⁾ Поред Хрвата, било је нешто мало Мађара и Немаца. У одбрани Сигета учествовали су и други хрватски великаши: Гашпар Алапић, Петар Патачић, Вук Папратовић и др.

одлучио и стога што је операциски правац десном обалом Дунава био краћи и погоднији за наступање према Бечу. Он је у новонасталој ситуацији, за обезбеђење главнине турске војске са правца Стоног Београда (Секешфехервара), упутио у том правцу једну колону под командом босанског Мустафа-паше Соколовића, која је већ 2 јула прешла Драву на газу између Валпова и Доњег Михољца.

Скица 1

За прелаз турске војске преко Драве Хамза-бег је, под врло тешким условима, за десет дана подигао спонтонски мост код Осиека од „1 миље дужине“. Преко овога моста, 20 јула, прешла је претходница под командом Шемс Ахмета, а за њом је отпочео прелаз главнине турске војске, који је због набујале Драве трајао неколико дана. По преласку реке, кренула је турска војска преко Мохача, Шиклоша и Печуја ка Сигету. 31 јула допрла је до Сигета претходница, а 1 августа и главнина турске војске и улогорила се у његовој непосредној близини, у месту Свети Ловренц. 6 августа стигао је и сам Сулејман.

Јачину турске опсадне војске под Сигетом тешко је утврдити, јер се наводи не слажу. По једнима — она је бројала 100.000 људи и 200 топова, а по другима и до 200.000, што је свакако претерано. И 100.000 људи, на први поглед, изгледа претерано велики број у односу

на јачину снага које су браниле Сигет. Међутим, ако се има у виду да је ова турска војска под Сигетом била предвиђена за заузимање Беча (за што су биле потребне свакако јаке снаге), као и оперативно-стратегиски значај Сигетске тврђаве и њене природне погодности за одбрану, онда број од 100.000, можда, није претеран. Уосталом, Турци су били у могућности да за освајање Беча, односно у првој етапи опсаде Сигета, поведу овако јаке снаге, јер су за оно време имали не само огромну војску од преко 250.000 људи, него и најбољу артиљерију на свету, која је имала преко 300 топова, и флоту од 300 бродова. Према томе, изгледало би да је број од 100.000 турске војске под Сигетом сасвим реалан, само је питање да ли је та њена огромна бројна надмоћност могла доћи до изражаја при самој опсади.

Изглед и војнички значај Сигета и припреме Зрињског за одбрану

У време турске опсаде Сигет се састојао из три дела: Нове вароши — на југу, Старе вароши — у центру и Старог града (тврђаве) — на северу. Сва три дела града, који су лежали у мочварном луку реке Алмаша, леве притоке Драве, била су међусобно повезана мостовима и опасана дубоким рововима напуњеним водом и високим бедемима ограђеним палисадама. Међу њима најјаче је био утврђен Стари град (тврђава) који је, усто, био окружен са свих страна водом и мочварама. По њему је и варош добила име Сигет (мађарски острво). Овако утврђен и са мочварним земљиштем око себе, Сигет је претстављао тврђаву коју је било тешко заузети.

Иако по пространству мали, Сигет је био једна од најважнијих слободних угарских тврђава на десној обали Дунава. Он је запречавао турској војсци најкраћи и најповољнији операциски правац према Бечу, и од њених упада штитио не само Југозападну Угарску и североисточне границе Хрватске, односно Војничку Крајину, која је претстављала изванредан одбранбени систем Аустрије према Турској, него јој је затварао и правац наступања ка јужним немачким покрајинама.

Још пре преласка главнине турске војске преко Драве, Зрињски је, претпостављајући да ће Турци напасти Сигет, настојао да га што боље припреми за дуготрајну и упорну одбрану. Правовремено је припремио знатне количине муниције и хране и других потреба за живот и борбу, а преко нарочито изаслатих ухода (шпијуна) обавештавао се о покретима и намерама турске војске. Предузео је и мере за отклањање пожара у граду, а у циљу што рационалнијег утрошка хране, прописао је оброке за војнике и старешине. Даље је, да би појачао одбрану, мобилисао све мушко градско становништво способно за борбу и завео строге мере у погледу одржавања дисциплине и бојне готовости. Али, и поред тога, према наводима једног савременика — учесника у одбрани, Сигет је бранило „две тисући и три сто и неколико више“, што је, у поређењу с јачином турске опсадне војске, било ништавно. При овако огромној бројној несразмери снага, о некој успешној и дуготрајној одбрани, по логици ствари, није могло

бити ни говора. Међутим, у конкретном случају, мочварно земљиште око Сигетске тврђаве умногоме је умањило ову несразмеру у снагама, заправо паралисало је огромну турску надмоћност на тај начин што је каналисало њена дејства на врло уске фронтове, тако да није могло доћи до истовремене употребе јачих турских снага.

Ток операција при опсади Сигета

Иако операције у савременим описима опсаде Сигета нису јасно приказане са војностручног становишта, оне се, на основу тих извора, ипак могу донекле реконструисати. А како је турска војска, због земљишних тешкоћа, била приморана да напада и заузима део по део града Сигета, то ће тим редом бити приказан и ток операције — опсаде.

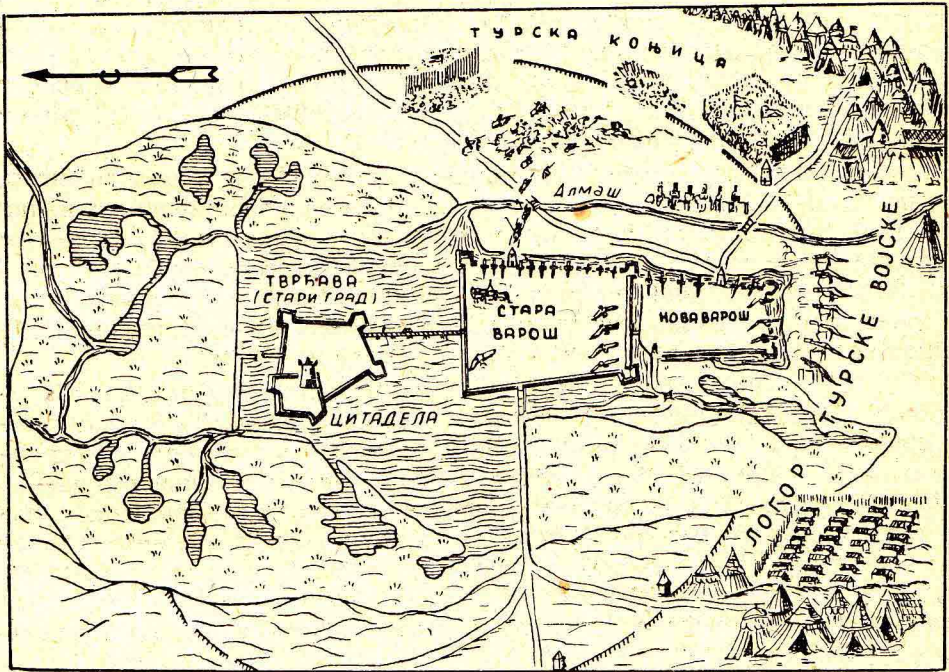
Одбрана и пад Нове и Старе вароши. Одмах по доласку под Сигет турска војска је приступила његовој опсади по свима правилима и принципима тадашње војне науке. У року од пет дана подигла је опсадне ровове око града и изградила топовске амбрасмане за своје бројне топове, међу којима је било и највећих калибара. У међувремену, до почетка општег напада, слабији делови турске војске, у циљу обезбеђења изградње ровова, вршили су повремено нападе локалног значаја.

Шестог августа узору турска опсадна артиљерија отпочела је артиљериску припрему, тукући снажном ватром бедеме Нове и Старе вароши. Један савременик наводи „да је такова грмљавина била, тако да би у небу грмело“. За време артприпреме турска пешадија, коју су претежно сачињавали јаничари, и коњица (спахије) постројавале су своје борбене поретке за напад. У подне, када је турска артиљеријска ватра престала, масе јаничара и спахија у дубоким колонама, уз снажне покликe „Алах, Алах“, кренуле су у напад на Нову варош. За што брже савлађивање тврђавских ровова и градских бедема многи турски борци носили су са собом лествице и греде. Међутим, када су се приближили рововима Нове вароши, браниоци су их са бедема засули убиственом пушчаном и топовском ватром. Турски пешаци, који су се били дочепали бедема исечени су и бачени у ровове, док су други снажним противнападима бранилаца били одбачени. Тако је овај први жестоки напад турске опсадне војске био одбијен са великим губицима, а исто тако и поновљени напад увече истога дана.

Следећег дана Турци су покушали да се помоћу т.зв. „кошева“ (корпе напуњене земљом) приближе рововима, али у томе нису успели. Најзад, трећег дана — 9 августа — успело им је да потисну браниоце у Стару варош и да овладају запаљеном Новом вароши.

Од 9 до 19 августа Турци су, с ослонцем на заузету Нову варош, водили тешке борбе око ровова и грудобрана Старе вароши. Али, сви њихови многобројни и жестоки јуриши, предузимани из дана у дан, завршавали су се безуспешно. Хиљаде лешева турских бораца пунило је дубоке ровове Старе вароши, али браниоци нису отступали. Истовремено с нападима на Стару варош, Турци су покушали напад и на тврђаву. Али, како због воде која ју је окружавала нису могли да јој

приђу, то су, по наређењу Алипортук-паше, „ки је бил највиши капитан међ всю армаду царову на мору и на суку“ — како наводи један савременик, почели преко блата и воде да праве насипе (гате) од земље и другог грађевинског материјала.

Скица 2 — Сигет у време турске опсаде
(По савременом нацрту италијанског уметника)

Најзад, 19 августа Турцима је успело да заузму Стару варош и да око 500 њених преосталих бранилаца сатерају у тврђаву.

Борбе око Старог града — тврђаве. Борбе за тврђаву, чији су браниоци били решени да је по цену највећих жртава бране, а Турци да је пошто-пото што пре заузму, претстављају најкрвавију, најдраматичнију и одлучујућу фазу битке за Сигет.

Увиђајући да ће напад на овај најјаче утврђени део Сигета бити скопчан с великим губицима, као и да ће у његовом освајању изгубити много времена, велики везир Соколовић је, да би прекинуо борбу и уштедео жртве, у име Султана, преко гласника, понудио Зрињском „на управу целу Хрватску“ ако преда тврђаву, што је овај категорици одбио. Пошто му је пропао и покушај да приволи посаду на предају, то је Соколовић наредио да се прокопају грудобрани тврђаве и кроз канале оцеди вода из ровова и да се на раније подигнута два висока насипа поставе тешки топови који ће рушити тврђавске бе-

деме. А када су топови у једном бедуу начинили велику брешу, Турци су продрли кроз њу у тврђаву. Међутим, браниоци су их снажним противнападима избацили. Под упола разрушеним бедемима тврђаве, тога и следећег дана, нашло је смрт на хиљаде турских војника, који су нападали без обзира на жртве. Међу погинулим су се налазили и високи турски војни и државни руководиоци. Ту су изгинули: командант турске опсадне артиљерије Алипортук-паша и египатски намесник Али-паша, који је, како се прича, пунио ровове око тврђаве лешевима погинулих турских војника, како би их лакше савладали њихови следећи јуришни таласи.

29 августа, на дан годишњице пада Београда, Мохачке битке и заузимања Будима, Султан је наредио да се изврши општи напад на тврђаву и сам се, иако тешко болестан, у циљу подизања опалог морала код својих трупа, појавио на коњу у самим борбеним редовима. Иако су колоне јаничара, уз снажно клицање Султану, са три стране жестоко наваљивале на бедеме тврђаве, ипак су упорни браниоци успели да и овога дана одбију све турске јурише.

Пошто ни напад предузет 2 септембра није успео, везир Соколовић је наредио да се тврђавским бедемима приђе подземним галеријама и да се минама дигну у ваздух. Узору 5 септембра, у ископаном лагуму испод бастиона званог „Брдо“ упаљено је минско пуњење. Снажна експлозија је потресла тврђавске бедеме, а пламен са запаљених палисада пренео се великом брзином у унутрашњост тврђаве и захватио њене магацине и зграде. Одмах по експлозији лагума Турци су јаким снагама кренули у напад. Овога пута им је успело да преморене и проређене браниоце тврђаве потисну у њен унутрашњи део — цитаделу.

Ноћу 5/6 септембра, у највећем жеку битке, озлојеђен због отпора браниоца, и не сачекавши пад Сигета, издахнуо је султан Сулејман Величанствени. Да његова смрт не би пољуљала морал опсадних трупа, везир Соколовић ју је тада на врло вешт начин затајио и објавио је војсци тек при њеном повратку из Угарске.

Пад Сигета и погибија његових бранилаца

По заузимању спољног дела тврђаве, Турци су на њене бедеме поставили топове и почели да туку цитаделу. У оваквој ситуацији била је запечаћена судбина Зрињског и његових преосталих бораца (око 500), који су били збијени на уском простору цитаделе, тим пре што нису имали никакве помоћи споља. А када су Турци 7 августа „огњеним стрелама и лоптама“ запалили зграде и слагалишта у цитадели, Зрињски је одлучио да покуша пробој из цитаделе са свих страна опкољене Турцима.

8 септембра, по завршеним припремама за пробој, Зрињски је кроз нагло отворену капију, на челу преосталих живих бранилаца Сигета, јурнуо међу Турке. У насталој страховитој сечи Турци су се

дочепали тешко рањеног Зрињског и отсекли му главу,⁵⁾ док су остали борци и старешине, сем њих седморице, у крвавом окршају изгинули.

После погибије Зрињског и његових бораца Турци су упали у цитаделу — последње упориште Сигета — и заузели је. Тиме је дуготрајна, упорна и крвава опсада Сигета била завршена.

Резултати и последице опсаде и пада Сигета

У петонедељним жестоким и крвавим опсадним борбама, малобројни браниоци Сигета нанели су турској опсадној војсци тешке губитке (који су, према неким проценама, износили преко 25.000 људи, од којих око 18.000 пешака и 7.000 коњаника) али су и сами, изузев седморице заробљених, сви изгинули. Они су, својом јуначком и упорном одбраном, запречили турској војсци наступање ка Бечу и онеспособили је за предузимање даљих озбиљнијих операција. Управо, турска војска је под Сигетом, услед претрпљених губитака и смрти султана Сулејмана, била присиљена да одустане од намераване офанзиве према Бечу и Аустрији. На ово је она донекле била принуђена и самим развојем прилика северно од Сигета, где је стајала прикупљена и спремна за борбу главнина војске цара Максимилијана, која, иако су јој браниоци Сигета својом упорном борбом све ово омогућили, није ни покушала да нападне турску опсадну војску под Сигетом и да браниоцима тиме олакша тешко стање. Напротив, она је својом неактивношћу само убрзала пад Сигетске тврђаве.

Захваљујући храбрости и пожртвовању својих бранилаца, Сигет је одиграо одлучујућу улогу у овом последњем Сулејмановом походу на Угарску, једној од најснажнијих турских офанзива предузетих у XVI веку.

Пошто је у Угарској провела месец и по дана после пада Сигета, турска војска је 21 октобра почела да се повлачи из Угарске ка Београду, водећи са собом у ропство око 80.000 хришћанског живља.

После пада Сигета отпочело је полако опадање турске моћи, и слабљење офанзивног замаха турске војске, тако да је после тога настао застој у турским освајањима у Европи.

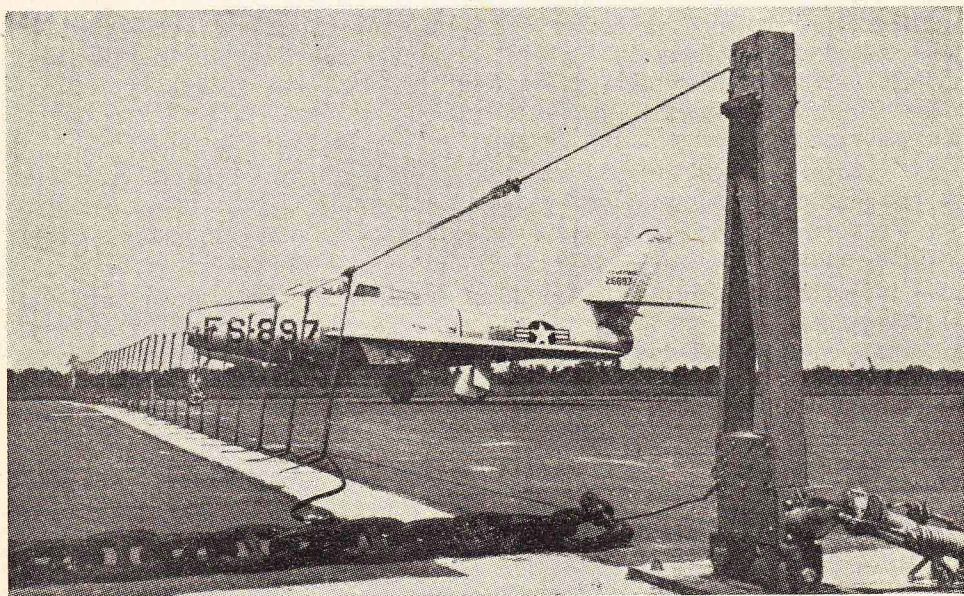
⁵⁾ Отсечену главу Зрињског — „проклетог бана Зринцука...“, који је и према признању самих Турака, „заиста био велики јунак“, Турци су, по наређењу везира Соколовића, набили на колац, а затим је, пошто је два дана стајала пред Султановим шатором, послали будимском паши да је овај достави цару Максимилијану.

IZ INOSTRANIH ARMIJA

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

MREŽA ZA ZAUSTAVLJANJE MLAZNIH AVIONA

U Farmingdeju, država Njujork (SAD), puštene su u pogon tri zaštitne ograde na avionskim pistama, kojima se upravlja sa daljine. Ove nove »mlazne mišolovke«, napravljene od najlona, impregniranog platna i čeličnog kabla, kao i lengerskog lanca, po ceni od 125.000 dolara, u stanju su da zaustave mlazni lovac-bombarder *Thunderstreak*, ili izviđački avion *Thunderflash*, pri prinudnom spuštanju, ili prekidu poletanja — na otstojanju koje je za više od polovine manje od onoga koje je potrebno za normalne avionske kočnice. Avion *F-84-F Thunderstreak*, koji drži novi preookeanski rekord brzine od 652 milje na čas, dekolira i spušta se brzinom od 150 milja na čas. Ova nova sprava sprečiće svaki mlazni avion da pređe ivicu poletno-sletne staze, kao i udese koji se dešavaju pri prinudnom spuštanju ili prekidu poletanja.

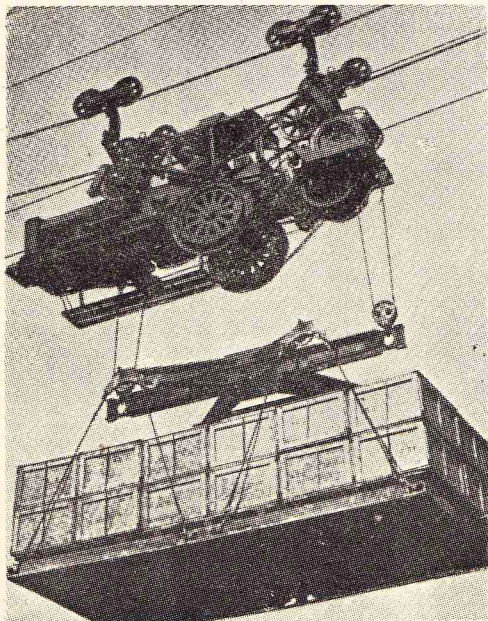

Mlazna mišolovka sastoji se od jednog lengerskog lanca težine oko 35.000 kg, koji je vezan sa mrežom (visine oko 1,80 m) od najlona, impregniranog platna i čeličnog kabla. Mreža normalno leži ravno na tlu, preko avionske poletno-sletne staze. U sitnom deliću sekunde, kontrolor vazdušnog saobraćaja na aerodromu, sa svoje kule, može da podigne prepreku električnim upravljanjem sa daljine, podizanjem čeličnih stubova sa svake strane piste. Između ovih stubova nalazi se teška najlonska mreža koja hvata avionski točak na kljunu i pomoću vertikalnih pantljika od uvoštenog platna podiže čelični kabl koji leži na pisti. Kabl, koji hvata

glavne točkove stajnog trapa, zakačen je sa svake strane piste za težak lengerski lanac dužine 150 m, koji svojim otporom stvara silu kočenja aviona.

(US Naval Institute Proceedings, septembar 1955)

VAZDUŠNI TRAMVAJ

U SAD je usavršen novi tip »vazdušnog tramvaja« koji može da prenositi teret od 15-20 tona — brzinom od oko 45 km na čas. Ovo je zvanično objavljeno od strane Ministarstva vojske.

Ovo se sredstvo može primeniti naročito za prevoz tovара preko vodenih tokova, a izgrađeno je na sistemu paralelnih čeličnih kablova, koji se naslanjaju na čelične kule visine oko 30 m i obrazuju šine za *Skycars* (»nebeska kola«) sa sopstvenim pogonom pomoću benzinskog motora od 135 KS.

Ovo vozilo ima zasada posadu od 2 čoveka.

(Military Review, septembar 1955)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

FRANCUSKA I PROIZVODNJA NUKLEARNOG ORUŽJA

Francuska novinska agencija *Agence France Presse* prenela je 13 aprila 1955 izjavu predsednika vlade Edgara Fora, da Francuska neće proizvoditi hidrogensku bombu i da će se posvetiti izučavanju primene nuklearne energije isključivo u mirnodopske svrhe.¹⁾

Međutim, bez obzira na zvaničan stav vlade, u izvesnim vojnim krugovima došlo je do otvorene polemike i kritikovanja gore pomenute odluke i do zastupanja teze da Francuska treba i mora da proizvodi nuklearno oružje.

Otišlo se i dalje, pa je vodeći francuski vojni časopis objavio uvodni članak pukovnika Deboa, u kome on zastupa gore pomenutu tezu²⁾.

S obzirom da se iz svega toga vidi da ceo taj problem u Francuskoj još nije rešen, dajemo izvod iz članka — bez komentara — kao poučan primer negativnog odraza kada državna i vojna politika nisu usklađene i ne predstavljaju jedinstvenu celinu.

*

Atomsko oružje danas čini sastavni deo naoružanja. Smatra se čak da moć postojećih blokova zavisi naročito od njihovog atomskog potencijala, zaliha proizvedenih bombi i samog kapaciteta proizvodnje.

¹⁾ Vidi »Vojno delo« br. 6/55 — str. 80-81.

²⁾ Les armes atomiques et la défense nationale par le colonel E. J. Debau, *Revue de Défense nationale*, jul 1955.

Rušeća moć atomskih bombi je takva da ona ostavlja klasično naoružanje daleko iza sebe i menja taktičke i strategijske koncepcije koje su dosada važile. Kod bombe A, neposredno dejstvo vazdušnog pritiska i toplote ekvivalentno je količini od 20.000 tona običnog eksploziva, a kod bombe H količini od 10.000.000 tona. Ovome treba dodati momentalna i docijnja radioaktivna dejstva. Uzimajući u obzir samo ova prva dejstva, može se konstatovati da jedna »skromna« atomska bomba od 20 k. t. odgovara količini od više hiljada komada klasičnih avionskih bombi i stotinama hiljada artiljerijskih zrna srednjeg kalibra. U pogledu cena koštanja nema upoređenja: atomska ili hidrogenska bomba, proizvedena u seriji, koštala bi otprilike 400 miliona franaka, dok 100.000 zrna kalibra 155 mm, koštaju 4 milijarde; što se tiče transporta, atomska bomba zahteva samo jedan avion, dok hiljade bombi ili artiljerijskih zrna zahtevaju upotrebu mnogobrojnih aviona ili artiljerijskih oruđa i saradnju ogromnog ljudstva.

Pisac smatra da ovo i objašnjava odluku britanske vlade da pristupi fabricaciji termonuklearnih bombi. Uбудuće ovo naoružanje neće biti samo privilegija dveju velikih svetskih sila, i ući će u vojnu opremu zemalja srednje moći, pošto je Velika Britanija pokazala da jedna zemlja slične moći kao Francuska, i sa približnom ekonomskom snagom i načinom stanovništva, može da podnese teret naučnog istraživanja i izrade nuklearnih bombi. Prema »Manchester gardijanu« i Švedani su takođe odlučili da snabdu svoju armiju nuklearnim oružjem.

Po mišljenju pisca potrebno je da se i u Francuskoj čuju glasovi vojnika koji zahtevaju atomsko naoružanje, jer su se izvesni krugovi ogradili od takvog zahteva i to verovatno oni koji su posle poraza iz juna 1940, zamerili vojnicima da su pripremili poslednji rat. Ti isti krugovi su pokušali da objasne uzroke poraza nedostatkom mašte francuskih kadrova i velikim zakašnjenjem u naoružanju.

Izgleda, nastavlja pisac, da danas jedino vojni krugovi izvlače pouke iz pomenutog poraza. Ne radi se, što se tiče njih, ni o problemu nezavisnosti ni veličine Francuske, za koje probleme oni ne mogu garantovati ništa više od ma kog drugog francuskog građanina, već se to odnosi na njihovu želju da ispune svoj zadatak: *vojna priprema zemlje* — u okviru opšteg plana narodne odbrane. Vojnim krugovima pada u delokrug da obuče i organizuju vojsku i da stave u dejstvo oružje koje im je vlada stavila na raspoloženje. Ali njima ostaje i drugi važan zadatak, da, s obzirom na veliku odgovornost koju bi imali za vreme rata, još u vreme mira zahtevaju ona sredstva i oružje koje smatraju potrebnim za ispunjenje postavljenih zadataka.

*

Iznoseći dalje da je vojska ta na koju se u slučaju neuspeha svaljuje krivica za rdavo, rešavanje problema koji zahtevaju saradnju cele nacije, pisac podvlači da se radi na prvom mestu o tome da se tačno odredi šta se ustvari podrazumeva pod narodnom odbranom, kao i obaveze koje se smeju zahtevati u ovoj oblasti od svakog Francuza.

Dalje, ne spada u kompetenciju vojnih krugova da odrede visinu kredita koje treba svake godine dodeliti narodnoj odbrani, ali njihova je dužnost da zahtevaju da im se u okviru one sume koju odredi Parlament da najbolje oružje. Ne radi se tu toliko o pitanju prestiža ili nezavisnosti Francuske, koliko o osnovnoj logici, a naročito o poštenju prema francuskoj omladini koja može biti pozvana da se žrtvuje.

Doklegod su SAD i Rusija jedine imale atomsko oružje, moglo se dopustiti da se Francuska uzdrži od fabricacije nuklearnih bombi — opredeljena u jedan od postojećih blokova ona koristi atomsku moć velike sile kojoj se ona pridružila; usamljena, po mišljenju pisca, ona i onako ne može, sa ili bez atomske bombe da se odupre agresiji. Ali zar ova svetska situacija ne može da se izmeni? Evropa može ponovo da povрати svoju nezavisnost, bilo voljom evropskih nacija, bilo što bi je dve velike sile napustile. Trka u naoružanju mogla bi ponovo da se razvije u Evropi i Francuska da se nađe u situaciji koja joj je poznata pre 1944 i između dva svetska rata. Da bi smanjili opasnost zbog ponovnog nemačkog naoružanja, zar ne bi bilo pametno da se još sada obezbedi vojna nadmoćnost pomoću nuklearnog oružja, pita se pisac.

Prošao je period početka stvaranja i prvog razvoja ovog oružja za masovno uništenje, te je moralna strana, na koju se filozofi isuviše pozivaju da bi osudili moderno oružje, spasena. Pisac smatra da su Francuzi uzeli inicijativu »krstaškog rata« za mir koji se razvijao između dva rata, ali je jedini rezultat bio taj da Francusku stavi u potčinjen položaj. Katkada, da bi opravdali isključivanje atomskog oružja, izvesni pisci ga klasiraju među ofanzivna oružja, kao da postoji neka podela na ofanzivna i defanzivna. Sve oružje učestvuje i u odbrani i napadu i jedino je pitanje načina njegove upotrebe. Nuklearno oružje pripada, bez razlike, i jednoj i drugoj vrsti, tako da može da služi kako u napadu, tako i u odbrani. Sve dok opšte razoružanje ne bude ostvareno, ili dok se ne sprovede ograničenje naoružanja uz efikasnu kontrolu, Francuska se, po mišljenju pisca, mora obezbediti u pogledu narodne odbrane. Naime, odbrana koja ne bi raspolagala atomskim naoružanjem, bila bi sposobna da obezbedi unutrašnju sigurnost zemlje, u ulozi »policiskih snaga«, ali ne bi bila opremljena da protivstane agresiviji preduzetoj snažnim naoružanjem, ili prosto pretnjom da se ovo upotrebi. Jer, primorane da u odbrani kao i u napadu primene rastresiti raspored, takve snage ne mogu da nametnu protivniku isti raspored, te mu ostavljaju punu slobodu pri pregrupisanju njegovih snaga, za napad na tačke koje je izabrao.

Pisac naglašava da je narodna odbrana vrlo složena i sastoji se u skupu mnogobrojnih aktivnosti. Industrijski potencijal u njoj je značajan faktor, ali vojne snage ipak predstavljaju odlučujući element. Pošto je doneta odluka da se da prioritet instalacijama za nuklearnu opremu sa ciljem industriskog korišćenja, trebalo bi još predvideti i brzi prelaz ove nove industrije na ratnu proizvodnju i dozvoliti francuskim vojnim inženjerima da prate radove velikih kompanija koje će međusobno podeliti instalacije francuske nuklearne opreme. Najzad, izgleda da francusko nuklearno oružje, nastavlja pisac, treba da postoji bar u stanju prototipova da bi se moglo prići njegovoj fabricaciji u slučaju rata, ako bi, međutim, brzina napadača ostavila za to dovoljno vremena.

Sadašnje rešenje, smatra pisac, predstavlja svetski »status kvo« za više godina, što je svakako rizik. Besumnje da je on bio uzet u ocenu i odluka je usledila vodeći o njemu računa. Ali, ma kakav bio period koji nailazi, odgovornost pripada rukovodstvu francuske narodne odbrane, bilo da ograniči zadatke Armije na sredstva kojima raspolaže, bilo da pruži armijama potrebno naoružanje za tačno određene zadatke.

D. L.

FRANCUSKO MIŠLJENJE O OFICIRU VEZE

U poznatom francuskom časopisu za pitanja iz oblasti veze izišao je članak u kome se razmatra kakav treba da bude savremeni oficir jedinice veze. Članak nije potpisan, te samim tim predstavlja mišljenje redakcije. Stoga ga donosimo u izvodu bez ikakvog komentara.

Poznato je da je ranije, u toku borbe, ističe se na početku članka, starešina mogao jednim pogledom da obuhvati i prati razvoj operacija i da svoj uticaj na njih izrazi jednostavnim, vizuelnim ili akustičnim sredstvima veze, odnosno premeštanjem samog osoblja i sredstava veze.

Sadašnje prostranstvo bojišta, njegova udaljenost i raznovrsnost zemljišta, raznolikost kopnenih, vazduhoplovnih i pomorskih snaga koje učestvuju u borbi, vatrena moć koja utiče na veće međusobno odvajanje pojedinih jedinica i koja povećava dubinu bojišta, uticali su da starešina, u cilju rukovođenja preduzetom akcijom, ima potrebu za sve tačnijim, elastičnijim i moćnijim sredstvima veze. Počev od najvišeg komandanta pa do jedinica u prvoj liniji, veze predstavljaju, takoreći, nervni sistem bez koga bi savremena armija bila paralizovana.

*

Dovesti u vezu dvojicu ili više udaljenih saradnika u toku borbe nije, kaže se dalje u članku, samo stvar upotrebljenog sredstva za vezu, niti je lice koje njime rukuje samo običan tehničar. Bez obzira na to o kakvom se sredstvu radi, njegova vrednost leži u čoveku koji njime rukuje, odnosno u poverenju koje on ima prema

tom sredstvu. Čovek je taj koji treba da ga uvede, razradi i oživi. Oficir jedinice veze predaje staranje nad dotičnim sredstvima osoblju koje ima zadatak da po svaku cenu obezbedi vezu za koju je zadužen, pa bilo da je u pitanju linijaš koji treba da postavi telefonske linije u toku same borbe, ili radista koji mora da nastavi sa radom i ako je njegovo mesto opkoljeno, odnosno kurir koji treba da dostigne primaoca naređenja. Zakašnjenje samo jednog naređenja može da ima za posledicu to da snabdevanje hranom stigne u nezgodan čas, tj. da zakasni, da jedna jedinica kasno stupi u borbu ili da neki ranjeni vojnici ne budu evakuisani. Vezista ima često nezahvalnu, mada uvek plemenitu, ulogu da održi vezu; nedostatak u ljudstvu i materijalnim sredstvima za vezu, napominje se u članku, ne treba nikad da bude razlog za neizvesnost i sudbinu jedne jedinice čije komandno mesto više ne odgovara. Vezista je borac poslednje stope zemljišta i stoga ljudstvo za ovu službu mora biti odabrano.

Sredstva za vezu su složena, raznovrsna i, nezavisno od uloženog staranja oko njihovog održavanja, osetljiva; njihov doprinos zavisi od načina njihove upotrebe. Bez obzira na to da li se radi o žičanim ili radiosredstvima, odnosno sredstvima sa elektromagnetskom detekcijom, pa čak i prevoznim sredstvima i elektrogenim sa, verovatno, uskoro i infra-crvenim grupama, aparati su ostavljeni na milost i nemilost nekom nedostatku (defektu), bilo usled eksplozije granate koja je prekinula žicu, kondenzatora koji je otkazao, antene koja se prelomila usled vetra, zbog nekog kvara u elektrogenoj grupi, odnosno zbog neispravnog prijema itd.

U članku se zatim podvlači da na oficiru jedinice veze leži zadatak da detaljno upozna sredstva veze kako bi iz njih mogao izvući što veću korist, odnosno da organizuje obuku ljudstva koje će rukovati ovim sredstvima. Važno je da ovaj oficir jedinice veze zadrži u svojim rukama važnija i osetljivija sredstva za potrebe starešine za čiji račun radi; zatim da predvidi manevar svog ljudstva i sredstava kako bi se mogao suprotstaviti svakoj iskrslj situaciji taktičke ili tehničke prirode. Radi se o tome, ističe se dalje u članku, da kod oficira jedinice veze bude sjedinjeno osećanje za čoveka, kao što je to slučaj kod oficira drugih rodova, sa potpunim poznavanjem osobina svog materijala (sredstava za vezu).

*

Jedinica veze nema samo zadatak da uspostavi tehničku vezu između pojedinih jedinica; njen se rad prostire i preko svih stepena komandovanja, pa i najviših. Oficir jedinice veze nalazi se na taj način, još od početka svoje oficirske službe, na mestima koja mu omogućavaju da dobije širi uvid na celinu operacija, da prati razvoj manevra, učestvuje u sadejstvu pojedinih rodova vojske, i da se često sa njima savetuje u pogledu uspostave i održavanja njihove međusobne veze.

U takvim uslovima poznavanje problema i osobina pojedinih rodova vojske, kao i njihovog sadejstva u borbi, daje posebnu odliku službi oficira jedinice veze. Raspoloživi ovakvim poznavanjem i razvijajući se docnije na komandnim položajima jedinica veze, takav oficir ima mogućnosti da stekne široko vojno obrazovanje. To ga obrazovanje, s druge strane, osposobljava da se kasnije orijentise ka visokim vojnim i ratnim školama, tako da jednog dana zauzme položaj komandanta jedinice veze ili postane tehnički savetodavac svog komandanta i neposredno učestvuje u pripremi i razradi manevra.

Oficir jedinice veze može docnije postati i inženjer, mada se u tom slučaju radi o njegovom čisto tehničkom i naučnom obrazovanju, a ne više o nekom daljem produbljanju znanja potrebnog jednom trupnom starešini. Zbog obuke i rada sa regrutima, komandovanje ne može da sve svoje oficire uzdigne na viši naučni nivo u oblasti elektriciteta ili telekomunikacija. Međutim, jače obdareni pojedinci imaju mogućnosti da i dalje nastave naučno usavršavanje bez ikakve štete po svoje vojno obrazovanje. Sama služba oficira jedinice veze, kaže se na kraju članka zahteva mnogo osećanja za čoveka, samoodricanja, čvrstinu karaktera, smisao za zajednički rad, temeljno i sigurno stručno znanje.

HOLANDIJA POBOLJŠAVA SVOJU VOJNU OPREMU

U ekspozetu povodom budžeta holandskog Ministarstva narodne odbrane, odnosno njegove raspodele, resorni ministar M. Staf dao je izvjesna objašnjenja u pogledu vojnih rashoda. On je istakao da su tehnička poboljšanja opreme i materijala, a naročito kupovina brzih aviona, doveli do povećanja rashoda koji nisu bili predviđeni. Održavanje jačine i kvaliteta vazduhoplovnih snaga na savremenom nivou, kao i korišćenje dirigovanih raketa u PA odbrani, zahtevaće takve rashode, podvlači ministar Staf, koji se neće moći ostvariti bez brisanja drugih stavki u opštem budžetu, sem ukoliko se sam budžet za Narodnu odbranu ne poveća, odnosno ne izdejstvuje povećanje pomoći iz inostranstva.

Prelazeći na međunarodnu situaciju, Staf je izjavio da će razgovori između Istoka i Zapada, s obzirom na još uvek postojeće razlike u gledanju na pojedine komplikovane međunarodne probleme, biti dugi i teški. Stoga je potrebno, po njegovom mišljenju, da Holandija nimalo ne smanjuje svoj doprinos opštoj odbrani Zapada i da ne propusti ništa što bi moglo poboljšati efikasnost njenih oružanih snaga. Ministar je ujedno dodao da razne službe NATO-a ispituju sada uticaj tehničkog razvoja — naročito korišćenja atomske energije u vojne svrhe — na organizaciju, opremu i upotrebu oružanih snaga. Međutim, kako se mišljenja pojedinih zemalja — članica NATO-a po ovom pitanju jako razilaze, to pre početka iduće godine ne treba očekivati neko ujednačeno gledište i direktive iz glavnog štaba oružanih snaga ove organizacije u tom smislu.

Što se tiče PA odbrane, Staf je izjavio da se otsada mora računati sa avionima koji prelaze dva do tri puta brzinu zvuka i lete na visini od 20-30 km. On je dalje rekao da danas postoji efikasno sredstvo za borbu protiv neprijateljskih bombardera — dirigovana raketa (projektil) — koje se još uvek usavršava. Holandija danas može nabaviti, nastavio je Staf, jedino rakete švajcarske proizvodnje i stoga je odlučeno da se kupi jedna baterija ovih raketa kako bi se na njoj moglo obučavati i specijalizovati prvo ljudstvo. Činjenica da u bliskoj budućnosti PA odbrana treba da bude opremljena dirigovanim raketama imala je za posledicu, rekao je na kraju Staf, da se izučavanju korišćenja dirigovanih raketa poklanja prilična pažnja u PA školi *Beneluks*, u Lombarzojdu.

(*La Nation Belge*, 23 septembar 1955)

ŠVAJCARSKA

MIŠLJENJE HOLANDSKOG GENERALA O ŠVAJCARSKOM VOJNOM VAZDUHOPLOVSTVU

Jedan od poznatih švajcarskih časopisa doneo je septembra ov. god. članak u kome prenosi izjavu generala Krulsa, bivšeg vrhovnog komandanta holandskih oružanih snaga, datu holandskom nedeljnom listu *Elseviers Weekblad*, u kojoj ovaj iznosi svoje mišljenje o stanju vojne organizacije, tenkova i vojnog vazduhoplovstva u Švajcarskoj armiji. Pošto je istakao izvjesna pozitivna dostignuća u švajcarskoj vojsci, general Kruls se kritički osvrnuo i na neke njene nedostatke, naročito u pogledu stanja švajcarskog vojnog vazduhoplovstva. Pisac ovog članka, pošto je preneo pojedine delove izjave generala Krulsa i prihvatio neke njegove zamerke kao opravdane, pokušava da mu odgovori na izvjesna mesta u izjavi sa kojima se ne slaže.

General Kruls se naročito zadržao na stanju švajcarskog vojnog vazduhoplovstva. On je mišljenja da bi Švajcarska, s obzirom na svoj specifičan položaj, u cilju pružanja hitne i neposredne podrške svojim armijama, bar u početnoj fazi rata, morala da raspolaže dovoljno snažnim vazduhoplovnim snagama. Da bi mogla da ispuni ovaj zadatak Švajcarska, po mišljenju generala Krulsa, mora da računa ne samo na savremeniji vazduhoplovni materijal od onog kojim danas raspolaže, već i na brojno znatno jače vazduhoplovstvo. On ide toliko daleko da se pita da li danas Švajcarska uopšte raspolaže sistematski organizovanim vojnim vazduhoplovstvom. General Kruls upozorava Švajcarsku da ne preценjuje pomoć koju bi eventualno mogla dobiti sa strane i da, nezavisno od toga, saradnja sa stranim vazduhoplovnim snagama ne može i ne sme biti improvizovana, već potpuno uvežbana kao

što je to slučaj i kod kopnenih armija. Na kraju, general Kruls izražava svoje čuđenje što švajcarska privatna industrija ne nailazi na podršku zvaničnih krugova u pogledu ispitivanja i usavršavanja savremenog naoružanja, naprimer, dirigovanih raketa za PAO.

General Kruls najzad dolazi do zaključka da bi Švajcarska morala da poveća broj srednjih tenkova i da raspolaze brojno mnogo jačim vojnim vazduhoplovstvom. Prema njegovom mišljenju, Švajcarska se danas nalazi u dilemi da li da odobri potrebne kredite za ovo ili da smanji svoje oružane snage. Kako se zasada ne predviđa ovo drugo rešenje, ostaje jedina mogućnost da se Švajcarska armija opremi svim potrebnim naoružanjem. General Kruls se pozitivno izrazio o švajcarskim vojnim postrojenjima i zaključio je da rešenje problema na koje je ukazao može samo da učvrsti neutralnost Švajcarske.

Pisac ovog članka, u odgovoru generalu Krulsu, ukazuje na to da se priprema eventualne saradnje, u formi praktičnog vežbanja sa stranim oružanim snagama, ne slaže sa neutralnim stavom Švajcarske. Holandija, kaže on dalje, kao zemlja — članica NATO-a, razmatra ovo pitanje iz sasvim različitog aspekta. Međutim, pisac prihvata kao dobronamerne primedbe generala Krulsa po pitanju potrebe razvoja i daljeg usavršavanja švajcarskog vojnog vazduhoplovstva, pošto i on smatra da ono, u poređenju sa vazduhoplovnim snagama drugih malih zemalja, zauzima jedno od zadnjih mesta, mada su njegovi efektivni potpuno u srazmeri sa brojem švajcarskih divizija koje računaju na njegovu podršku i saradnju za vreme rata. Vođenje savremenog rata ne sastoji se više, ističe pisac, u pojedinačnim i izolovanim vazdušnim intervencijama, već u pružanju efikasne pomoći kopnenim snagama. Ako se uzme u obzir činjenica, nastavlja on dalje, da izvestan procenat švajcarskih aviona može biti izbačen iz borbe usled akcije neprijateljskog vazduhoplovstva, još u prvoj fazi agresije, onda se mora priznati da švajcarsko vazduhoplovstvo ne raspolaze potrebnim brojem eskadrila koje bi predstavljale neophodan minimum za izvršenje njegovih zadataka u prvim danima, odnosno nedeljama eventualnog rata.

Najzad, pisac članka ukazuje na činjenicu da su iznosi, koji se svake godine dodeljuju Švajcarskoj armiji, isključivo namenjeni na to da je osposobe kako bi mogla da odgovori svom zadatku u slučaju rata. Ne bi trebalo dopustiti, zaključuje pisac, da ekonomski razlozi dovedu u pitanje ono što bi u slučaju rata moglo biti odlučujuće.

(*La Dépêche de l'Air*, Lausanne, septembar 1955)

ZAPADNA NEMAČKA

NAORUŽAVANJE ZAPADNE NEMAČKE

Na učinjeno pitanje od strane organa NATO-a, zapadnonemačka vlada izjavila je da za osnivanje Armije zapadnonemačka vlada neće biti u stanju da podnese veće izdatke od budžetom predviđenih 9 milijardi maraka, ukoliko nemačka valuta bude zadržala svoju stabilnost. Ovaj je proračun učinjen na bazi pretpostavke da će za obrazovanje nemačkih oružanih snaga biti potrebno oko tri godine.

Sa američke strane, oprema za prvu popunu 6 nemačkih divizija već je spremna za preuzimanje. Ovo se, pre svega, odnosi na teško naoružanje i opremu kao što su: tenkovi, avioni, topovi, kao i teški pionirski materijal i sredstva za vezu. Ovaj će materijal SAD besplatno ustupiti Zapadnoj Nemačkoj.

Zapad od Rajne, kod Kajzerslauterna, Amerikanci podižu veliki logor za ratni materijal u vrednosti od 250 miliona dolara. Izgradnja tog logora trajaće 4 godine i u njemu će biti zaposleno 42.000 ljudi.

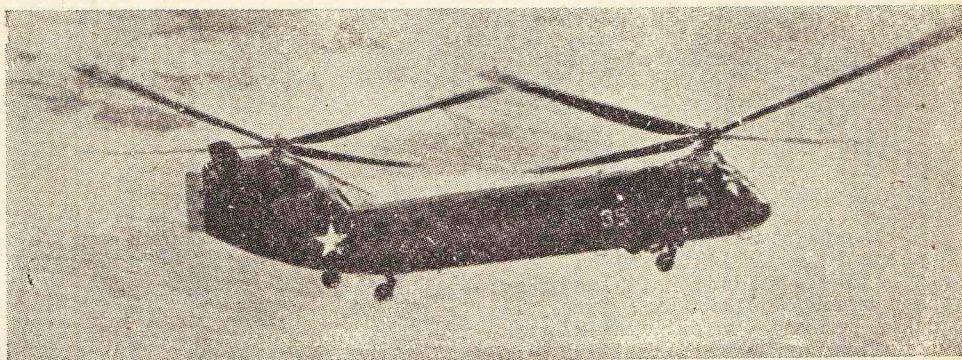
(*Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, septembar 1955)

SSSR

NOV SOVJETSKI TRANSPORTNI HELIKOPTER

Pojava novog sovjetskog transportnog helikoptera velike tonaže, u okviru vazduhoplovne parade 3 jula o. g. u Moskvi, izazvala je živo interesovanje svih prisutnih. Mada su u paradi učestvovala samo četiri nova helikoptera, strani posmatrači pretpostavljaju da se, verovatno, radi o njihovoj seriskoj proizvodnji.

Iako se dosada helikopter *Piasecki YH-16*, snabdeven sa dva motora *Pratt & Whitney R-2180* od 1.650 KS, smatrao kao najsavršeniji model, izgleda da novi sovjetski helikopter ne zaostaje ni najmanje iza njega kako u pogledu težine i nosivosti, tako ni po svojim dimenzijama. Jedan sovjetski nedeljnik objavio je članak, pod naslovom »Leteći vagon«, posvećen novom helikopteru koji će, kako se u članku kaže, biti samo preteča jednog još većeg modela.

Novi helikopter snabdeven je sa dva četvorokraka rotora, koji se obrću u suprotnom pravcu, a koje pokreću dva motora smeštena u repu (pisac ovog članka misli da su u pitanju motori *ASH-82* od 1.850 KS). Zadnji deo repa novog sovjetskog helikoptera je jako uzdignut, a podešen je da se njegov pod može otvoriti (spustiti) tako da služi kao utovarna rampa koja omogućuje da se u helikopter, u kabinu dužine 16-18 m, uvedu i teža vozila. Prilikom prikazivanja u Moskvi iz ovih su helikoptera iskrcana transportna vozila za ljudstvo, laki kamioni i topovi. Prema jednoj informaciji Radio Lenjingrada, u ovakvom jednom »letećem vagonu« može se prevoziti 40 vojnika sa oružjem.

(*Interavia*, septembar 1955)

SSSR GRADI NOVE NOSAČE AVIONA

Prema vestima dobijenim iz Švedske, SSSR gradi 2 nosača aviona koji se po veličini približavaju poslednjim američkim brodovima tipa *Forrestal*.

Švedski dnevni list *Aftonbladet* javio je da se brodovi grade u Nikolajevu, na Crnom Moru. Oni navodno imaju deplasman od 55.000 tona, dužine oko 250-300 m i mašine čija je jačina 150.000 KS. Brzina im je 35 čvorova.

Američki nosač *Forrestal* dužine je 1.043 stope (preko 300 m), ima deplasman od 59.900 tona, a brzinu, takođe, 35 čvorova.

U Nikolajevu je najveće sovjetsko brodogradilište. U toku Drugog svetskog rata Nemci su tamo našli jedan nedovršen bojni brod od najmanje 35.000 tona, u vreme okupacije te oblasti u toku 1942-1943.

Dosada su nosači aviona bili građeni samo u SAD, čija ih ratna mornarica ima 101 (u početku 1955) i u Britaniji (25). Međutim, Francuska, Kanada i Australija dobijaju nosače aviona iz SAD i Britanije.

(*US Naval Institute Proceedings*, septembar 1955)

NOV SOVJETSKI MLAZNI BOMBARDER

Sovjetski avion *TsAGJ 428*, ili »ruski Komet«, mlazni bombarder za velike daljine, dug je 40-50 m i ima raspon krila od 40-55 m. On treba da prelazi 4.800 km bez spuštanja i da bude u stanju da nosi jednu hidrogensku bombu.

(*Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, septembar 1955)

Ser Džon Slesor: STRATEGIJA ZAPADA¹⁾

Naziv knjige ne treba da nas zavede. Ser Džon Slesor, bivši načelnik RAF-a i komandant Imperijalnog odbranbenog koledža, ne govori samo o strategiji — o pripremi i upotrebi oružanih snaga. Za potrebe ove njegove knjige on je definiše kao »upotrebu političkih, vojnih, ekonomskih i industrijskih sredstava (resources) Zapadne koalicije na takav način da se postigne cilj Slobodnog sveta«. To je, dakle, bezmalo, sva državna aktivnost koju ne možemo nazvati drukčije nego politikom. Pritom nije jasno šta je to zapravo »Zapadna koalicija« — možda Atlantski plus Pacifički pakt plus Pakt Jugoslovenske Azije koji je u doba pisanja knjige bio tek u stvaranju; nije jasno ni šta je »Slobodni svet« jer ga autor u gornjoj definiciji o strategiji očigledno razlikuje od Zapadne koalicije, a kasnije ga ponegde identifikuje sa tom istom koalicijom.

Ma kako ga shvatili, po Slesoru Slobodni svet treba da postavi sebi za cilj da »potisne borbeni komunizam iza njegovih granica i da ga tamo prikuje«. Pisac priznaje da je teško definisati granice »komunizma« ali smatra da će se lako rešiti takvo »pitanje detalja«, glavno je da se to ne može postići odjednom, da treba imati strpljenja. To je ograničeni cilj koji će se postići agresivnom (aktivnom?) politikom zasnovanom na duhovnim vrednostima, a ako dođe do rata — u šta pisac ne veruje, treba i u tom slučaju zadržati ograničeni cilj — potisnuti sovjetski komunizam iza ruskih granica, a ne okupirati Rusiju i nametnuti joj zapadni društveni i politički sistem. Ali da izložimo redom njegove glavne misli. Nije ih lako iščupati iz te knjige gde se argumenti nesmilosrdno nagomilavaju, prepliću, premskaču, ponavljaju u bezbroj nijansi, potiskuju, sudaraju..., i gde se lome koplja za strategiju (politikom) koja je

prošla i koja će biti, koja nije bila ili treba da bude.

*

Pisac počinje predviđanjem da opšteg rata neće biti, jer ga zapadne sile neće upotrebiti kao sredstvo svoje politike. Ali ga neće biti samo ako one budu raspolagale ubedljivom silom i budu usto rešene — i u to uverile i Rusiju »da će udariti ako zatreba i prve pre no što pristanu da pretrpe beskrvni poraz«. U rat se, svakako, nastavlja pisac, ne ide bez razumnih izgleda na uspeh, ali »nema nikakve sumnje da je Zapad u stanju da pobeđi Rusiju«.

Ali, ističe pisac, Rusija bi se mogla pobeđiti samo A i H oružjem. Zbog toga ona traži tako uporno da se ono stavi van zakona. Tada bi Sovjetska armija dala maha svojoj brojnoj nadmoćnosti. Ukidanje A bombe značilo bi pre ili posle izazivati rat koji bi se verovatno završio porazom Zapada. Mir čuvaju A i H bombe, Niko danas ne traži da se ukine tenk, kaže pisac, a on je ipak pregazio dobar deo Evrope i odgovoran je za smrt i porobljavanje miliona ljudi. Atomsko oružje će se nesumnjivo upotrebiti u budućem ratu. Prema tome, bilo bi vrlo opasno ostaviti potencijalnog neprijatelja u suprotnom uverenju. To nameće pitanje da li je odbrana od te napasti mogućna? Možda. U SAD su izračunali da bi odbrana sve njihove teritorije od današnjih napadnih mogućnosti stajala 16-25 milijardi dolara. Tome treba dodati još 25 milijardi za Zapadnu Evropu. A onda bi trebalo baciti sve to u vodu i početi ispočetka čim se pojave nove forme napada. To vodi sigurno u finansijsku katastrofu! »Hemisferska odbrana« je besmislica, naglašava pisac. Ni Britanska se ostrva ne mogu sva odbraniti. Odbrana leži u sprečavanju rata (a ne u izbegavanju!), a to će se, po mišljenju pisca, postići samo ofanzivnim potencijalom u kome bombarderska avijacija sa A i H bom-

¹⁾ Sir John Slessor, *Strategy for the West*, William Morrow and Company, New York, 1954.

bom igra glavnu ulogu. Što važi za Zapad, važi i za Rusiju. Ona nije manje odbranjiva od V. Britanije baš zbog svog prostranstva.

Pisac smatra da glavnu opasnost za Zapad predstavlja Rusija. Kina ne ide za svetskom dominacijom. Rusija je izvanredno jaka. Ima i nešto A bombi, mada manje no što se ponegde govori, i u pravcu termo-nuklearnog oružja napredovala je brže no što se očekivalo. Bila bi ludost pretpostaviti da ona neće stvoriti bombardere velikog radijusa kojima bi mogla da izvrši napad na SAD. Ipak, Rusija nije nesavladiva. Besmislica je tvrditi da bi ona mogla prosto nokautirati SAD. Centralna pozicija Rusije u Mekindorovom smislu daje joj izvesne taktičke (?) prednosti prema njenim susedima, ali u svetskom vazдушnom ratu to će biti veliki nedostatak. Prostranstvo koje je bilo glavna odbrana Rusije protiv Napoleona, Hindenburga i Hitlera, pretvorila je vazдушna sila u slabost. Rusija je sada osetljivija od SAD, ali će doći vreme kada će za obe atomski rat značiti smrtnu opasnost. U tome leži sigurnost Atlantske korealije, a ne u ludom nagomilavanju defanzivnih sredstava. Najveća opasnost za Zapad je borbeni (militant) »komunizam«. Od njega se zapadne demokratije mogu odbraniti bez detinjaste netrpeljivosti markizma. U mere odbrane protiv komunizma, ističe pisac, svakako ne spada podrivanje francuskih i engleskih pozicija na Srednjem Istoku što se ponekad čini u SAD u ime antikolonijalnog principa.

Izolacionizam, nastavlja pisac, to je poraz na malo. Niko, pa čak ni SAD i SSSR, ne može voditi svoju individualnu, nezavisnu strategiju. U svetu, koji je toliko smanjen modernim ratom, ne postoje više nacionalne strategije. U sudaru dvaju Vjeruju (doktrina) neće biti neutralaca. To ne znači da sve države treba da se svrstaju u dve velike vojne koalicije, ali kada dođe do stvarnog velikog sudara, nijedna neće moći da stoji postrani ili će bar podeliti posledice sa ostalim čovečanstvom. U svakom slučaju, koalicije kao što je Severoatlantski pakt treba ostvariti i u drugim krajevima sveta, naprimer, u Jugoistočnoj Aziji (u međuvremenu je ostvaren) i na Srednjem Istoku (u toku ostvarenja). U tim koalicijama oružane snage svakog partnera treba da budu delovi celine, a ne minijature te celine sa svim njenim atributima u mikrokozmu.

Pisac smatra da se Zapad danas nalazi na strategijskoj raskršnici i ne može da nastavi putem tradicionalne strategije prvobitne severnoatlantske koncepcije i njenih konvencionalnih sredstava, sračunatih da budu dovoljno jaka da se mogu ogledati sa Sovjetskom armijom. To bi značilo ekonomsku propast. Nova, atomska strategija ne može se prosto nakalemiti na stare konvencionalne doktrine. Zapad mora zadržati atomsku vazдушnu snagu da spreči rat (ili da ga dobije ako ga ne bude mogao sprečiti), a ona će se dopuniti i podržati konvencionalnim snagama, organizovanim, opremljenim i izvežbanim na najmoderniji način, ali takvih dimenzija čije će troškove moći da snosi.

Sadašnja generacija, nastavlja pisac, videće verovatno još dosta »Koreja« od kojih Zapad ne treba da ustukne kao što nije ustuknuo u junu 1950. Takve male ratove, ako do njih dođe, treba posmatrati kao taktičke epizode stvarnog svetskog rata koji se već odvija, a koje u interesu Zapada treba lokalizovati, kao što je bio interes Zapada da se ograniči Korejski rat. To ne znači da treba dopustiti da se takvi ograničeni ratovi beskonačno razvlače. Da bi se to sprečilo biće potrebne drastične akcije, drastičnije nego u Koreji. Po mišljenju pisca nema razloga da se u tim slučajevima ne upotrebi atomsko oružje — pod pretpostavkom da to bude taktički korisno i da ostvaruje strategijske rezultate koji se od toga očekuju. Ipak, takve krvave epizode hladnog rata biće retke, a možda ih više uopšte neće ni biti. Možda će se svoditi samo na pobune kao u Indokini. Glavno je da se ofanziva u hladnom ratu vodi idejama, kojima treba prosto dokazati da je »zapadni način života« bolji od »komunističkog«, a taj dokaz treba da se manifestuje ekonomskim prosperitetom i političkim jedinstvom s ove strane »gvozdene zaves«.

Običaj je u zapadnim zemljama žaliti se na vojne izdatke koji idu na štetu socijalnih službi i zaboraviti da je čuvanje života i slobode svojih građana najznačajnija socijalna dužnost svake vlade. Danas se to shvata sve više. Ali nema jedinstvenog gledanja po tome kako da se vojni budžet podeli na tri vida oružanih snaga. Formula o »ravnoteži snaga« (*balanced forces*) vodi u dimenzije koje se finansijski ne mogu izdržati. Niko, pa čak ni SAD, ne može održavati sve vojne snage koje se mogu smatrati potrebnim. Potrebne snage treba da ima samo vazduhoplov-

stvo koje je — po Čerčilu — najviši izraz oružane sile, a jezgrov vazduhoplovstva su mlazni bombarderi visokog plafona i velikog dometa, dok će sutra možda to biti dirigovani interkontinentalni projektili. Da bi vazduhoplovstvo moglo da bude adekvatno, što znači da bude dovoljno jako da spreči, odnosno dobije rat, ostala dva vida moraju da žrtvuju svoje suvišno salo. Zapad ne može sebi da dopusti onakve kontinentalne armije sa kojima je dosad računao Severnoatlantski pakt. Ali ne treba, bar ne za blisku budućnost, smanjiti broj divizija pod oružjem. Dovoljno je da se one zamene domorodnim trupama, čime bi V. Britanija i SAD pojačale svoje centralne rezerve i tako dobile strategisku slobodu akcije.

Moderno oružje — suvozemne mine, reaktivna oruđa, taktička atomska sredstva, a i radioaktivno zaražavanje čitavih pojaseva zemljišta, daju veliku snagu odbrani. Napadač će moći da je probije samo ako braničeve rezerve ne stignu na vreme na ugroženo mesto. Stoga onih 12 odobrenih nemačkih divizija treba da budu sve oklopne. Ali, ističe pisac, one same neće moći samo da odbrane Nemačku od invazije. Moraju biti dopunjene — ne novim oklopnim divizijama, a još manje tradicionalnim pešadiskim divizijama landverskog tipa, već visoko izvešbanim poziciskim (polustatičkim) trupama naoružanim prvenstveno PT topovima, lakim automatskim i ličnim oružjem. Čitava Zapadna Nemačka, a posle i sva ujedinjena Nemačka, mora biti pokrivena mrežom takvih jedinica koje će braniti svoje srezove. Takve nemačke vojske, naglašava pisac, ne treba da se boji niko od njenih suseda, jer ona ne bi bila sposobna da operiše na dužim pravcima. Slično treba da postupe i drugi kontinentalni partneri Severnoatlantskog pakta.

U pogledu V. Britanije — kao i SAD, nastavlja pisac, stvar stoji drukčije. Ona ne treba da svu svoju regularnu vojsku drži na najvišem standardu naoružanja za potrebe kontinentalnog opšteg rata. Za to je dovoljno nekoliko divizija »prve linije«. Divizije »druge linije« bile bi naoružane samo za prekomorske obaveze Imperije. »Trećoj liniji« pale bi u deo one dužnosti koje danas vrši Civilna odbrana. I mornarica bi morala podesiti svoju strukturu svojim stvarnim zadacima. Nikakvi bojni brodovi, samo protivpodmorničke snage za koje će biti potreban i po koji nosač, ali nikako takvih dimenzija kavih je *Forrestal* (oko 60.000 tona). U-

ostalom, treba smanjiti zavisnost V. Britanije od pomorskih komunikacija prenošenjem dela njenog snabdevanja na vazdušne puteve.

Vazduhoplovstvo je, po mišljenju pisca, vodeći vid oružanih snaga. Bilo je potencijalno i u prošlom ratu, ali nije mu bila data prilika da to dokaže. Danas se, međutim, njegovo dejstvo postavlja drukčije. Masovno bombardovanje je zastarelo. Cena modernog bombardera je toliko visoka da se ne može naoružavati trinitrotoluolom ili zapaljivim sredstvima. Ne može biti reči ni o usamljenom bombarderu sa atomskom bombom, jer će biti sigurno oboren. Neprijateljeva odbrana mora se zbuniti relativno velikim formacijama od kojih će jedan deo nositi konvencionalno oružje, a drugi će raspolagati svim potrebnim sredstvima protiv neprijateljske odbrane, što predstavlja moderni ekvivalent za lovačku pratnju od pre 10 godina. Lovac je danas drugostepeni element vazdušne moći.

Vazдушna snaga je vodeći element evropskog problema. Ona izmiruje njegova tri bitna elementa: odbranu Zapadne Evrope, ujedinjenje naoružane Nemačke i garantije protiv njene vojne dominacije u Evropi od čega opravdano strepe i Francuska i Rusija. V. Britanija i SAD mogu svojim potencijalnim vazdušnim sankcijama sprečiti da Nemačka napadne Francusku ili Rusiju. Sa adekvatnom strategiskom avijacijom, nastavlja pisac, one mogu napustiti i Kontinent bez uštrba na njegovu odbranu, što je osnovni preduslov da se i Rusija povuče iza svojih granica. Pokušaj da se Rusi nateraju silom na povlačenje je besmislica.

*

Ser Džon Slesor je završio ovu knjigu u martu prošle godine, dakle, pre mnogih događaja koji su promenili atmosferu u svetu. Ali, sudeći po prirodi njegovih argumenata, moramo pretpostaviti da ih nije mnogo izmenio.

Našem čitaocu pašće prvo u oči odnos politike i strategije. U Slesora prva postaje sredstvo druge. Nije samo u pitanju definicija stavljena na čelo knjige. Takva je sva njena koncepcija. U njoj politika nije sinteza svih državnih aktivnosti i mogućnosti među koje, uz mnoge druge, spada i strategija. Otuda se štošta pojavljuje u čudnoj perspektivi. Dovoljno je navesti stav prema kolonijalnim narodima. Amerika treba da podržava kolonijalnu politiku Francuske i Engleske samo

zbog toga što je to njen neposredni strategijski interes! Cudan je njegov idealizam. Treba se samo boriti s idejama i pustiti da vreme dokaže da je kapitalizam bolji od komunizma. U tom krugu ideja je i njegova podela sveta na dva bloka i negacija nacionalnih strategija.

Ne bi bilo teško dokazati da su glavne Slesorove strategiske ideje već videle dana u ogromnoj strategijskoj literaturi koja je preplavila naše vreme. Nije nova ni ideja o statičkim (pozicionim) snagama. Pre nekoliko godina se pojavila u Francuskoj.

To je jedna od mnogobrojnih verzija teritorijalnog rata koji se u literaturi sve više nameće. Stoga mu treba odati donekle priznanje što je uvideo — suvrotno mnogim istaknutim vazduhoplovcima, da vazduhoplovstvo ipak ne rešava sve, da i one armije koje nemaju atomske bombardere znače nešto u današnjem svetu, ali, da je ovu misao dosledno razvio, morao bi doći do zaključka da se iz nje rađa nacionalna strategija u službi nezavisne politike.

P. T.

Potpukovnik Pjetro Palota: ATOMSKI I KONVENCIONALNI RAT¹⁾

Pisac je u ovom članku uzeo, kao polaznu bazu za svoja izlaganja, osnovna načela za vođenje atomskog rata koja je, prilikom jedne konferencije za štampu 1954 godine, postavio zamenik komandanta NATO-a maršal Montgomeri. To su sledeća načela:

Rat se još uvek dobija koordinacijom dejstava svih vidova oružanih snaga i strategije. Pobjeda se ne može postići samo atomskim bombardovanjem. U atomskom ratu prevlast u vazduhu igra presudnu ulogu, a gubitkom rata u vazduhu gubi se i ceo rat. Organizacijom, strategijom i taktikom treba prisiliti neprijatelja da koncentriše svoje snage kako bi postale pogodan cilj za dejstvo nuklearnog oružja, a da pritom sopstvene snage ne budu u istoj meri izložene neprijateljskom nuklearnom naoružanju.

Pisac je mišljenja da organizaciju oružanih snaga treba izvršiti po sledećim načelima:

— Avijacija treba da bude što jača i efikasnija. Zbog maksimalnog korišćenja manevarske sposobnosti i elastičnosti avijacije pri njenoj upotrebi, neophodno je da postoji centralizovana i jedinstvena kontrola nad svim vazduhoplovnim snagama.

— Potrebno je pristupiti skoro potpunoj reorganizaciji kopnenih snaga. Najveću pažnju treba pokloniti strategijskoj i taktičkoj pokretljivosti velikih jedinica, koje treba da budu osposobljene za vazdušno transportovanje i što nezavisnije od stalnih linija snabdevanja (puteva i železnica). Komandanti treba da imaju veoma razvijenu stvaralačku maštu, sme-

lost i čvrstinu karaktera kako bi mogli udovoljiti zahtevima atomskog ratovanja. Jedinice prve linije moraju biti spremne i kompletirane još u mirno doba, tj. čvrsto organizovane i dobro obučene; one moraju posedovati jak ofanzivni duh i imati veliku pokretljivost kako bi se mogle kretati po svakom terenu. Rezerve treba u potpunosti reorganizovati i učiniti efikasnijim.

— Pomorske snage treba da osiguraju kontrolu nad morima i zaštitu pomorskih puteva. Za postizanje uspeha od presudnog je značaja da mornarica poseduje sopstvene vazduhoplovne snage. Nuklearno naoružanje još nije deklasiralo nosače aviona. Dalji razvoj avijacije učiniće da vazдушna prevlast ubuduće postane odlučujući faktor za postizanje pobjede i najvažniji elemenat za gospodarenje morima. Velike plovne jedinice izgubiće svoju vrednost, a mornarica će se sastojati od manjih površinskih i podmorskih jedinica.

Polazeći od ovih načela pisac konstatuje da bi oružane snage, potpuno konvencionalne strukture i pod uslovima atomskog rata, bile izložene sigurnom uništenju i porazu. S druge strane, on ne isključuje mogućnost da će u narednim godinama doći do izolovanih konvencionalnih ratova umesto opšteg konflikta sa primenom nuklearnog naoružanja. U takvim slučajevima vojske, reorganizovane za vođenje atomskog rata, naišle bi na teškoće pri vođenju operacija konvencionalnog tipa. Stoga je pisac mišljenja da to neophodno prilagođavanje strukture oružanih snaga za uslove atomskog ratovanja pretstavlja naročito težak i složen problem.

U daljem izlaganju pisac iznosi podatke o manevrima jedinica NATO-a koji su

¹⁾ Guerra Atomica e Guerra Convenzionale, Teh. col. di fant. Pietro Pallotta, *Rivista Militare*, jul — avgust 1955.

održani 1954 godine u Nemačkoj u cilju:

— proučavanja organizacije i upotrebe združene jedinice novog tipa, osposobljene za atomsko ratovanje, koja raspolaže velikom pokretljivošću, a rasterećena je u pogledu pozadinskih delova;

— proučavanja mogućnosti rasturanja oklopnog korpusa (od tri divizije) u cilju izbegavanja dejstva atomske artiljerije i njegove sposobnosti za ponovnu koncentraciju. Tom prilikom su stečena sledeća iskustva:

— jedinice treba rasturiti do onih granica koje još omogućavaju pravilno komandovanje i koordinaciju dejstava;

— potrebno je do maksimuma primeniti sve mere za maskiranje i zaklanjanje od neprijateljskog izviđanja iz vazduha;

— za rasturanje oklopnog korpusa sa pozadinskim delovima potrebna je prostoriya koju u konvencionalnom ratu zauzimaju, otprilike, tri armije;

— naročito je težak problem ponovne koncentracije snaga. Brzina koncentracije je isuviše spora da bi se moglo potpuno iskoristiti dejstvo sopstvenog nuklearnog naoružanja. Ova okolnost ide u prilog odbrani neprijatelja.

Ujedno je konstatovano da sadanje jedinice, kao i za ovaj manevar naročito opremljena opitna divizija (od 2 puka po 4 bataljona), nemaju dovoljno elastičnosti i sposobnosti za trenutno rasturanje i ponovno koncentrisanje. Manevar je dalje pokazao da se, pod uslovima atomskog ratovanja, iz osnova izmenila slika vazdušno-kopnene bitke, ali da će i u buduću konvencionalno naoružanje biti od velike koristi.

Pisac, sa svoje strane, zaključuje da zadatak organizatora oružanih snaga, koji nikad nije bio lak, sada postaje naročito težak usled složenih uslova o kojima danas treba voditi računa. Zanimljivi su podaci koje pisac iznosi o vežbama jedinica SAD u Nevadi, održanih u februaru i martu ove godine. Na ovim vežbama uzele su učešća jedinice mornaričke pešadije, tenkovi, jurišne snage transportovane helikopterima i mlazni avioni. Sve su ove jedinice stupile u dejstvo neposredno posle atomske eksplozije. Mada se rezultati sa ovih vežbi čuvaju u strogoj tajnosti, izgleda da su jedinice, naročito one izložene atomskom zračenju, pored ostalih protivatomskih zaštitnih sredstava, primenile i dimne zavese koje neutrališu izvesna štetna dejstva.

U toku svog razmatranja pisac iznosi i podatke o reorganizaciji združenih jedi-

nica koja se danas sprovodi u SAD, Velikoj Britaniji i Francuskoj.

Kod 2 divizije u SAD, koje su u toku reorganizacije, smanjeno je brojno stanje za 20-22%. I taktičke grupe su podeljene na odrede koji stoje pod komandom divizije, ali imaju najširu taktičku i logističku autonomiju, pored maksimalne pokretljivosti i vatrene moći.

U Velikoj Britaniji se proučava nov tip opitne divizije, čije će jedinice biti naoružane atomskim i lakim naoružanjem, imaće veliku autonomiju dejstva i snabdevaće se helikopterima. One će ujedno biti osposobljene i za vazdušni transport.

Francuska armija je na manevrima isprobala brigadu »atomskog« tipa, nazvanu *Javelot 2*, čiju osnovu čine blindirana sredstva brzine do 100 km/čas, laki tenkovi neobično velike pokretljivosti i moći dejstva, tako da se uspešno mogu boriti protiv teških tenkova i pt oruđa. Pored toga, u sastav brigade ušao je i puk moto-pešadije i artiljerija. Brigada po svojoj velikoj pokretljivosti odgovara glavnim uslovima atomskog rata. Ona može da se rastura i da vodi borbu po delovima, kao i da se vrlo brzo koncentriše u cilju korišćenja sopstvenog nuklearnog naoružanja. Ova je brigada osposobljena da rešava mnogobrojne zadatke kako atomskog, tako i konvencionalnog rata.

Na kraju članka pisac konstatuje da, dok se termonuklearno naoružanje razvije ubrzanim tempom, dotle je prilagođavanje jedinica novim uslovima još u opitnoj fazi. Najvažnije reagovanje u ovom pogledu sastoji se u osetnom smanjenju budžeta i efektivna kopnenih i pomorskih snaga SAD i Velike Britanije u korist vazdušnih snaga i atomskog naoružanja. Bez obzira na korenite izmene u strukturi, koje bi se postepeno sprovelé kod sadašnjih jedinica, treba, po mišljenju pisca, preduzeti odmah mere koje su podjednako važne kako za atomsko, tako i konvencionalno ratovanje:

— stalno razvijati kod jedinica sposobnost za rasturanje, zaklanjanje od ugleda i maskiranje;

— povećavati stalno strategisku i taktičku pokretljivost jedinica;

— što više koristiti helikoptere za potrebe transporta i snabdevanja;

— olakšati operativne jedinice smanjivanjem pozadinskih delova i na taj način povećati njihovu pokretljivost i manevarsku sposobnost.

Potrebno je, sem toga, da su kadrovi tačno upoznati sa savremenim karakteristikama i dejstvom modernog naoružanja

i da se u pravilima predvide mere koje treba preduzeti u slučaju upotrebe atomskog i termonuklearnog naoružanja.

*

Podvlačeći imperativnu potrebu za reorganizacijom oružanih snaga, autor je

mišljenja da bi se ova mogla negativno odraziti u slučaju vođenja konvencionalnog rata. Ova suprotnost, po njegovom mišljenju, umnogome otežava rešenje ovog problema.

S. K.

Emil Leeb: TEHNIKA U ORGANIZACIJI VOJSKE¹⁾

Redakcija nemačkog časopisa *Wehrwissenschaftliche Rundschau* potstakla je na diskusiju pojedine ličnosti — koje su u prošlosti bile na rukovodećim mestima — po pitanju »rukovođenja i tehnike u novom ratu«, u nadi da će oni najviše moći doprineti rešenju ovog složenog pitanja s obzirom da ti ljudi raspolazu potrebnim iskustvima.

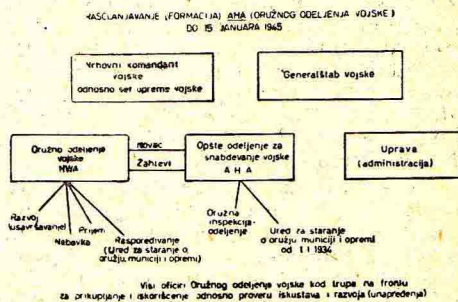
Jedan od prvih koji se prihvatio diskusije po ovom pitanju je poslednji načelnik štaba nemačke vojske, odnosno oružane sile, general artiljerije Emil Leeb. U opširnijem članku pod gornjim naslovom pisac obrađuje gornje pitanje na taj način što u prvom delu iznosi iskustva do 1945, a u drugom svoje zaključke i zahteve za ubuduće.

U samom početku članka pisac ističe značaj tehnike, pri čemu ovu uzima u najkompleksnijem smislu reči (tehnika načina kretanja, oružja, municije, sredstava za vezu, pionirskih oruđa i sredstava itd.), i postavlja pitanje kako tehniku treba organizovati da bi se njene mogućnosti potpuno iskoristile i da bi se taktički i operativni rukovodioci svijui stepena, počev od komandira čete do rukovodioca operacije, oslobodili detaljne kontrole koja je potrebna za brižljivo negovanje tehnike, a da se pritom ipak ne oslobode odgovarajućeg stepena odgovornosti.

Iznoseći kako je ovo pitanje bilo rešeno u nemačkoj vojsci do 1918, on kaže da je tehnika pojedinih rodova oružja u vrhovnoj upravi bila odvojena, kako u razvoju (usavršavanju) tako i u nabavci i raspoređivanju, i da su ova tri zadatka, zajedno sa prijemom, a na osnovu iskustava iz Prvog svetskog rata, 1928 godine bila sjedinjena u HWA (Heereswaffenamt — Oružnom odeljenju vojske). Međutim, 1 januara 1934, iz specijalnih razloga, raspoređivanje je bilo priključeno AHA (Allgemeinen Heeresamt — Opštem odelje-

nju za snabdevanje vojske), što je ostalo i pri uvođenju opšte vojne obaveze 1935 (vidi skicu 1).

Inicijativa za razvoj (usavršavanje) i ispitivanje novog oružja i novih oruđa, kao i njegovo poboljšanje, odnosno odluka za njegovo usvajanje ili odbacivanje, nalazila se formalno u rukama Oružne inspekcije ili Oružnog odeljenja AHA (Opšteg odeljenja za snabdevanje vojske)

— u sporazumu sa Generalštabom. Praktično, pak, potsticaji za nov razvoj (usavršavanje) proizlazili su od HWA (Oružnog odeljenja vojske), koji je imao stalan i neposredan dodir sa industrijom, konstruktorima i pronalazačima. U razvoju (usavršavanju) su najvećim delom učestvovali odabrani trupni oficiri, mahom sa potpunim visokim tehničkim obrazovanjem, koji su, kao odgovorni komandiri i trupni komandanti, najbolje poznavali potrebe i mogućnosti trupe. Na daljnju usavršavanju u tom smislu radile su industrijske i naučne institucije zajedno sa Odeljenjem za ispitivanje Oružnog odeljenja vojske, pri čemu je ovo poslednje postavljalo zadatke u obliku tehničkih zahteva. Rad na tehničkom razvoju i sama konstrukcija bili su stvar industrije i naučno-istraživačkih instituta.

Na isti način vršena je i porudžbina AHA od HWA, u pogledu oružja, oruđa i

¹⁾ Die Technik in der Organisation des Heeres, von Emil Leeb, *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, jun 1955.

municije, sa prethodnim obezbeđenjem novčanih sredstava. HWA je izvršavalo nabavke u celosti ili pojednostinostima preko naloga industrije. Ova je ustanova to koristila u doba mira u isto vreme za davanje direktivnih naloga firmama koje je pri mobilizaciji trebalo uključiti u HWA. U tu su svrhu bile izrađene potrebne podloge kao crteži, tehnički i ekonomski uslovi isporuke, koji su se držali u evidenciji.

Gotovo oružje, oruđa i municiju, ili njihove delove, primalo je jedno posebno odeljenje koje je bilo odvojeno i potpuno nezavisno od nabavke, i zatim ih predavalo nadležstvu za staranje o oružju, municiji i opremi. To je nadležstvo skupljalo sve oružje i sva oruđa i vršilo ispitivanje po propisima HWA. Po propisima AHA, oružje, oruđa i municija bili su primljeni za izdavanje trupi, dok je ono za mobilizaciju bilo smešteno u magacine.

Kod razvoja i ispitivanja od strane HWA bile su obrađene sve tehničke podloge i propisi za trupu (kao, naprimer, propisi za gađanje). Kontrola oružja, oruđa i municije kod trupa i u magacinima vršena je od strane nadzornih organa OKH (AHA), koji su slali izveštaje HWA. Trupa je u određenim rokovima dostavljala materijalne izveštaje.

Pred kraj rata, na osnovu iskustava, usledile su još neke organizacione promene: tako je šef opreme vojske bio odvojen od komandanta pozadine i neposredno potčinjen Vrhovnoj komandi, a tri vida vojne sile bila su zbližena preimevanjem šefa opreme vojske u šefa opreme vojne sile i preformiranjem Oružnog odeljenja vojske (HWA) u Oružno odeljenje oružane sile (vidi skicu 2).

odeljenja (inspekcije) radila delom u trupnim jedinicama. Samo u pojedinim slučajevima su četi ili odgovarajućoj jedinici bili dodeljivani pirotehničari koji su obuhvatali celokupno poslovanje oko oružja, oruđa i municije.

Kod viših štabova, delom od puka pa naviše, postojali su oficiri za evidenciju oružja koji su za ovo bili specijalno obučeni. U radionicama su bili zaposleni državni majstori puškari i srednje-tehničari (činovnici) kao revizori, primaoci, itd.

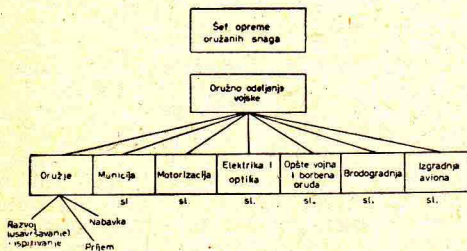
Pisac dalje kaže da je u borbi za što bolje naoružanje od presudnog značaja bilo hitno obavestavanje HWA o svim novinama kod neprijatelja (do kojih se obično dolazilo putem plena) koje bi se dalje iskoristile za usavršavanje sopstvenog oružja. Pošto kod HWA za ovo nije postojala nikakva mogućnost organizacije njene službe sve do fronta, to su 1943 bila stvorena četiri mesta za više oficira HWA, i to najpre tri za Istočni i jedno za Sredozemni front. Početkom invazije prebačeno je jedno mesto sa Istoka na Zapad.

Oružno odeljenje vojske (HWA) se interesovalo za predloge pojedinih vojnika za prepravke (popravke) i još u miru dodeljivalo nagrade za korisne i upotrebljive predloge. Za vreme rata su samo poneki predlozi ovakve vrste pristizali do HWA, sve dok intervencijom državnog ministra za opremu i ratnu proizvodnju nije bilo omogućeno da svako službeno mesto, odnosno svaki vojnik, može da šalje neposredno predloge na jedno mesto određeno za njihovo prikupljanje, koje ih je dalje predavalo Oružnom odeljenju.

Neophodne novine često su nailazile na nerazumevanje i odbijanje od strane ponekad suviše konzervativno nastrojenih taktičkih službenih mesta; pri ovome često su u ovom smislu dejstvovala i organizacione promene. Kao primere pisac navodi: nužnost da se topovske cevi u kupoli produže preko kule u cilju poboljšanja gađanja; povećanje nišanskog doгледа za puške od 1½ na četvorostruku veličinu; usavršavanje automatskih pušaka sa kratkim mecima; adaptacija ruskih bacača 12 cm. U izvesnim slučajevima, na osnovu zaplenjenih predmeta, moglo se brzo sprovesti usavršavanje (preinačenje) u saglasnosti sa Oružnim odeljenjem kao, naprimer, kod uvođenja bazuka kalibra 5 cm (t. zv. »sulundar«), ili, pak, preinačenje oruđa kalibra 8 cm u oruđe za savlađivanje tenkova; ili, kod vrlo teških pešadiskih i artiljerijskih radionica, podražavanjem zaplenjenih

ORGANIZACIJA OD 16 APRILA 1945

Slika 2

Govoreći o »tehnicima u trupi« za ovo vreme, pisac kaže da su trupe u tehničkom pogledu bile poverene raznim oružnim odeljenjima i inspekcijama. Ova su

britanskih i američkih aparata, lakih i spretnih za rukovanje.

Tako su za protivtenkovsku odbranu naročito dobro bili iskorišćeni ruski tenkovi T 34. Tadašnji najjači nemački protivtenkovski top kalibra 50 mm, sa zrnom od volframovog jezgra, na udaljenju 400 m i pri upadnom uglu od 60° probijao je oklop od 100 mm na tenku T 34. Bilo je jasno, nastavlja pisac, da se dalje usavršavanje protivtenkovske odbrane, koje je izvedeno na intervenciju Oružnog odeljenja, moralo sprovesti na najbrži način. Naime, morao se napustiti princip izrade konusnih zrna od kojih su u to vreme samo ona sa volframovim jezgrom dovoljno uspešno dejstvovala. Volfram se tada mogao dobiti iz Jugoistočne Azije preko SSSR-a, što nije dolazilo u obzir zbog tranzita, ili morskim putem, što je opet bilo nedovoljno i nesigurno. Protiv upotrebe zrna sa jezgrom od volframa govorilo je i brzo opadanje efekta proboja zrna na 400 — 500 m, dok je udaljenost pri tenkovskim borbama znatno prelazila daljinu od 500 m. Moralo se vratiti ka cilindričnoj cevi većeg kalibra kako bi se mogao probiti ruski tenk T 34 koji je bio naoružan topom 7,65 cm. Tako je nastao 7,5 cm Pak 40 sa dužinom cevi od L/40; isto tako morali su tenkovi IV mesto 7,5 cm — Kw K L/24 da dobiju dužu cev L/40. Saradnja između AHA (Oružnog odeljenja), HWA i industrije bila je u ovom slučaju primerna, tako da je u Harkovskoj bici (maja 1942) moglo da sudeluje 100 topova, i pored toga što je tada bilo neophodno usavršavanje novog baruta. Slično je bilo i po pitanju uvođenja novog filtera za nemačke gasmaske koji je trebao da zaštiti od nove vrste sovjetskog bojnog otrova.

Završavajući prvi deo članka pisac konstatuje da se odvajanje nadležstva za staranje o oružju, municiji i opremi od HWA odrazilo nepovoljno, pošto je HWA nedovoljno obaveštavan o stvarnoj potrošnji, tako da je delom vladao nedostatak u rezervnim delovima. Zatim je trebalo upoznati slaba mesta izložena trajnom naprezanju da bi se otklonila konstruktivnim merama i da bi se ograničila velika potrošnja materijala. U cilju uklanjanja teškoća morao se kod HWA obrazovati štab za rezervne delove, a docije je uspostavljena i ustanova za istraživanje slabih mesta na frontu i u pozadini.

*

U drugom delu pod naslovom »Zaključci i zahtevi po pitanjima tehnike u

organizaciji vrhovne državne uprave i potčinjenim mestima«, pisac navodi da se sadanja situacija potpuno razlikuje od one pre 1945, tako da razvoj oružja i oruđa, kao i municije, odeće i opreme buduće nemačke vojske može da usledi samo u saradnji sa ostalim državama Zapadnoevropske Unije i SAD. Jednoobraznost u odeći i opremi za borbene snage u Zapadnoevropskoj Uniji je osnovna potreba da ne bi nastupile gotovo nesavladive teškoće kod upotrebe i dotura. Pisac dalje navodi šta bi u prvo vreme moglo da dođe u obzir za proizvodnju od ratne opreme u samoj Nemačkoj. Govoreći o organizaciji, pisac smatra da u najvišim vojničkim vrhovima (ministarstvu), odnosno kod tehničkog nadležstva (uprave), treba da se razvija (usavršava) i ispituje oružje, municija, oruđa, odeća i oprema; da se vrši njihova nabavka; ispitivanje cena; prijem, raspoređivanje svih tehničkih predmeta (ratne vojničke opreme) i brižljivo čuvanje tehničke organizacije kod trupe. Tehničko nadležstvo je savetodavno i izvršno mesto za organe vrhovne uprave, koje ima da obradi upotrebu, organizaciju, raščlanjavanje (formaciju), obrazovanje (obuku), snabdevanje, itd. trupe i upravljanje doturom. U tehničkom nadležstvu treba podjednako tretirati vojničke, tehničke, privredne, upravne i pravne probleme. Novčana sredstva za nabavku oružja, itd. moraju se osigurati od strane onih ustanova koje vode brigu o opremi, a tehnička organizacija kod trupa potčinjena ovom nadležstvu. Naređenja tehničke prirode trebalo bi da zajednički izdaju tehničko nadležstvo i nadležno oružno odeljenje, pri čemu bi ovo poslednje imalo rukovodeću ulogu. Ispitivanje svih tehničkih predmeta kod trupe (količina, stanje, rukovanje, pravilna upotreba, nega, čuvanje, trošenje, opravka, kvaliteta i efekat) vršilo bi se od strane oružnih i oruđnih nadzornika, koji bi dobijali uputstva od tehničkog nadležstva. Negovanje (čuvanje) svih tehničkih predmeta kod trupe trebalo bi da bude u jednoj ruci (od bataljona pa naniže — u rukama jednog za to osposobljenog oficira). Tehničko nadležstvo treba popunjavati osobljem različitih struka. Pokazalo se kao praktično da osoblje bude sastavljeno od vojnika, činovnika i nameštenika. Kod oficira bi se mogla praviti razlika između trupnih sa generalštabnim ili tehničkim obrazovanjem i onih koji su obučeni kao specijalisti — čisto tehnički oficiri.

Tehničko nadležstvo prima ili pravi planove, tehničke uslove za liferaciju, propise i uslove prijema, zatim ispituje tehničke ponude, žalbe trupe i dopunjuje predloge za poboljšanje uvedenih predmeta. Zatim treba da reši da li će se meriti po metričkom ili col sistemu, itd.

Pisac ističe da kao tehnička podloga za nabavke mogu da posluže uzorci ili crteži i uslovi liferacije kojima su obuhvaćeni odgovarajući propisi. Izbor firmi bi se vršio preko naročite kartoteke, industrijskih udruženja ili inspekcija za opremu. Izbor mesta proizvodnje treba da odgovara vojničkim zahtevima, da se bez potrebe ne bi naprezala saobraćajna sredstva.

Ranije su firme u Nemačkoj morale same da obezbede investicije. U praksi, načelno, nije davana nikakva potpora za ona postrojenja koja nisu bila vezana za državnu teritoriju, samo su im se mogle pozajmljivati državne mašine, uz odgovarajuću zakupninu i otpis. Kod većih, pak, postrojenja (naprimer, fabrike baruta i eksploziva, fabrike municije, fabrike za valjanje pancirnih ploča, za montažu tenkova, fabrike za izradu motornih radilica, itd.) neka ozbiljna firma sa srodnim privatnim pogonom dobila bi ponudu da fiducijarno podigne neku fabriku¹⁾ pod uslovima ostvarenja izvesnog mesečnog rezultata i uz davanje podataka o lokaciji i naročitim izdacima za vazдушnu zaštitu. Posle tehničke revizije građevinskih planova izdavano je odobrenje. Kao naknadu za rad firma je primala 4% od revidirane sume za građenje. Posle građenja firmi je nuđeno da fiducijarno primi i pogon a zatim da ga preda, stim što je imala da plati otpisivanje i zakupninu i da obrazuje sopstveno društvo sa ograničenim jemstvom i nadzornim odborom u kome su pretstavnici vojske zauzimali polovinu mesta. Obrtni kapital davala je sama firma. Ove fabrike imale su da pokriju nužne mesečne potrebe u slučaju mobilizacije, a koje su bile utvrđene zajednički od strane Generalštaba i nadležnih oružnih odeljenja. One su još za vreme mira radile punim kapacitetom.

Ispitivanje cena, po mišljenju pisca, treba da bude potčinjeno tehničkom nadležstvu, nezavisno od nabavke i prijema.

¹⁾ Pod izrazom fiducijarno treba razumeti da ta firma posle izvesnog vremena, odnosno ispunjenja nekog uslova, ima da preda tu fabriku.

Sam *prijem* je vrlo važan, jer vojnik — borac niukom slučaju ne sme da bude pogođen usled slabog funkcionisanja ove službe. Od kvaliteta fabrike, kao i vrste proizvođa, zavisiće ukoliko će se kontrola moći prepustiti nedržavnoj, naročito zaduženoj instanci, i koliko će se moći ograničiti na pojedinačne (štih) probe. Za prijem se moraju odrediti naročiti propisi i tačno odrediti tolerancije.

Raspoređivanje mora da stoji u najtešnjoj vezi sa tehničkim nadležstvom i da mu bude potčinjeno. Njegova organizacija treba da se prilagodi magacinima (depoima) i radionicama.

U odeljku »Tehnika u trupi« pisac konstatuje da bi višim trupnim komandantima, pored generalštabnih, trebalo dodeliti naročito sposobne oficire kao pomoćnike po pitanju izvesnog roda oružja i da bi bilo poželjno kad bi komandant imao makar samo jednog čoveka kao pomoćnika i savetnika u pogledu tehničke opreme. No, ovo bi bilo moguće samo tada kad bi dosadašnji ekspozenti tehnike u trupi, oružni i inžinjer-oficiri mogli biti sjedinjeni u jednu ličnost i tako obrazovani da sve grane tehnike dobro poznaju tako da mogu davati korisne savete. Pošto je teško da jedan tehnički oficir podjednako vlada svim granama, to treba da usavrši bar dve grupe — jednu na području mehanike, oružja, mašina, elektro-mašina i građevinske tehnike, a drugu iz oblasti telefonije, visoke frekvencije, svetlosne i zvučne tehnike. U četama i odgovarajućim jedinicama, gde se opravke pojavljuju samo u naročitim slučajevima, trebalo bi da jedan stariji zastavnik preuzme zadatak tehničkog pomoćnika jedinice, stim da za to bude naročito obrazovan. Prema tome, staranje o tehničkom opremanju trupe od strane Vrhovne komande vojske treba da se prenese na HWA i da Oružno odeljenje bude nadležno za sva tehnička pitanja trupa. Upruđujući odnos i ulogu jednog i drugog, pisac ističe da bi u budućim ratovima trebalo više nego ikad ranije, najbrže koristiti nove tehničke pronalaskе kod neprijatelja i da trupa sa jedinstvenom tehničkom organizacijom najpogodnije može da udovolji ovom zahtevu. Na kraju, pisac daje sledeće zaključke:

1. Pošto vojnik ima odgovorno da rukovodi oružjem u ratu, on mora da ima presudan uticaj i na razvoj (usavršavanje), proizvodnju i raspoređivanje.

2. Potrebno je da u vojsci bude jedan sličan organ za tehniku i rukovanje opre-

mom koji bi u smislu pod 1) dovodio u sklad tehničke i vojničke zahteve i sprovođio njihov nadzor (ranije Oružno odeljenje vojske, odnosno Oružno odeljenje oružane sile).

3. Tehnički zahtevi treba da se odnose na: usavršavanje, proizvodnju (po mestu, metodu, novčanim i sirovinskim potrebama, transportnom položaju), na nacрте i upravljanje programom opremanja, na najbrže korišćenje i iskorišćenje trupnih, odnosno iskustava sa fronta kroz preina-

čenje razvoja (usavršavanje), odnosno proizvodnje, na prijem i raspoređivanje.

*

Iako prikazani članak pretstavlja samo jedno mišljenje, on ipak zasluđuje pažnju, pošto je u njemu izneto kako je u nemačkoj vojsci bilo rešeno navedeno pitanje, (ne samo u vrhovnoj upravi nego i u ostalim potčinjenim stepenima) i kako bi ga sada trebalo rešavati, tim pre što je pisac bio na takvim rukovodećim mestima na kojima je mogao doći do solidnog iskustva i mnogih zapažanja.

D. L.

General Žilis: RAZMIŠLJANJA O MANEVRU I MOGUĆNOSTIMA KLASIČNE ARTILJERIJE U ATOMSKOM RATU¹⁾

U nekim novijim studijama, a naročito prilikom usmenih diskusija, pojavljuje se, po mišljenju pisca, izvesna zbrka pojmova u pogledu upotrebe artiljerije u okviru suvozemnih snaga, prilagođenih za atomski rat, što ga je i potstaklo da napiše ovaj članak. Pisac smatra da se pravilan zaključak o upotrebi artiljerije može izvući samo ako se pođe od opšteg zadatka artiljerije u borbi i od toga kako ga ona može i mora izvršavati u eri atomskog rata. Pritom on ističe da će se svi verovatno složiti sa njim u pogledu osnovnog zadatka artiljerije, a to je stavljanje na raspoloženje komandantu suvozemnih snaga *duboke i moćne vatre*, kojima će on izraziti svoju volju u rejonima koje smatra bitnim i pomoću kojih će povezati počesne borbe jedinica prvog ešelona.

Međutim, i on se slaže sa tim da materijal kojim sada artiljerija raspolaže, s obzirom na njegov mali domet (10 do 15 km), vezanost za puteve i nedovoljnu sposobnost za blisku odbranu, ne obezbeđuje ovoj izvršenje tog zadatka. Po njegovom mišljenju to ne može biti razlog za odbacivanje moguće logične upotrebe artiljerije i gubljenje iz vida potrebe daljeg usavršavanja materijala. Naprotiv, on smatra da treba:

1) tražiti u kom se pravcu mora usavršavati sadašnji materijal da bi artiljerija mogla potpuno izvršiti svoj zadatak koji niukoliko ne gubi svoju važnost.

¹⁾ Réflexions sur la manoeuvre et les possibilités de l'artillerie classique en guerre atomique, par le général Gillis, *Revue militaire d'information* od 10 i 25 juna 1955.

2) u međuvremenu pronaći način upotrebe sadašnjeg materijala kojim će se obezbediti najbolje moguće izvršenje zadatka artiljerije u borbi.

Pisac želi da ispita kakva treba da bude upotreba sadašnjih klasičnih artiljerijskih oruđa da bi im se omogućilo efikasno učestvovanje u borbenom rasporedu atomske ere, ali da se ne odreknu svog osnovnog zadatka. To je, kako on podvlači, zbilja hitan problem koji se postavlja pred sadašnje artiljerce. Da bi ovo bilo jasnije, pisac u opštim crtama iznosi osnovne karakteristike borbenog rasporeda združenih jedinica.

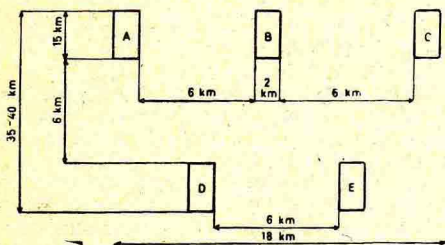
Novi činilac koji uslovljava ovaj raspored je zona dejstva atomskog projektila, čija se veličina može uzeti od 2.000 m (eksplozije od 20 KT) do 4.000 m (eksplozije od 150 KT²⁾). Pred tom je činjenicom jedina mogućnost zaštite povećanje raščlanjenosti rasporeda, tako da od jednog atomskog projektila eventualno bude uništen samo jedan »osnovni pion« koji, po njegovom mišljenju, ne bi trebalo da bude većj od *bataljona*. Ovo svoje gledište potkrepljuje time što, prvo, gubitak jednog bataljona, iako je dosta ozbiljan, ne može nepopravivo ugroziti manevar jedne velike jedinice (divizije), i drugo, iako je udaljenje od 4 km između bataljona znat-

²⁾ Pošto pisac smatra da upotreba termounuklearnog oružja sa rejonom dejstva od 300 m pretstavlja više problem strategije nego taktike, s obzirom na to da su ciljevi takvih eksplozija cele združene jedinice, a ne samo pojedini njihovi delovi, to su u obzir uzete samo eksplozije atomskih projektila do 150 KT, — prim. M.S.M.

no veće od uobičajenih odstojanja tradicionalnog borbenog rasporeda, ipak ono dozvoljava bataljonima da izvršavaju zadatke u prihvatljivim uslovima, imajući u vidu pojačanje i tehničko poboljšanje njihovog naoružanja.

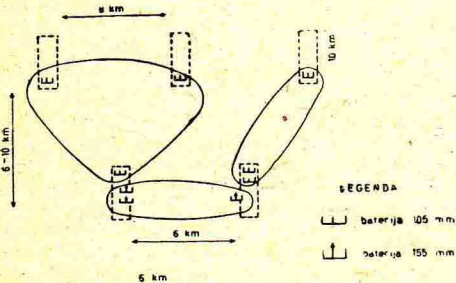
Prema tome, pisac smatra da upotrebu klasične artiljerije (sa sadašnjim materijalom) treba razmatrati u okviru ovako raščlanjenog rasporeda po bataljonima. Potom on prelazi na konkretno razmatranje upotrebe artiljerije po pojedinim taktičkim radnjama.

Nastupni marš. — Po zamisli pisca šematski raspored jedne lake divizije od pet taktičkih grupa, na terenu srednje ispresecanosti, prikazan je na šemi br. 1.

Šema br. 1

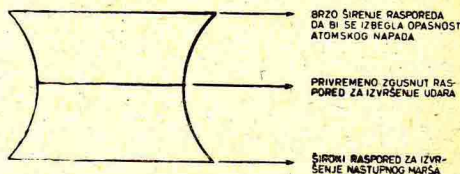
Ostojanje — rastojanje od 6 km između pojedinih grupa obezbeđuje da od jedne atomske eksplozije od 150 KT može stradati najviše jedna grupa. Ako bi ovakva laka divizija imala dva diviziona H 105 mm i jedan H 155 mm od po 3 baterije, onda bi raspored baterija za vreme marša, po zamisli pisca, mogao biti po šemi br. 2.

Šema br. 2

Iz ove se šeme vidi da po jedna baterija 105 mm maršuje sa svakom grupom I ešelona, a ostale se baterije 105 mm, i sve 155 mm, nalaze u rasporedu taktičkih grupa u II ešelonu. Pisac naročito ističe

da ova podela na maršu ne sme dovesti do cepanja komandovanja; naprotiv, kao što je to i na šemi pokazano, organska veza između pojedinih baterija u svim divizionima mora biti zadržana. Da bi se artiljerija mogla i u ovakvom rasporedu pravilno upotrebiti, nužno je da opštevojni komandant blagovremeno i stalno upozna je artiljeriskog komandanta sa svojim namerama i idejom angažovanja snaga, naročito u fazi pripreme bitke. Pri ovome treba imati u vidu specijalni manevar u obliku »duplog levka« (šema br. 3) koji će se, po mišljenju pisca, često primenjivati u atomskom ratu.

Šema br. 3

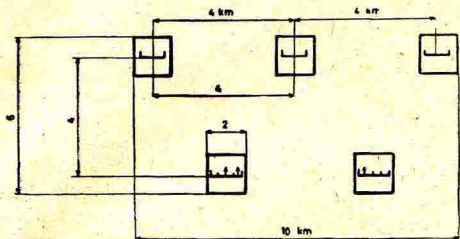
Da bi se ovakav manevar mogao pravilno obezbediti artiljerijom, pisac smatra da artiljerac treba, što je moguće ranije, da bude obavešten o zonama u kojima se predviđa zgušnjavanje rasporeda u cilju udara, kako bi mogao blagovremeno i brižljivo organizovati izvidanje rejlona eventualnog razvoja artiljerije. Ranije, pre upotrebe atomskog oružja, ovo nije bilo tako bitno, jer se izvidanje rejlona VP vršilo normalno u pojasevima paralelnim osi marša.

Razvoj i napad. — Pisac ponova ističe da je nemoguće izvršiti udar bez prethodnog zgušnjavanja rasporeda koji jedinica ima u nastupnom maršu. Ovo zgušnjavanje borbenog rasporeda divizije za napad pisac je predstavio na šemi br. 4. Ovim se rasporedom divizija izlazi privremeno (što je moguće kraće) opasnosti od atomskog napada.

Ovo smanjivanje odstojanja i rastojanja između bataljona (borbenih grupa) na 2 km, što je dovoljno da jedna atomska bomba od 20 KT ne bude opasna po dva bataljona³⁾, pisac pravda time da je moć dejstva od 20 KT normalna za sadašnje taktičko atomsko oružje, te se može uzeti da je ovakvo zgušnjavanje opravdano i

³⁾ Kod nastupnog marša ovakva se sigurnost postiže i od bombe od 150 KT pošto su tamo odstojanja od jednog do drugog bataljona 6 km, — prim. pisca.

da se ovakav raspored može primiti kao ofanzivni borbeni poredak u eri atomskog rata.

Šema br. 4

U pogledu upotrebe artiljerije pisac zahteva da baterije imaju VP u sredini rasporeda bataljona kako bi bile obezbeđene od infiltriraca. Međutim, i pri takvom rasporedu, pod uslovom da zone dejstva divizija ne prelaze norme date na šemi br. 4, mogu se ostvariti koncentracije vatre diviziske artiljerije. Ovde pisac članka misli na sadašnji materijal kojim raspolaže Francuska armija (materijal SAD), dok će to sa novim francuskim materijalom (ABS) biti mnogo lakše jer će imati veći domet⁴). Pritom treba imati u vidu da će se sam udar izvršavati u uskoj zoni (2 do 3 km), što će dovesti do *privremenog* zgušnjavanja razvoja artiljeriskih diviziona.

Pisac smatra da je neopravdana tendencija koja se sada uočava, naime, da se divizijama daju zone dejstva znatno šire od onih koje su pokazane na šemi br. 4, a što se objašnjava potrebama protivatomske odbrane. On smatra da je to više rezultat želje da se smanji ogromna zakrčenost na putevima koju izaziva, naprimer, jedna motorizovana divizija zapadnih zemalja na maršu⁵), usled čega postoji težnja da joj se dodeli više komunikacija, što opet dovodi do proširivanja zone. Zato on zahteva obazrivost u pogledu broja vozila u diviziji jer bi protivnik, slabije snabdeven transportnim sredstvima, a jači u pogledu brojnog stanja, mogao da postigne znatno veću gustinu, ne izlažući

⁴) 14 km za 105 mm ABS i 18 km za 155 mm ABS, — prim. pisca.

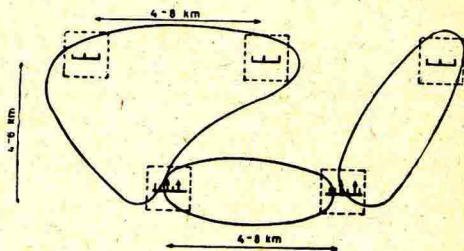
⁵) Ovakva divizija ima 2.500 vozila, koja pri maršu u jednoj koloni pretstavljaju dubinu od 400 km, — prim. pisca.

se pritom preteranim opasnostima od atomskog napada⁶).

Borbeni raspored se posle napada mora vrlo brzo raširiti da bi se izbegla opasnost od atomskog napada, a to bi se desilo u slučaju uspeha (gonjenje u vidu lepeze) ili prelaska u odbranu. U prvom slučaju manevar divizionu artiljerije biće sličan izloženom rasporedu za nastupni marš, bez ikakvih naročitih specifičnosti. U drugom, pak, slučaju (pri prelazu u odbranu) artiljerijske jedinice će verovatno morati da vrše bočne pokrete radi povećanja rastojanja, što je pre uvođenja atomskog naoružanja bio izuzetan slučaj.

Naročito treba podvući, ističe pisac, da divizioni ne smeju ostati na položajima koje su imali na kraju napada, već moraju što pre otpočeti sa pokretom.

Otsudna odbrana. — Uzimajući u obzir potrebu »neprobojnosti« odbrane, mogućnosti protivatomske zaštite i širine napadnih frontova divizija u eri atomskog rata, koje se kreću oko 10 km (šema br. 4), pisac dolazi do zaključka da bi širina odbranbene zone jedne lake divizije (od 5 motorizovanih podgrupa) trebala da bude oko 15 km. U okviru ovako raspoređene divizije u odbrani, raspored artiljerije mogao bi biti po šemi br. 5.

Šema br. 5

Svakako, priznaje pisac, da će manevar vatrom u okviru cele diviziske artiljerije biti u ovako rastresitom rasporedu vrlo težak za H 105 mm M. 2 (SAD), pa čak i za H 105 mm ABS (sa dometom od 14 km). Međutim, to nikako ne znači da se treba odreći tradicionalnog (uskupnog) dejstva divizionu. Iz šeme se vidi da je, bar u pogledu zaprečnih vatri, potpuno moguća koordinacija vatre u okviru divizionu. Pošto stvarni raspored na terenu neće biti ovako striktno geometrijski, to

⁶) Sovjetska motorizovana divizija ima samo 1.300 vozila, a 11.000 ljudi, — prim. pisca.

pisac smatra da će se koncentracije vatre celokupne diviziske artiljerije u najvažnijim rejonima diviziske zone odbrane moći ostvarivati. Samo je pri tome potrebno obratiti naročitu pažnju na topografsku i balističku pripremu, što je još jedan razlog više, po njegovom mišljenju, da se diviziononi ne cepaju, s obzirom na to da su jedino oni snabdeveni potrebnim organima za ovo. Najnovija iskustva govore da su diviziononi raspoređeni po baterijama na prostorijski od 25 km² (5x5), još uvek sposobni za uspešno ukupno dejstvo.

Zadržavajuća odbrana. — U pogledu zadržavajuće odbrane pisac naročito ističe potrebu dvaju ešelona koji bi se međusobno smenjivali u zadržavanju neprijatelja i značaj artiljerijske vatre. Imajući u vidu da će u zadržavajućoj odbrani laka divizija braniti zonu širine oko 25 km, sa prosečno dve komunikacije na rastojanju od 12 km, pisac misli da bi raspored artiljerije mogao biti kao što je to prikazano na šemi br. 6.

Upotrebu artiljerije u okviru ovakvog rasporeda karakteriše sledeće:

— upotreba divizionona 105 mm ograničena je na dejstvo za potpomaganje podgrupa koje zatvaraju pojedine komunikacije, dok je za divizione 155 mm moguće predvideti intervencije u celoj zoni dejstva;

— da bi se obezbedila neprekidnost vatre i podrške pešadije, potrebno je da artiljerija bude stalno podeljena u dva ešelona (šema br. 6). Pri tome svaki od ovih ešelona treba da je jačine 1 divizion, makar i sa smanjenim brojem baterija. Zato pisac smatra da je poželjno da laka divizija ima u zadržavajućoj odbrani 4 laka divizionona 105 mm po 2 baterije i jedan divizion 155 mm.

Međutim, iako pisac vezuje upotrebu divizionona 105 mm za pojedine podgrupe, on je ipak mišljenja da svi diviziononi 105 mm treba da ostanu pod komandom komandanta artiljerije divizije, a ne da budu pridati podgrupama, zato što će ovaj bolje moći da iskoristi njihov domet zahvaljujući sredstvima vazdušnog izviđanja kojim raspolaže. U svakom slučaju ovi diviziononi i pri takvom komandovanju treba da vrše i neposrednu podršku pešadije.

Zaključci. — Na kraju, u vidu zaključaka, pisac iznosi:

— Artiljerija je oruđe komandanata divizija i korpusa. Može se diskutovati o tome kakvim materijalom ona treba da

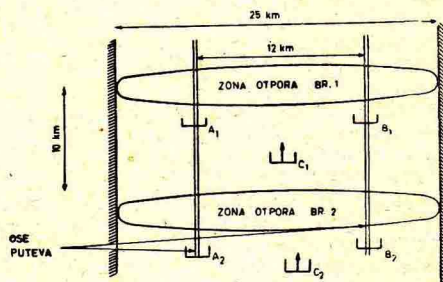
raspolaže (atomska zrna ili ne, izolovana oruđa ili bacači raketa), ali, dok se to ne reši, treba naći odgovarajući način za najbolju upotrebu postojećih sredstava.

— Iz prethodnih se razmatranja vidi da je upotreba sadašnje klasične artiljerije moguća i u eri atomskog rata, mada je ona već došla na granicu svojih mogućnosti i treba je što pre snabdeti novim materijalom.

Zasada, uzimajući u obzir sadašnji materijal, treba imati u vidu dve stvari:

a) Neophodno je da se artiljerija prilagodi atomskom ratu. Za ovo je potrebno:

Veća taktička pokretljivost. — Artiljerija će vrlo retko biti na položajima duže vreme. Verovatno je da će ubuduće artiljerija mnogo češće primenjivati očekujuće položaje, dok će vatrene položaje, prethodno topografski organizovane, posedati samo za ono vreme koje je neophodno

Šema br. 6

za izvršenje tačno određenog zadatka. Ovaj je postupak, prema mišljenju pisca, već predviđen za jedinice atomske artiljerije.

Reorganizacija jedinica u smislu njihovog smanjivanja. — Međutim, po mišljenju pisca, pogrešna je tendencija onih koji smatraju da divizione treba reorganizovati u samostalne baterije, neposredno pridate podgrupama-bataljonima. On smatra da je baterija jedinica lišena sredstava izviđanja, topografske pripreme, veze, pa, prema tome, nesposobna da u potpunosti odigra ulogu artiljerije. Zato smatra da treba formirati lake divizione od 2 baterije po 4 ili 6 oruđa, koji bi u sebi sjedinjavali manevarsku moć vatre i potrebnu pokretljivost.

b) Komandanti koji koriste artiljeriju moraju težiti da je, bar po *divizionima* (što je uvek moguće), koriste uskupno, a kad god je moguće i u okviru artiljerije

divizije ili korpusa. Uporedo sa ovim pisac preporučuje i preduzimanje potrebnih mera koje će omogućiti evoluciju artiljerije i osposobiti je za bolje izvršenje zadataka. Pritom treba imati na umu da je domać ključ mogućnosti izvršenja manevra vatrom.

S obzirom na to da se divizije razvijaju u zoni od 20, a korpusi od 50 km, pisac smatra da komandanti divizija treba da raspolazu oruđima dometa 25-30 km, a komandanti korpusa 60-80 km. Ovo bi im omogućilo da interveniršu vatrom svojih oruđa u zoni dejstva svoje jedinice. Ovakve domete mogu postići samo raketna oruđa, zbog čega pisac veruje da je formiranje diviziona dirigovane artiljerije u Francuskoj embrion buduće artiljerije (u Francuskoj). Na kraju, on naročito podvlači dve stvari:

— Iako je sadašnji materijal artiljerije na granici svojih mogućnosti, ipak se on može upotrebiti i u atomskom ratu.

— Neophodno je i hitno stvarati potpuno novu artiljeriju, verovatno na bazi di-

rigovanih raketa (sa mogućnošću nošenja atomskih punjenja), koja će zameniti sadašnji klasični materijal.

*

Po mome mišljenju, težnja pisca da se zadrži uskupna upotreba artiljerijske vatre, bar po divizionima, i u eri atomskog rata, moguća je i opravdana. Samo rasturenost diviziona 105 mm, kako ih pisac zamišlja, otežavaće znatno izvršenje divizionskih gađanja i zahtevati velike radove na topografskoj organizaciji zemljišta, kao i dobre veze što, uostalom, i sam pisac priznaje. Zato bi, verovatno, bilo korisno razmotriti i mogućnost postavljanja ovih divizionna uskupno, a ne po baterijama, naročito ako se usvoji pišćev predlog o smanjivanju broja baterija u divizionu na dve, tako da osnovni »pion« rasporeda u artiljeriji, analogno pešadiskom bataljonu, bude divizion.

M. S. M.

Potporučnici **Hervi Gern** i **David Dru Gilpatric**: **SEMINAR O POKRETLJIVOSTI U RATU¹⁾**

Često se podvlači da je uspeh jednog naroda u ratu, ističu pisci na početku članka, neposredan odraz njegove aktivnosti i postignutih rezultata kako na vojnom, tako i na ostalim poljima još za vreme mira. Neprekidna procena i analiza iskustava iz prošlosti, kritički razmatrana kroz prizmu sadašnjeg tehnološkog napretka, i predviđanje budućeg razvoja sačinjavaju srž mirnodopske aktivnosti. Podjednako je opasno slepo se pridržavati pojedinih sredstava koja su već dugo u upotrebi, kao i prihvatiti nova za koja se neopravdano veruje da predstavljaju »univerzalno sredstvo«, »lek protiv svih bolesti«. Zadatak je profesionalnog vojnika, nastavljaju pisci, da razvije i usavršava postojeća borbeno sredstva i stvari i proučava nova, da ne ignoriše iskustva prošlosti i da neprekidno prati i pravilno ceniti naučni razvoj.

Da bi se pitomcima američke Vojne akademije omogućio pravilan razvoj u ovom smislu, jedna grupa oficira organizovala je seminar na kome je razmatrana

pokretljivost u miru i ratu. Seminar je, po mišljenju pisaca, bio veoma koristan i stimulatívno je uticao kako na oficire tako i na pitomce. Oni smatraju da bi slični seminari bili od velike koristi i za oficire u trupi. Svi oni, a naročito mlađi oficiri, isuviše su zauzeti svakodnevnim poslovima i nemaju vremena da rade na svom stručnom usavršavanju. Rad pomoću seminara razbio bi »sadašnju monotoniju«, uneo u rad puno svežine i živosti, razvio drugarstvo i uzajamno razumevanje u jedinici i, što je najvažnije, obezbedio da se kadar u mirnom periodu neprekidno razvija — da uspešno prati sadašnji razvoj i da shvati, koliko je to moguće, konture budućeg rata.

Što se tiče tehnike i načina izvođenja seminara, pisci smatraju da je on prihvatljiv i mogućan u trupi, i da bi mogao biti organizovan u okviru čete, bataljona i puka. Koliko i kada bi se ovi seminari održavali, zavisi od slobodnog vremena. Izbor tema zavisio bi od raspoloživih knjiga u mesnim bibliotekama. Da bi se jedinicama u trupi omogućilo i olakšalo držanje seminara o kome je reč, pisci navode spisak knjiga koje je koristio kolektiv u američkoj Vojnoj akademiji. Pošto sve one nisu od bitnog interesa i za naše čitaoce,

¹⁾ A Seminar on Mobility in Warfare, by second lieutenant Harvey L. Garn and second lieutenant David Drew Gilpatrick, *Armor*, jul-avgust 1955.

to posebno navodim samo neke od njih²⁾ (korišćeni su, takođe, i članci objavljeni u raznim časopisima).

Još od najstarijih vremena profesionalni vojnici tretiraju problem kako postići što veću pokretljivost. Poslednjih godina, ističu pisci ovog članka, zbog brzog razvoja i masovne primene tehničkih borbenih sredstava, problem je postao složeniji nego ikad ranije i pomnije se, pridajući mu veliku važnost, manje-više u svakom članku i diskusiji o savremenom načinu ratovanja. Međutim, isuviše se često pomnije a retko definiše, dok je jasnu i sažetu definiciju teško dati. O pokretljivosti postoje mnoge »lične koncepcije« i baš iz tog razloga je u američkoj Vojnoj akademiji organizovan seminar o kome je ovde reč. Pored toga, isti kolektiv je u toku zimskog perioda imao još nekoliko seminara po temama koje su bile od interesa za pitomce. Diskusija po temi o pokretljivosti odvijala se u okviru ovih pitanja: razvoj i napredak pokretljivosti u konjici, oklopnim jedinicama, pešadiji, artiljeriji, vezi i inženjeriji; razvoj i napredak pokretljivosti u sadejstvu taktičke

²⁾ *An Introduction to the History of Tactics-1740-1905*, by Captain A. F. Becke; *From the Danube to the Yalu*, by Mark W. Klark; *Masters of Mobile Warfare*, by Elbridge Colby; *Makers of Modern Strategy*, by Edward M. Earle; *Memoirs of an Unconventional Soldier; Foundations of The Science of War; Reformation of War; On Future Warfare; Machine Warfare; Armored Warfare*, by J. F. C. Fuller; *Soviet Military Doctrine*, by R. L. Garthoff; *History of the German General Staff*, by Walter Goerlitz; *Panzer Leader*, by General Heinz Guderian; *Strategy*, Paris, *The Future of War; Remaking of Modern Armies; Science of Infantry Tactics; When Britain Goes to War; Future of Infantry; Europe in Arms; Thoughts of War; German Generals Talk; Current of War; The Other Side of the Hill*, by Captain B. H. Liddell Hart; *War in Korea*, by Marguerite Higgins; *Battle Report, the Korean War (Vol. V)*, by Capt. Karig, Comdr. Cagle, Lt. Comdr. Manson; *Korea, 1950*, by Office of the Chief of Military History, D/A; *War on Wheels*, by C. R. Kutz; *Napoleon and Modern War*, by Colonel C. H. Lanza; *Studies in the Napoleonic Wars*, by Sir Charles Oman; *A New Look at Offensive Tactics*, by Reinhardt and Kintner; *A Military History of World War II*, by Stamps and Esposito (ed).

avijacije i kopnenih snaga; razvoj pokretljivosti i zahtevi koji se postavljaju štabnom osoblju pri pokretnom načinu vođenja rata; karakteristike budućeg rata.

Nedostatak praktičnog iskustva pitomaca nepovoljno je uticao na tok diskusije. Međutim, to je bilo dobrim delom otklonjeno bogatim iskustvom oficira koji su i organizovali diskusiju. Oni su pravilno usmeravali njen tok, vodeći računa da ne »zastrani i postane nerealna«, i bili odgovorni za uspeh.

Seminar je trajao osam nedelja i održavao se jedanput nedeljno pod rukovodstvom jednog oficira. Na svakom sastanku raspravljano je po jedno pitanje i to ovim redom: pokretljivost pre Prvog svetskog rata; pokretljivost između Prvog i Drugog svetskog rata; Drugi svetski rat — Istočni i Zapadni front; zaključak o pokretljivosti u Drugom svetskom ratu; rat u Koreji; sadašnja teorija i budući rat.

Sastanak je obično otvarao rukovodeći oficir kraćim uvodom, posle čega je počinjala diskusija »za okruglim stolom«. Da bi se sam problem pokretljivosti što bolje shvatio, proučavane su pojedine vojskovođe iz prošlosti — njihovo dejstvo i doprinos po dalji razvoj pokretljivosti. Tim se proučavanjem naročito težilo da se upoznaju i shvate oni činioци koji su bitno uticali na uspeh jednog vojskovođe nad njegovim savremenicima.

Od vojskovođa pre Prvog svetskog rata diskutovalo se o Hanibalu, Aleksandru Velikom, Fridrihu Velikom, Napoleonu. Džeksonu i Stjuartu. Svi su oni, po mišljenju pisaca, bili majstori u tome kako treba manevrovati raspoloživom živom silom i tehnikom da bi se postigla nadmoćnost na odlučujućem pravcu (prostoru) i nikad nisu gubili iz vida osnovni cilj dejstva. Pri proučavanju ovih vojskovođa isticao je da svi nisu postizali nadmoćnost jedino brojno jačim snagama. Ustvari, mnogi od njih vodili su operacije redovno slabijim snagama od neprijatelja, a uspehe su postizali celishodnim manevrom i iznenađenjem, brzim pokretima ka i na samom bojištu.

Prvi svetski rat pružio je niz uspešnih primera o pokretljivosti, ali je u tom pogledu otkrio i mnoge nedostatke. Između ostalog, diskutovano je i o Šlifenovom planu za upad nemačkih armija u Francusku i o uspesima i neuspesima prvih tenkovskih dejstava kod Kambrea i Amijena.

U vremenu između Prvog i Drugog svetskog rata bio je priličan broj vojnih mislilaca koji su u znatnoj meri doprineli

daljoj razradi teorije o pokretljivosti. Između mnogih naročito se ističu J. F. C. Fuler, B. H. Lidel Hart i Hajnc Guderijan. Oni su u tenku odmah videli novo sredstvo za postizanje pokretljivosti i istakli da nova tehnička borbená sredstva zahtevaju neminovno izvršenje odgovarajućih izmena u formaciji i organizaciji vojske. Mogućnost uspešne primene ovih principa bila je vešto prikazana u »blitzkrieg« operacijama izvedenim početkom Drugog svetskog rata.

Drugi svetski rat pružio je mnoge primere uspešnih pokretnih operacija. Sem toga, mnogi su komandanti potvrdili da su pravilno shvatili vrednost pokretljivosti. Primere takvog shvatanja, po mišljenju pisaca, pretstavljaju napadi nemačkih snaga na Poljsku, Francusku, kao i napadi u početnoj fazi na Sovjetski Savez. Nasuproto ovome, nesposobnost Nemaca da vešto prilagode svoja shvatanja i opremu za vođenje pokretnih operacija u zimskim uslovima u velikoj meri je uzrok za njihov krajnji poraz na Istoku. Invazije Normandije i mnogih ostriha na Pacifiku takođe pretstavljaju odlične primere pokretnih operacija. Isto tako su razmotrene i operacije u Francuskoj, zatim zapadno od Rajne, kao i njeno forsiranje. Pri procenjivanju važnosti vazdušno-desantnih operacija razmotreni su nemački napadi na tvrđavu Eben Emael, Krit i operacije Saveznika u Normandiji i kod Arnhema.

Ovaj istoriski pregled bio je zaključen kraćim razmatranjem operacija u Koreji, kojom prilikom je naročito podvučen stepen pokretljivosti. Proučeno je iskrcavanje kod Inčona i napad sa Fusanskog mostobrana. Pri analizi ovih dejstava naročito su isticane teškoće koje je pružalo zemljište. Da bi se videlo kakve sličnosti i kontrasti postoje između pojedinih istoriskih primera, vršene su paralelne analize i pritom su davani odgovori na unapred postavljena pitanja iz oblasti strategije, taktike, tehnike opreme, organizacije i formacije. Takav način rada, u većini slučajeva, omogućavao je da se vidi u kolikoj meri bila zastupljena pokretljivost. Po tim istim pitanjima radilo se i pri diskusiji o budućem ratu. To su bila sledeća pitanja:

1) Kako se pokretljivost odrazila na strategiju rata? Kakva je bila brzina pokreta u odnosu na neprijatelja — veća ili manja? Da li se težilo da se pokretom grupišu nadmoćne snage na kritičnim pravcima (prostorijsama)? Da li su geo-

grafske i klimatske okolnosti povoljno uticale na vođenje pokretnih operacija?

2) Kakav je bio uticaj pokretljivosti prilikom korišćenja opreme? Da li su osnovna oruđa i vozila bila podesna za vođenje pokretnih operacija? Da li su sva oruđa i vozila imala podjednaku brzinu, manevarsku sposobnost, kao i da li su u istoj meri bila pogodna za sadejstvo? Da li je broj oruđa i vozila bio dovoljan za održanje pokretljivosti?

3) Kako se pokretljivost odrazila na organizaciju i formaciju? U kolikoj je meri udarna snaga bila koncentrisana? Da li je bilo obezbeđeno snabdevanje združenih jedinica za samostalno dejstvo? Da li su štabovi bili podesni za izvođenje pokretnih dejstava? Da li je bilo obezbeđeno efikasno sadejstvo kopnenih snaga sa vazduhoplovstvom? Kako se pokretljivost odrazila na taktiku i tehniku? Da li se uništenje neprijatelja postizalo dejstvom na njegovim najvažnijim komunikacionim pravcima? Da li je manevar bio zasnovan na proboju i eksploataciji, okruženju i sl.? Da li su odbranbeni manevri bili zasnovani na protivnapadu pokretnim snagama ili na kakvoj drugoj formi pokreta? Da li je udarna sila bila na visini i posle proboja? Kakva su naređenja bila izdavana potčinjenim starešinama — direktivna ili detaljna? Da li je potsticana inicijativa starešina? Da li su vršene blagovremene pripreme za brzo savlađivanje prepreka? Da li su na početku udara obilježeni jaći položaji? Da li su jedinice blagovremeno snabdevene? Kakva je pažnja poklanjana iznenađenju? Do koje je mere primenjivano kružno osiguranje? Da li je vođeno računa o potrebi da planovi dejstva budu jednostavni? Da li su komandne grupe bile male i podesne za elastično dejstvo? Kakva se pažnja poklanjala saobraćaju?

Posle završene prve faze seminara, kolektiv je pokušao da neka od stečenih iskustava primeni na eventualni budući rat i dođe do izvesnih zaključaka o uticaju nuklearnog naoružanja na »tradicionalnu taktiku«. Za uspešno razmatranje problema u vezi s tim naoružanjem potrebna je, po mišljenju pisaca, »elastičnost« koja je u stanju da pravilno oceni i uskladi klasične principe i tehnička borbená sredstva sa naoružanjem sutrašnjice. U svakom slučaju, ističu pisci dalje, potrebno je izbeći subjektivne stavove rodova i službi, odnosno pojedine krajnosti kao, na primer, mogućnost vođenja rata »pritiskom na dugme«. Razmatranja moraju biti progresivna, praktična i realna. Na seminaru

je uočena tendencija nekih mislilaca o atomskom načinu vođenja rata koji teže da nuklearno naoružanje pretstave kao »apsolutno«, negirajući čak i neke »večne principe« vođenja rata. Po njihovom mišljenju atomska bomba, kao oruđe, mora biti uključena u američku strategiju, a da bi se postigla što efikasnija njena upotreba, treba izmeniti, do potrebne mere, postojeće principe i tehniku. Razmatrajući pokretljivost i kroz »atomske naočari«, pisci ističu da su slušaoci seminara shvatili od kakve je ona važnosti, tj. da je odlučujuća i često preduslov za uspeh, kao i kakvi se zahtevi za njeno ispunjenje postavljaju danas pred komandovanje.

Činjenica koja se naročito ističe iznad svih ostalih jeste da oprema nije jedini faktor od koga zavisi na čijoj će strani biti pokretljivost. Glavni faktor je, po mišljenju pisaca, bio i ostaje starešina koji zna da najcelishodnije iskoristi raspoloživu opremu i koji je dovoljno elastičan da pravovremeno predvidi odgovarajuće promene koje bi postale neizbežne posle izmene naoružanja. Na seminaru je takođe istaknuto da su brzina reagovanja, sadejstvo svih stepena, visok nivo obuke, kao i

aktivno i celishodno rukovođenje — predstavljali oduvek odlike koje su isticali oni komandanti koji su shvatili značaj pokretljivosti i težili da je iskoriste za postizanje odlučujućih rezultata na bojištu.

U zaključku pisci ističu da kolektiv seminara nije došao do nekih iznenađujućih i neočekivanih rezultata i da se tako nešto nije ni postavljalo za cilj. Bitno je, međutim, da je takvim radom bio povećan interes kod pitomaca za lično usavršavanje, poboljšano razumevanje vojnih problema i razvijen jači smisao za isticanje prednosti pokretljivosti, čega nije bilo pre početka rada seminara. Isto se tako došlo do zaključka da se ovakav metod proučavanja tehnike vođenja rata i veštine komandovanja može primeniti ne samo po školama, već i u trupi. Izmenom misli i iskustava omogućilo se učesnicima seminara da steknu dragoceno znanje i da svoja shvatanja dovedu u sklad sa nivoom savremene misli, i to u znatno većoj meri nego što bi se to postiglo na času taktike. Na kraju se pisci nadaju da će stečeno iskustvo moći poslužiti kao solidna osnova za dalji rad u tom smislu.

T. L.

Potpukovnik Džon Elder Mladi: ORGANIZACIJA MATERIJALNOG OBEZBEĐENJA BORBENIH OPERACIJA U ARMJI SAD¹⁾

Vojne publikacije SAD pokazuju veliko interesovanje za organizaciju snabdevačkog aparata, njegovo upravljanje i funkcionisanje. Među mnogobrojnim člancima iz ove oblasti zapažen je i ovaj — napisan povodom nedavnog nagoveštaja američkog ministra kopnene vojske o reorganizaciji ovog Ministarstva, kao i činjenice da veliki broj raznih komisija stalno izučava problem organizacije snabdevanja sa gledišta samih korisnika — potrošača, tj. odozdo naviše.

U uvodnom delu pisac podvlači da sve dosadašnje studije preporučuju izmenu na ovom polju, ali da se ni odozdo ni odozgo ne predlaže pravilna opšta osnova za tu izmenu. No, on ipak smatra da u predloženim izmenama postoji neki zajednički osnov i da se rešenje može naći ispitivanjem ovog problema i njegove prošlosti, u nekim već predloženim rešenjima pa, čak, i u samoj istoriji. Svoj lajtmotiv pi-

sac ističe krupnim slovima i kaže: »Ako se sadašnji sistem snabdevanja može opuziti što nije zadovoljio potrebe borbenih jedinica i što im je nametnuo administrativne terete, pronađimo krivca«.

Radi boljeg razumevanja, on ukratko iznosi da sadašnja osnovna organizaciona struktura Ministarstva kopnene vojske obuhvata sledeće departmane (uprave): načelnika Generalštaba, Generalštab. Tehnički i Upravni departman. Tehnički i Upravni departman imaju dvostruke funkcije, jer stoje na čelu tehničkih i upravnih službi koje se pružaju kroz razne komandne stepene cele Armije. U ovom poslednjem svojstvu oni mogu komandovati trupama i ustanovama i odgovorni su za usavršavanje organizacije, doktrine, materijala, taktike i tehnike u jedinicama rodova i službi. (Sličnu organizaciju nalazimo u svim evropskim armijama — prim. M. S.). Zatim pisac objašnjava da su tradicionalne funkcije tehničkih službi u Armiji SAD do posle Prvog svetskog rata bile:

— oružno-tehničke — snabdevanje oružjem i municijom;

¹⁾ Army organization for logistic support of field operations, by Lieutenant Colonel John H. Elder, Jr., *Military Review*, avgust 1955.

— pozadinske (intendantske) — snabdevanje životnim potrebama, uključujući transport i logorske potrebe, a isključujući oružje i municiju;

— sanitetske — snabdevanje sanitetskim potrebama, vršenje lekarske službe i sanitetsko zbrinjavanje;

— hemiske — snabdevanje sredstvima za upotrebu hemiske municije i odbranu od ove;

— veze — snabdevanje sredstvima za vezu i obezbeđenje veza na ratištu;

— inženjerije — fortifikacija i komunikacije na ratištu, nabavka topografskog i kartografskog materijala i obezbeđenje rada ovih grana.

Stalno povećanje složenosti tehnike, organizacije i strukture ratne armije toliko su povećali važnost tradicionalne uloge pozadinske službe i pomerili ravnotežu između raznih službi da je, posle ustanovljenja Generalštaba koji je zadužen za objedinjavanje saradnje, delokrug rada pozadinske službe bio sužen na taj način što su pojedini njeni zadaci bili prebačeni na neke postojeće i novostpostavljene tehničke službe. Naprimer, za vreme Drugog svetskog rata bili su prebačeni sa pozadinske službe na: artiljerisko-tehničku — snabdevanje vozilima, inženjeriju — podizanje i održavanje baza i logora, a na novoorganizovanu transportnu — vojni transporti.

Svi su ovi tradicionalni zadaci bili izraženi kao funkcije kroz koje je obuhvaćena i nabavka opreme i materijala specifičnih za dotičnu službu, održavanje ovoga, staranje o specifičnoj obuci za dotičnu službu i popuni i evidenciji osoblja u ovim službama. Ova pridata uloga osnovnoj funkciji u vezi je sa specifičnim zadatkom službi u posebnoj situaciji i nije bila u suštini suprotna osnovnom zaduženju oružno-tehničke i pozadinske službe. Rastući obim rata zahtevao je bližu kontrolu nabavki i proizvodnje od strane Generalštaba ili vlade, kao što su to bili Servis za oružane snage (ASF) i Uprava za mobilizaciju odbrane (ADM), radi zaštite narodne privrede i uklanjanja sudara prilikom ratnih nabavki.

U to vreme se osećao nedostatak ranijeg nepostojanja stalne stajaće vojske dovoljnog obima, što je imalo za posledicu nerazvijenost štabova i embrionalno stanje vodećih kadrova. Pošto je formiranje milionskih armija zahtevalo ogromno mnoštvo mrtvog materijala, kome je ljudska ruka morala da za život, to je došlo do čitave zabune. Industrija je dala više nego što je čovek mogao racionalno da isko-

risti. Borba za savladivanje nastalih komplikacija rodila je i nov tehnički izraz *logistika* za pojam snabdevanja, koji je u evropskim stajaćim vojskama davno i temeljno obrađen, a koji ni razvojem motorizacije nije morao da izmeni svoje značenje. Novajlije u snabdevanju pridaju ovom novom tehničkom izrazu značaj izuma nečeg novog.

Izdvajanje nabavke vozila, odnosno materijala za izradu baza i logora i formiranje uprave transporta za vreme Drugog svetskog rata, koje pisac pominje, samo ukazuje na nedovoljnu organizacisku i personalnu pripremu Pozadinske službe SAD, iz čije su nadležnosti ove funkcije prebačene na druge službe. Međutim, ni to rešenje nije zadovoljavalo, jer se nedostatak generalštabnih i intendantskih oficira nije mogao otkloniti ni toliko velikim brojem inženjera koji su izvučeni iz uskog sektora proizvodnje i prebačeni na dužnosti gde je o značaju vremena, terena i prostora trebalo imati šire razrađene koncepcije.

Pisac naročito ističe kako se, uporedo sa porastom složenosti borbenih dejstava, povećavao i zahtev borbenih jedinica za tehničkom opremom, koja je nekad spadala u delokrug jedne određene službe i za koju je ta služba snosila odgovornost u pogledu snabdevanja. Ta je tehnička oprema postala tako predmet zahteva kako u sklopu tehničke službe, tako i osnovnog zadatka snabdevanja armija na ratištu. Pod realnim pritiskom, nastalim iz potrebe da se ostvare one ekonomske uštede koje omogućavaju nabavku i poboljšanje sistema nabavke u privredi, odgovornost za nabavku pseudo-tehničkih i specijalnih predmeta u okviru armije bila je nametnuta onoj tehničkoj službi koja je imala stvaran funkcionalni interes za ove predmete. Ovo je uvećalo poslove i proširilo snabdevačku ulogu nekih tehničkih službi — od nekada embrionalnog i sasvim internog obima — u obim svetskih razmera, kroz celu dubinu strukture Armije. Ovaj metod stvaranja ušteda — i ako mu je cilj bitan i pohvalan — predstavljao je, ipak, odstupanje od osveštanih načela »postizanja cilja« i »ekonomije snaga« i značio je improvizaciju i rešenje za nuždu, čija je konačna posledica ta što izaziva haos i zabunu u radu komandanta ili snabdevačkog organa ratne jedinice u pogledu snabdevanja i podržavanja operacija. Pisac zatim kaže da se u »modernoj« armiji bataljon ili puk ne mora više obraćati za opšte potrebe i opsluživanje samo snabdevačkom servisu — komandi poza-

dine — već se otсад može obratiti čitavom nizu snabdevačkih organa i službi: komandi pozadine, artiljerijsko-tehničkoj službi, transportnoj, vezi, inženjeriji, sanitetskoj službi, hemijskoj ili raznim jedinicama za opsluživanje, da bi popunio svoje, prividno jednostavne, potrebe. Da bi utvrdio kome treba da se obrati, komandant mora da pretura po čitavom lavirintu propisa i pravila. Ako bi želeo da zameni zidarski čekić ili klešta za ivičenje od primljenog inženjerskog pribora i alata, on mora da se obrati oružno-tehničkom servisu, a da bi obezbedio pomoćna sredstva za održavanje, ili samo rezervne delove generatora sa opremom za vezu koju je primio od službe veza, mora da pronađe inženjersku četu za održavanje.

U ovakvim odnosima komandant više ne može da brzo kontroliše svoje napore za dobijanje pomoćnih sredstava kroz jasne, kratke i dobro definisane kanale. To je dokazano sve većom zavisnošću komandanta od Pozadinskog odeljenja Generalštaba (G 4) i nastojanjima komandanata da dobiju »pomoćnike komandanata«, kako bi se oslobodili sadašnjih poslova kontrole snabdevanja.

Ova nerealna i neizvodljiva procedura u borbenim uslovima, namećuća starešinama manjih jedinica, kaže pisac, dovela je Američku armiju u položaj da se sve više i više traže metodi koji će ovo zlo ispraviti i smanjiti teret komandantu na vojištu. U vezi sa ovim pisac kritikuje jedan predlog reorganizacije zamišljen na »funkcionalnoj koncepciji«. Organizacija bi se po ovom predlogu primenila delimično u pozadini Vrhovne komande, a potpuno u granicama rejona armija (borbene zone) na vojištu²⁾. Po ovoj »funkcionalnoj koncepciji« biće jedan logistički štab (L-1) za potrebe i nabavke, drugi (L-2) za preuzimanje, uskladištenje i izdavanje, treći (L-3) za pokret, četvrti (L-4) za održavanje i opravku, peti (L-5) za razne kantinske namirnice i sitnice, odnosno slične organizacije. U granicama i pod upravom L štaba ostaju neizmenjene odgovornosti tehničkih službi, iako ovi štabovi mogu biti

²⁾ Radi decentralizacije prilikom izvršenja zadataka, vojišna prostorija Armije SAD je normalno podeljena na:

komunikacionu zonu, koja obuhvata rejon baza, međuzone i isturene rejone, što bi po našem odgovaralo pozadini Vrhovne komande, i *borbenu zonu*, koja obuhvata armijske, korpusne i divizijske rejone, — prim. M. S.

različito bazirani. Opšti L štab obuhvata, takođe, teritorijalne komande i one koje vrše podizanje građevinskih objekata, snabdevanje, održavanje — opravku opreme, saobraćaj, sanitetsku i personalnu službu. Za armije i divizije, iako neće postojati L štab, predlažu se iste komande. Kritikujući ovaj predlog pisac ističe da ni ovo organizaciono uravnavanje ne rešava problem; ono ga samo pomera i nameće novu kontrolu. Teret da se transformiše sedmodelni sistem tehničkog snabdevanja na nivou ministarstva, u sistem na nivou ratišta — koji je shvatljiviji i jednostavniji za komandanta jedinice, samo je pomaknut unazad u dublju pozadinu. Celišhodno je da se primena ovog sistema izvrši daleko iza potrošača, no pisac postavlja pitanje da li je stvarno potrebno da se on uopšte primenjuje i odmah sam odgovara da se ne može dozvoliti potrebno osoblje — neborci — za preslaganje i izdavanje ogromne količine materijala kroz logistički kanal; zatim, ako se već odvoji snabdevanje od službe kroz logistički kanal, ne može se dozvoliti da se odvoji oficir službe veza, koji mora da ostvaruje vezu pomoću sredstava koja kontroliše i kojima raspolaze, od svog materijala i njegovog održavanja, kao ni inženjer, koji mora da gradi, od svoje opreme i materijala za gradjenje.

Osvrćući se na dosadašnje sugestije i predloge u vezi ovoga, pisac kaže da ključ ovog problema leži u određivanju bitnih karakterističnih načela, a ta su: a) sistem obezbeđenja treba da brzo zadovoljava zahteve postavljene od borbenih snaga; b) on mora biti jednostavan i sa minimalnim administrativnim poslovima za korisnika; c) sistem mora da je sam po sebi ekonomičan u izvršenju rada, kao i da je izvodljiv i pod teškim uslovima, i d) odgovornost mora biti tačno definisana na svim stepenima i ne sme biti udvojena u okviru jednog stepena (nivoa). U vezi sa ovim pisac navodi da sadašnja logistička struktura unutar Američke armije obara u izvesnom stepenu gornja načela, prvenstveno dva, i smatra da ta struktura u nekim slučajevima ne zadovoljava zahteve korisnika, da nije jednostavna i da nameće potrošaču prekomerna administrativna traženja. Ova struktura može da bude razumno ekonomična unutar same sebe, ali je njenom primenom udvostručena odgovornost za snabdevanje i održavanje kod tehničkih službi na svim nivoima i stvoren težak teret u vidu koordinirajućih štabova, pa čak i komiteta.

U pogledu predložene »funkcionalne koncepcije« pisac kaže da ona ima za cilj da učini podržavajuću strukturu odgovornijom za potrebe korisnika, centralizujući sve snabdevačke delatnosti u ruke jednog starešine na nivou armije na vojištu i pozadinskoj prostoriji. Ova koncepcija treba da obezbedi unutrašnju koordinaciju i sardržajno raščlanjenu odgovornost, iako ne daje novo rešenje za koordiniranje akcije operative i logistike jednog komandnog problema. Ta koncepcija želi da svede na minimum administrativna trebovanja potrošača, određujući mu jedinstven izvor iz koga će se snabdevati ali, u suštini, ne ušteduje mnogo jer nastavlja da primenjuje pojedinačna trebovanja i pojedinačne doznake u snabdevačkoj i skladišnoj službi po sadašnjem sistemu. Ona, istina, raščiscava odgovornosti, doznajući potrebe pojedinim komandantima na svakom nivou, iako na rejonu iza armiskog nisu izmenjene odgovornosti po granama.

Pisac dalje ističe da je povećana odgovornost, značajna za opisanu »funkcionalnu koncepciju«, iluzorna. Rešavanje po spornim trebovanjima i zahtevima između korisnika i snabdevača mora se po »funkcionalnoj koncepciji« sprovoditi preko postavljenog pomoćnika komandanta u štabu, dok se sada ovi sporovi dostavljaju direktno štabu i komandantu. »Funkcionalna koncepcija« takođe razdvaja građevinare od snabdevanja građevinskim materijalom, a veziste od njihovog materijala i nameće novu koordinaciju; po njoj je jedini potrošač armija na vojištu, dok su stvarni primarni korisnici tehničke službe unutar svoje tradicionalne funkcije. Odvajanje oficira za vezu od snabdevanja materijalom za vezu, oficira inženjerije od fortifikaciono-materijalnog snabdevanja, smanjuje pravu odgovornost, jer operativac tehničke službe i snabdevač materijala za tehničku službu moraju sada da odgovaraju više nego samo jednoj suštinskoj obavezi. Ovaj predloženi sistem smanjuje broj administrativnih zahteva potrošača i daje mu jedinstveni izvor kome će se obraćati za snabdevanje, održavanje i opsluživanje. On, ipak, kao što je već izloženo, ne stvara realnu dobit u samom poslu niti jasnije definiše odgovornost, jer u granicama pozadine Vrhovne komande usvaja i nastavlja do nosi dodeljene odgovornosti po granama. Kritikujući ovo, pisac kaže da ova »funkcionalna koncepcija« otstupa od tradicionalne i oprobane koncepcije Armije SAD za podržavanje operacija. Predložena koncepcija doznajući područja operativne odgovornosti i interesa u gra-

nicama pozadnje zone i borbene zone na vojištu, koja su izvan domašaja iskustva i izvežbanosti oficira na nižim stepenima Armije, iako nijedan sistem nije zdraviji od onoga koji je izgrađen na iskustvima jednog izvežbanog personala.

U vezi sa pitanjem *gde leži krivica*, pisac smatra da sadašnji sistem Američke armije nije mogao zadovoljiti pošto su tehničkim službama stavljene u dužnost nabavke, snabdevanje i održavanje, izvan njihove tradicionalne službe — izvan ličnog iskustva i stručnosti njihovog izvežbanog osoblja i njihovih područja operativnog znanja. Sadašnji sistem je žrtvovao pojedinačne, jasno određene ciljeve individualnim operacijama tehničke službe. Ovaj je sistem nametnuo potrošaču prekomerne administrativne radnje, koje proizilaze iz same osnovne organizacije. On je dozvolio da se nabavilačke odgovornosti, bitne za uštede u operacijama na vrhu, prošire kroz strukturu armije u nabavilačke procedure na dnu kojima se krajnji potrošač mora da prilagodi.

Pod podnaslovom *Jedno rešenje* pisac doslovno kaže: »Ako su ovi osnovni nedostaci nastali zbog otpustanja od tradicionalnih funkcija i koncepcija, razmotrimo ponova osnovne uloge. Uključimo kao polaznu tačku jednu centralnu nabavilačku službu po sabranim trebovanjima korisnika tehničkih službi, čija bi se funkcija svela na odgovornost za nabavku po odobrenim trebovanjima kako bi se, u granicama tehničkih službi, vratili osnovnim zadacima. Neka oružno-tehnički organ određuje potrebe i snabdeva potrošača; neka organ pozadinske službe određuje potrebe i snabdeva svim drugim, neka inženjerac gradi, oficir za vezu neka uspostavlja veze, transportni oficir neka prevozi, sanitetski leči, a hemiski raskužava. Neka organ pozadinske i oružno-tehničke službe zadrži punu snabdevačku odgovornost za snabdevanje jedinica u skladu sa normama sledovanja i normalnim potrebama, najzad, neka svaka tehnička služba zadrži snabdevačku odgovornost samo do stepena potreba i snabdevanja predmetima specifičnim i bitnim za svoju granu službe. Ovim će se dobiti sistem koji će:

1) kroz centralizovanu snabdevačku odgovornost, koja prolazi kroz sve stepene do oružno-tehničkog organa za municiju i komandanta pozadine za sve drugo, moći brzo da odgovori zahtevima borbenih snaga;

2) biti sposoban da brzo udovolji organima materijalnog obezbeđenja pod kontrolom njihovih operativnih sredstava;

3) nametnuti najmanju administrativnu proceduru korisniku koji treba samo da se obrati jasno određenom izvoru snabdevanja za održavanje ili dotur;

4) elastičnošću i jasno propisanom i neudvojenom odgovornošću dozvoljavati uštedu u unutrašnjim operacijama;

5) maksimalno koristiti ono što je isprobano i poznato i koji će koristiti do najveće mere neocenljivo iskustvo i izvežbanost osoblja tehničkih službi;

6) pružati kontrolu nad greškama nabavljačkih organa, dajući odredište potrebama kroz tehničke kanale pravog i krajnjeg korisnika«.

Na kraju izlaganja navedene su sledeće reči američkog generala Palmera: »Krajnji je cilj ratnog komandanta da uništi neprijatelja u borbi. Ličnim predviđanjem i staranjem za svoje snabdevanje, on ga može organizovati pre početka borbe i na taj način se osloboditi brige oko toga, kako bi posvetio svu svoju pažnju borbi.

U širem smislu, svi mi Amerikanci imamo još da učimo o vođenju prekomorskog rata i podržavanju zavisnih saveznika. Proučite temeljno i razmotrite sa što kritičnijim okom sve nedavne istoriske primere, pa ćete naći da naša obuka nije pripremila buduće komandante da savlađuju svoje snabdevačke probleme tako vešto kao što rešavaju taktičke probleme; ustvari, mnogi su od njih pokazali neznanje i nedoraslost, te ako bi se ovako produžilo mogla bi da iz toga proizađe samo neopravdana srazmera rasipanja, preteranosti i kočenja«.

*

Posle ovako kritičkog razmatranja pisca, čitalac bi mogao očekivati konkretnan predlog organizacije službe snabdevanja u pozadini i na vojištu. Međutim, pisac sa takvim predlogom nije nastupio, već je, kritikujući postojeći sistem u Američkoj armiji, kao i pojedinačne projekte za njegovu reorganizaciju, sačuvao ulogu budućeg arbitra, dajući obiljem saveta potstrela drugim, inicijativnijim ljudima da u konkretnijem obliku predlože reorganizaciju snabdevanja.

Po mom mišljenju, ovaj nas prikaz svakako uverava da i najsavršenija mehanizacija ne rešava sve probleme na vreme i da će teren i porušeni objekti na komunikacijama prisiljavati na improvizacije koje se ne mogu šablonizirati, niti ih ma kakva organizacija može učiniti nepotrebним. Kada bi uvek bilo dobrih drumova i solidnih saobraćajnih objekata, ni najveća raznovrsnost dobara koje treba doturati — kraj takve mehanizacije kakva je u Armiji SAD — ne bi nikada bila problem.

Poučena razaranjima i terenskim teškoćama prošlog rata, najmlađa stajaća vojska traži izlaz u reorganizaciji snabdevanja kako bi, naslonjena na jaku mehanizaciju, mogla da rešava probleme, donekle, šablonski, tj. bez naročitog izbora ljudi. Saznanje da su potrebni kvalifikovani ljudi, iskusni ratnici i rukovodioci, koje može da vaspita samo stajaća vojska, i osećanje nedostatka takvih izbija, donekle, uvijeno iz redova pisca, a sasvim otvoreno iz pomenutog citata generala Palmera.

M. S